

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

MAGYAR NAPLÓ

XXX. ÉVFOLYAM 2018. JANUÁR
www.magyarnaplo.hu

„talpig fehérben – feketében s a szójakon illanó fohász”

DOBOZI ESZTER

Az ukrán oktatási törvényről

LENGYEL JÁNOS

A magyar „autonómia” illúziója

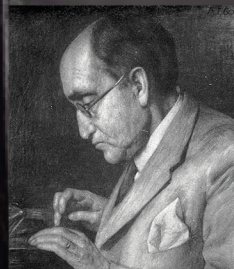
BEKE MIHÁLY ANDRÁS

Irodalmi élet és viszonylagosság Kárpátalján

CSORDÁS LÁSZLÓ

„Ágyúk fojtott dörmögése hallatszott”

LATZKÓ ANDOR

A cselekvő értelmiség belső szabadságáról
Interjú Ekler Andreával

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Túléljük-e?

Persze, hogy túl! De mégis: mit?

Nos, egyszavas válasz helyett, íme, egy aprócska történet: 2007. június 20-án éppen Veránka szigetén irodalmi táboroztunk, amikor Füzi László közölte velünk K. Jakab Antal, a kolozsvári Utunk (1989 után Helikon) legendás kritikusának halálhírét. Aztán hazafelé a vonaton már olvashat-

tuk is Tamás Gáspár Miklós nekrológját az ÉS-ben, ahol TGM valami ilyesmit írt K. Jakab kapcsán (nem szó szerint idézem, nem találok a nekrológot a papírjaim között): rögtön az 1989-es fordulat után összefutott a kolozsvári Ursus söröző pincéjében K. Jakab Antallal (egykori kollégájával az Utunk szerkesztőségében). K. Jakab, szokása szerint, egy mustárosphárnyi rum társaságában üldögélt fent nevezett lebuiban. – Örülök, hogy túlélted! – mondta TGM. Mire jött is a K. Jakab-féle tömör, lakonikus válasz: – Nem éltem túl!

Mi tehát vajon túl fogjuk-e élni?

Persze, hogy túl! De mégis: mit?

Nos, itt van mindjárt az egységes magyar irodalom kérdése. Állítólag mi mindannyian (erdélyi, vajdasági, felvidéki, kárpátaljai magyar írók) az egységes magyar irodalom részei vagyunk. Rendben van. (Hiszen most is egy erdélyi magyar költő írja egy Budapesten megjelenő magyar folyóirat lapkezdő jegyzetét!) De akkor miért szaladunk neki folyton ennek a kérdésnek, ha ennyire evidencia? Miért kell még a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron is elővenni ezt a témát? Molnár Vilmos kollégám egyik novellájában Isten hol Bodor Ádám, hol Szöcs Géza, hol Vári Attila képében-hangján jelenik meg a vonaton, de mindhármukban közös az, hogy az „erdélyi származású, jelenleg Magyarországon élő író” eposzi jelzőt viselik. Tényleg, hányan is visel(het)ik manapság ezt az eposzi jelzőt? Mindegy. De mennyivel erősebb lenne az erdélyi magyar irodalom intézményrendszere, ha... Mennyivel színesebbek lennének az erdélyi magyar irodalom mindennapjai (értsd: mennyivel többet lehetne veszekedni), ha... Túl fogjuk élni, persze, hiszen utánpótlás Erdélyben van bőven, csak nekik már más témák fontosak, mint nekünk, vén szivaroknak. (Legalábbis egyeseknek.) A gender, például. Vagy a világmegváltás, szélsőbalról előzve. Nekik vajon már evidencia-e az, ami nekünk még kérdés? Vagy nem is érdekli őket az egész, s visszautalják „generációs hatáskörbe” ezt a problémát? Bár csak így lenne! Mert ezt még túléljük! De Isten őrizzen mindenkit egy olyan világtól, amibe K. Jakab Antal anno nagyon belehalt. Mert azt gyaníthatóan már a legfiatalabbak se élnék túl.

Lővétei László

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Bolla Eszter (szerkesztő)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Kondor Péter (szerkesztő)

E-mail: kondorpeterjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3417

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3192

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)

E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)

E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: Oláh Mátyás László

*

A címlapon: **Ekler Andrea**

(Fotó: Vadócz Dávid)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Lövetei Lázár László: *Túléljük-e?* 1

SZEMHATÁR

Ady Endre: *A szétszóródás előtt* 3

Jánosi Zoltán: *Kölcsey Ferenc szíve* 4

Kölcsey Ferenc: *Rebellis vers* 4

Ratkó József: *Szatomárcseke* 4

Dobozi Eszter: *fehérben – feketében* 5

én/te/ő 6

Lengyel János: *Ne hagyjátok az iskolát!*

A 461. számú kormányrendeletől az oktatási törvényig 7

Lövetei Lázár László: *Vintage* 14

Kovács Flóra: *„Az ember... bizonyos tekintetben megértésre jut”*

Beszélgetés Iancu Laurával 15

Beke Mihály András: *A magyar „autonómia” illúziója* 17

Tari István: *Zsilipelve* 21

Csordás László: *Árok és palló*

Irodalmi élet és viszonylagosság Kárpátalján 22

Nagy Tamás: *a fecskék visszajönnek; szélcsend* 24

Shrek Tímea: *A fiú* 25

Kovács Eleonóra: *Visszavonulás* 27

Marcsák Gergely: *Alkony a vitrinben* 27

Csornyij Dávid: *Én mindig csak hazudok neked* 28

Csikós Attila: *Várakozás a szépre* 29

Ahmed Amran: *Zehra* 32

Fekete Vince: *L. L. L. Lövetei Lázár László: Alkalmi* 33

Ács Margit: *Halottvirrasztás – versekben. Terék Anna: Halott nők* 33

Szentmártoni János: *Mindennapok a Nagy Háború árnyékában*

Majoros Sándor: Az ellenség földje 35

Latzkó Andor: *Az indulás* 37

Vári Fábán László: *„Ő mindent értett, s mindent megbocsátott”*

Gyóni Géza emlékezete 44

Gyóni Géza: *Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew* 46

Vári Fábán László: *Szoborbeszéd* 47

Kertész László: *Költő kőben és bronzban*

Ady Endre köztéri emlékezete 48

Vasadi Péter: *A kert-kápolna orgonája a szél* 52

Zsille Gábor: *„Az idő itt nem számít”. Búcsú Vasadi Pétertől* 53

Péntek Imre: *A fájdalom és tehetetlenség mondatai*

Búcsú Csontos Jánostól 54

Csontos János: *Hangya; Végakarát* 55

Czakó Gábor: *Szemek – halottak napja után...* 56

Ekler Andrea: *A kritika szabadsága* 57

NYITOTT MŰHELY

Nagy Gábor: *A cselekvő értelmiség belső szabadságáról*

Interjú Ekler Andrea irodalomtörténésszel 60

KÖNYVSZEMLE

Kovács Flóra: *Idő és mozgás*

Iancu Laura: Éjszaka a gyermek 66

Bene Zoltán: *Túlságosan is emberi*

Majoros Sándor: Az ellenség földje 68

Szerzőink 70

Lapszámunkat a tavaly novemberben 140 éve született Ady Endrét ábrázoló emlékművek reprodukcióival illusztráltuk.

Szomorúan tudatjuk, hogy 2017. december 8-án, életének 89. évében elhunyt **Albert Gábor** Kossuth-díjas író, műfordító, továbbá december 15-én, 78 éves korában **Tóth Éva** József Attila-díjas költő, műfordító, esszéista. Emléküket kegyelettel megőrizzük.

ADY ENDRE

A szétszóródás előtt

„És áll (az előbbieknél) helyébe egy utálatos, ...
és békességnek színe alatt csalárdul cselekszik
azzal, és elmenvén győzedelmet vészen kevés
néppel. Elfoglalja az országnak gazdag részét, ...
zsákmányt, prédát és gazdagságot oszt az ő vité-
zeinek, és gondolataival forgolódik az erőssé-
geknek megvételek felől, de azt ideig eltitkolja.”
(Dániel könyve 11.)

*Hát népet Hadúr is szétszórja:
Szigoruabb istenek ezt így szokták,
Miként egy régi, bánatos, erdélyi
Prédikátor írásba róttá
Keresvén zsidókkal atyafiságunk.*

*Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre,
Volt utonállók új utbanállóknak
S míg úrfajtánk egymást s a népet falta,
Tunya álmainkat jég verte
S még a Templomot se építettük föl.*

*Helyünkön meg nem tudtunk állni
S ide kerültünk, ez kezdeti átkunk,
Ma már nem mienk paráznás vértünk sem,
Jöhet a helyünkre akármí:
Megöltük és kibűnöztük magunkat.*

*És mi nem leszünk majd szétszórva
Árvult, de mégis győzedelmes fajta:
Minket korszakok tűz-dühe nem edzett
S fölolvast a világ kohója
S elveszünk, mert elvesztettük magunkat.*

1914. január

JÁNOSI ZOLTÁN

Kölcsey Ferenc szíve**A Hymnus és a magyar kultúra ünnepe**

Az igaz szíveket nem győzi le a halál. Elenyészik a hús, megőrletik a csont, a koronária-ágacskák is elhamvadnak a koszorútlan tűzben, marad tovább mégis a szívverés. Szól félelemmel kimeszelt időn, amikor szavak helyett csak kakukkpihék keringenek a szélben. Szól Haynau kötelével a torkon, kibukkan az anyaföld ajkán, dobban a kihagyó eszmélet helyén: **MINDENEK FÖLÖTT SZERESD A HAZÁT!**

Pedig az érzékeny, szatmári fiú tizenegy évesen már tökéletesen árva a himlőhelyes magyar ég alatt. Hívják a helvét hegyek, int felé Itália narancsvirágkeze, s ő nem lép ki a Duna-medencéből. Ekkor kezdődik igazi árvasága.

Mert virraszt Európa csillagképeinél, hogy fölragyogjon a haza mécseskéje. Lesz hát rebellis szájú,

veszedelmes ember, ki Dózsa vérszagát még mentén érzi, hát szellemi jobbágyságot sem tűr, mert hiszi: a haza mindenkié! Ki magyarságát a Zrínyiekéhez, a Rákócziéhoz méri – nem pedig a császárhoz –, s eszközei is riasztóak a kétfejű romlottságban: gondolati tisztaság s az igazság kimondása.

Hátat fordít ezért Pozsonynak, hol gúzsba kötnék a lelkét a múltban járó Árpád-ivadékok. S otthon várja fogadóbizottság: elébe ugrálnak a Partium gödreiből a megsejtett jövő rettentő varangyai. Levert harangok, füst-szavak, károgó katasztrófák árnya.

A józanság koromfekete gyümölcsei megérnek és szétgurulnak az éjben. Ám ébrednek ott virrasztó dühök: vérrög-jóslatokban piros a bujtogatás! Érzi Petőfi s negyvennyolc indulata, mormolják sírjukba rokkánó Ady-kurucok – a szétszóródás előtt. Nézi József Attila, Illyés szeme, s az utolsó keselyű Nagy László megrepedt szívéen.

És a konok, a maradék magyarság.

Mert ami szól a csekei földből: a nemzeti lelkiismeret. Reményt, példát üzen a kozmosz porából, hogy himnusszá érhet az Idő.

KÖLCSEY FERENC

Rebellis vers

*Zrínyi vére mosta Bécset,
S senki bosszút nem állt;
Rákóczi küzdött hazánkért,
S töröknél lelt halált.
Páris ígért szabadságot,
Ti nem fogadtátok,
Járom rátok, gyáva népek,
S maradéktól átok.*

(1838)

RATKÓ JÓZSEF

Szatmárcseke

*Kopjafák gótikája.
Építkezünk.*

DOBOZI ESZTER

*fehérben – feketében**folyton csak**közeledők és távolodók között**hol utasok utasok hátán**a kevéske önkényed által kijelölt**aprócska szigeten várni**Godot-ra vártak így a kiszáradt fa alatt**várni kinek arca sincs**emlékeidben csak a hír**hogyan eljön egyszer
és folyvást halad feléd
és itt lesz oly közelségben**hogyan nem is lehet közelebb
még fél se tűnt
de már-már szinte egy veled**ebben a képtelen várakozásban is**körötte elnyúlva alszanak**kik itt élnek a padokon
fel-felhorkan egyik-másik
párnája tömött nylontasak
egy felriad üvegből kortyol**valami bornak nevezett kotyvalékot
van aki már a hónod alá szorított
táskáddal szemez a másik itt ürítkezik
és van aki köp feléd egy jókorát
szitkokat szűr át megritkult fogsorán
loccsan mint hányadék a forró köveken**veszélyes övezet lélegzetvisszafojtva figyeled
tőle kit várton várva vársz itt van a gyógyító követ
s a fényes lobogásban mely most támad kívüled
áll a két alak a zajló város felett**talpig fehérben – feketében s a szájakon illanó fohász*

→

én/te/ő

úgy vagyunk már

mint akikben

két évszázad

hallgatása ottrekedt

mint akikben

legalább két hosszú század

minden hallgatása tornyosul fel

olyanok éppen

szülőanya és örök gyerek

két külön való

ki mégis egy

és nincsen kérdés

mert nincsen válasz

csak a végtelenség némasága

az űri csendben csak a működés zaja

de meg-megvillan még valami

abból ami ösztönös volt egykor

küldi még jelzéseit a mélyvilág

a halhatatlan intuíció

ki-kitör magából

ez volna hát mit úgy hívnak én/te/ő

a legcsupaszabb legvégső való

hol összeadódik minden

mi volt mi lesz

Pascal háromszögében

ahogy a számok föl-fölizzanak

mint a rendíthetetlen törvény maga

a meghaladhatatlan

és fölzeng mint mennyei hangzat

mégis ami kimondhatatlan itt

földhözragadtságunkban örök mulasztás marad

LENGYEL JÁNOS

Ne hagyjátok az iskolát!

A 461. számú kormányrendelettel az oktatási törvényig

Ukrajna tekintetében, legalábbis magyar szempontból, napjainkban már nem az országban dúló hibrid háborúról szól a legtöbb tudósítás, hanem a példátlanul jogsértő és kisebbségellenes oktatási törvényről. Ugyanis 2017 őszén az ukrán törvényhozás egyhangúan fogadta el az új oktatási és egyben nyelvtörvényt, amelynek 7. cikkelye tulajdonképpen felszámolja az Ukrajnában élő őshonos nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatási rendszerét. Amellett, hogy az ominózus törvény kidolgozása során nem kérték ki egyetlen kisebbség véleményét sem, ebben a formájában szembemegy több, Ukrajna által is aláírt, nemzetközi szerződéssel, ellentétes a magyar–ukrán alapszerződésben foglaltakkal, de még az ország alkotmányát is sérti. Az egyre fokozódó nemzetközi felháborodás sem gátolta meg Porosenko elnököt abban, hogy aláírásával törvényerőre emelje az elfogadott tervezetet, amely lényegesen korlátozza az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek már megszerzett jogait. A nép, amely egykor maga is elnyomott volt, az úgynevezett demokráciában már elnyomóként lép fel. Az új törvény következtében az a nonszensz helyzet áll fenn, hogy amíg a szovjet diktatúrában a magyar fiatalok az anyanyelvükön tanulhattak, többek között magam is, az ukrán „demokráciában” ezt már nem tehetik majd meg. A kisebbségellenesség nem új keletű jelenség Ukrajnában, a szélsőséges nacionalizmus és a sovinizmus már a függetlenség kikiáltását követően megjelent, de sok éven át nem tudott kormányzati tényezővé válni. Az úgynevezett narancsos forradalom 2004-es győzelme következtében a szélsőséges nacionalizmus elszabadult, s végül polgárháborúhoz és területvesztéshez vezetett. Nem 2017-ben történt az első támadás a kisebbségi, köztük a magyar oktatási rendszer ellen. Az Ukrajnában élő kisebbségek számára a Juscsenko–Timosenko kettős vezette, a már említett narancsos forradalom győzelme kongatta meg a vészharangot. A nacionalista és sovinizta elemeket soraiban tudó új kormánykoalíció egyik legfőbb törekvése az országban élő jelentős létszámú nemzeti kisebbség mielőbbi asszimilálása, aminek következtében célponttá váltak a kisebbségi oktatási rendszerek is.

2008. május 6-án Ivan Vakarczuk, a Timosenko-kormány oktatásügyi minisztere kiadta a 461. számú rendeletet, amely az ukrán nyelv nemzetiségi iskolákban történő oktatásának javítását tűzte ki céljául. Akkor még Ukrajnában nem volt meg a kellő politikai közeg, támogatottság, hogy az ultra-nacionalisták törvénybe foglalják a jogsértő akarataikat. A rendelet szerint a nemzetiségi iskolákban három év alatt az oktatási nyelvet át kell állítani az ukránra, azaz a gazdaneép nyelvére. Az világos, hogy ez a nacionalista indíttatású intézkedés Ukrajna legnagyobb kisebbsége, a 11-13 milliós orosz közösség és annak oktatási rendszere ellen irányul, de ezzel együtt más nemzetiségi: román, lengyel, tatár iskolák, és a különösen fejlett és széleskörű magyar iskolarendszer is komoly veszélybe került. A miniszteri rendelet eredeti formájában való végrehajtása a magyar iskolarendszer teljes felszámolását eredményezné. Magyarán szólva a magyar gyerekek három év múlva, 2011-re már nem tanulhattak volna az anyanyelvükön. Ez akkor elmaradt, de sajnos 2017-re megvalósult, legalábbis jogi értelemben, továbbá ezt már nem kormányrendelet, hanem törvény szavatolja. Ukrajna manapság már minden szomszédjával rossz viszonyban van, bel- és külpolitikai ámokfutásának köszönhetően elvesztette több korábbi szövetségesét. A hatalom nagy nyomás alatt tartja a kárpátaljai magyar vezetőket, a központi sajtóban szinte naponta jelennek meg Magyarországot, a magyarságot gyalázó cikkek, riportfilmek. Legutóbb a megyei tanács sovinizta képviselői Orosz Ildikót, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség vezetőjét vádolták meg ukránellenes tevékenységgel, és azonnali menesztését követelték. A Kanadából exportált oktatási miniszter cinikusan azt nyilatkozta, hogy a kisebbségellenes oktatási törvény éppen a kisebbségek, köztük a magyarok érdekében született. A házelnök pedig kijelentette: jobb, ha a Velencei Bizottság Ukrajnának kedvező ajánlást ad, mert a törvény visszavonására nincs semmilyen mód. Ezt nyugodtan tekinthetjük politikai zsarolásnak. Az Európa Tanács nyomatékosan felszólította az ukrán kormányt, hogy tartsa be a Velencei Bizottság ajánlásában foglaltakat, miszerint a nemzeti kisebbségek bevonásával kell megszervezni az anyanyelvi oktatást. Sajnos a kijevi rezsim sajátosan értelmezi ezt az ajánlást, számos ukrán újság arról cikkezik, hogy a bizottság Ukrajnának adott igazat, az ország kisebbségeivel szemben.

Korántsem Vakarczuk úr és az őt alkalmazó kormány intézte az első támadást az ukránjai magyar

nyelvű oktatás, vagy annak egyes tanintézményei ellen, viszont addig ez volt a legveszedelmesebb. A negatív előjelekből korábban sem volt hiány. Még a Kucsma-éra alatt hozták létre Beregszászon a Magyar Tanárképző Főiskolát, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elődjét. A vezetőségnek már a megalakulása pillanatától hatalmas ellenszéllel szemben kellett navigálnia. A folyamatosan bővülő felsőoktatási intézmény a városi tanácstól megkapta a korábbi Törvényszék épületét. Az ukrán állam egyetlen kopejka támogatást sem nyújtott az alapítványi fenntartású intézménynek. A főiskola a magyar állam, önkormányzatok, alapítványok és magánszemélyek segítségével működött és működik mindmáig. Az ukrán állam, ahelyett hogy anyagi vagy egyéb segítséget nyújtott volna, hatalmi szóval el akarta venni az oktatási intézménynek otthont adó épületet. Soós Kálmán rektor, Orosz Ildikó igazgató és munkatársaik minden követ megmozgattak az épület védelmében. A hatalom végül, többek között magyarországi politikusok és közszereplők, az Európai Unió és az USA kongresszusa hathatós közbenjárásának is köszönhetően, meghátrált. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola sokáig az egyetlen Magyarországon kívül működő, magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény volt.

Az újabb támadást az ukrán nyelvű emeltszintű érettségi bevezetése jelentette. Az ukrán anyanyelvű tanulóknak is komoly nehézséget okozó tesztkérdések miatt a végzős kárpátaljai magyar diákok túlnyomó része megbukott, és így elesett a továbbtanulástól. A kárpátaljai magyar érdekképviseletek hiába tiltakoztak a szaktárcánál. A dolgok illetén állása miatt sok magyar szülő ukrán iskolába íratta be tanköteles korú gyermekét, sőt, az is előfordult, hogy a tanév közben írást írták át gyermeküket magyar iskolából ukránba. A szóban forgó miniszteri rendelet még inkább felerősítette ezt a folyamatot, pedig ezzel a magyar szülők a hatalom kezére játszanak, elősegítve a kormány asszimilációs politikáját. Egy nyelv addig él, amíg van élő ember, aki beszéli azt. A magyar nyelvű oktatás hiányát nem ellensúlyozhatja egyedül a család. Az asszimilációs folyamat két emberöltő alatt teljessé válhat, azaz nem lesz többé Kárpátalján magyarul beszélő ember. Ezt Hrinevics a kárpátaljai magyar tanárokkal folytatott tárgyaláson ki is jelentette. Továbbá azzal nyugtatgatta a pedagógusokat, hogy egyetlen magyar tannyelvű iskolát sem záratnak be, az eredeti nevüket is megtarthatják, sőt olyan tan-

tárgyakat, mint a magyar nyelv és irodalom, ezentúl is magyarul tanulhatják a diákok.

Vakarcsuk rendelete természetesen nem maradt visszhang nélkül, az akkor még megosztott ukrainai magyar közösségnek szinte minden jelentős képviselője megszólalt a témában. Az Ukrainai Magyar Demokratikus Szövetség (UMDSZ) aláírásgyűjtésbe kezdett a rendelet visszavonása ügyében. Az országos magyar szervezet az ügy megnyugtató rendezése érdekében beadvánnyal fordult az ukrán és a magyar kormányhoz. Az MTI-hez is eljuttattak egy közleményt, amelyben aggodalmukat fejezték ki az ukrainai közoktatásban tapasztalható állapotok miatt. A szervezet vezetősége felháborodásának adott hangot az oktatási miniszter május 26-án kelt 461. számú rendeletével kapcsolatban, amely nyíltan kisebbségellenes, és több szempontból is sérti Ukrajna alkotmányát. A magyar iskolarendszer ukrán nyelvűre való átállítása az ukrainai magyar közösség beolvadását eredményezheti, Kijevnek ez a célja, amit ma már meg sem próbál palástolni. Az UMDSZ nyilatkozata kiemelte, hogy az ominózus rendelet nemcsak alkotmányellenes, hanem ellentétes a fennálló ukrán törvényekkel, az ország nemzetközi kötelezettségvállalásaival és egyes nemzetközi egyezmények előírásaival is, továbbá kétségessé teszik Ukrajna európai integrációs erőfeszítéseit, aláássák az állam nemzetközi tekintélyét és megítélését. Ma már sokkal súlyosabb a helyzet, mint 2008-ban volt. Ukrajna a nagyhatalmi politika véres játszótérévé vált, elvesztette területének jelentős részét, évek óta polgárháború dúlja, anyagi és erkölcsi válságba sülyedt, a szabadság és a gazdagság illúzióját kergetve, elvesztette teljes függetlenségét. A nyilatkozathoz visszatérve, az UMDSZ felkért minden, a kárpátaljai magyarsággal együtt érző „honfitársat, érdekvédelmi és szakmai szervezetet, hogy nyíltan csatlakozzon az akcióhoz, és ítélje el a magyarellenessé, kisebbségellenes intézkedéseket.”

Ugyancsak tiltakozását fejezte ki a másik kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) is. A KMKSZ korábban hibát követett el, amikor választási szövetségre lépett a szélsőséges nacionalista pártokat és szervezeteket soraiban tudó „narancsos koalícióval”. Cserébe Kovács Miklós, a KMKSZ akkori elnöke a szerény 99. helyet kapta Viktor Juscenko pártjának, a Mi Ukrajnánknak a listáján, természetesen nem került be a „Verhovnij Radába”. Juscenko pedig,

a választási győzelme után, gyorsan elfelejtette a kárpátaljai magyarságnak tett ígéreteit. Ebben a paktumban az államfőn és pártján kívül mindenki vesztett, de a legnagyobb vesztes a kárpátaljai magyarság. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Ivan Vakarcsukot éppen a Mi Ukrajnánk pártja delegálta a Timosenko-kabinetbe, aki elszántan igyekezett mindenáron véghezvinni elképzeléseit, amiben Viktor Juscsenko államfő is támogatta.

A heves és elkezeredett tiltakozások végül azt eredményezték, hogy Kárpátaljára látogatott Olekszandr Szemenenko, az oktatási minisztérium nemzetiségi oktatással foglalkozó főmunkatársa. A hivatalos verzió szerint az oktatási szakembernek az információszerezés volt a fő feladata, ebben segítségére volt Braun László, a kárpátaljai megyei oktatási és tudományos főosztály nemzetiségi iskolákkal foglalkozó munkatársa. Szemenenko látogatása során találkozott több magyar iskola igazgatójával, tanárokkal, szakvezetőkkel, a magyar érdekképviseleti szervezetek vezetőivel, a Kárpátaljai Magyar Szülők Szövetségének képviselőivel. A beregszászi főiskolán tárgyalásokat folytatott Orosz Ildikóval és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusok Szövetségének más tisztviselőivel. Az itt megjelent pedagógusok a kijevei vendég tudtára adták: amennyiben az eredeti formájában léptetik életbe a magyarokat hátrányosan érintő rendeletet, akkor a magyar iskolák általános sztrájkba kezdenek. Körútja végén Szemenenko kijelentette: szerinte nem törlik el az ominózus rendeletet, de lát esélyt arra, hogy bizonyos pontokban a szakminiszter változásokat eszközöljön. Ma sokkal súlyosabb a helyzet, hiszen a hatalom semmilyen kompromisszumra nem hajlandó, sőt, cinikus módon, a törvényt úgy állítja be, miszerint az a kisebbségek érdekeit szolgálja. 2008-ban végül is a szaktárca néhány pontban engedett, így a beígért sztrájk szeptemberben elmaradt. Egyelőre.

Magyarország és Ukrajna kapcsolatát már korábban megmérgezte a Vereckei honfoglalási emlékmű körül kialakult huzavona, az azóta eltelt időben az újabb ukrán atrocitások csak súlyosbították a helyzetet. Az eredeti terv szerint Matl Péter munkácsi szobrászművész alkotását március 15-én a két államfő, Viktor Juscsenko és Sólyom László közösen avatták volna fel. Ám ezt az ukrán nacionalisták, a Juscsenko és Timosenko tömörülésében lévő pártok és szervezetek megakadályozták. A fokozódó magyarellenesség miatt Sólyom László is elhalasztotta az ukrainai

útját. A magyar köztársasági elnök végül július elején kétnapos látogatásra Kijevbe utazott. Sólyom több más téma mellett vendéglátóinak felvetette a kárpátaljai magyar iskolák létét veszélyeztető kormányintézkedések problematikáját. A magyar politikus hangsúlyozta: „Abban a pillanatban, amint az oktatás kétnyelvűvé válik, az a nyelvvesztés iskolája lesz.” Ez volt az első hivatalos magyar diplomáciai lépés a magyar nyelvhasználatot korlátozó miniszteri rendelet ellen. Sólyom László hangsúlyozta, hogy ez nagymértékben felgyorsítaná a kárpátaljai magyarság beolvadását, amit a határokon túl élő 3,5 millió fős magyarságért felelős anyaország nem tud elfogadni. A magyar államfő emlékeztette vendéglátóit, hogy az ominózus rendelet szöges ellentétben áll az 1991. évi magyar–ukrán nyilatkozattal és a magyar–ukrán alapszerződéssel, amely egyezmények szavatolják a kisebbségi jogokat. Amíg korábban Juscsenko azt nyilatkozta, hogy nem fogják visszavonni a 461. számú rendeletet, s napjainkban az utódja is hasonlóan nyilatkozik a törvény kapcsán, a Sólyommal folytatott megbeszélést követő sajtótájékoztatón kijelentette, hogy az „ukrán fél nyitott a kárpátaljai magyar iskolákban a kétnyelvű oktatás problémájának megoldására.” Megállapodás született arról, hogy államtitkári szinten szakmai egyeztetésekre kerül sor a két szaktárca között. Megértőbbnek bizonyult Julija Timosenko ukrán kormányfő, aki szerint: „kissé elcsúszott lépés volt az ukrán nyelv általánossá tétele.”

Kijevben Sólyom László találkozott az ukrainai magyar vezetőkkel is. Gajdos István az Igazi Kárpáti Igaz Szónak adott interjújában a következőket nyilatkozta: „Az elnök úr arról tájékoztatott bennünket, hogy ukrán kollégájával abban állapodtak meg, hogy a két ország szakminisztériumai munkacsoportokat hoznak létre a problémás kérdések megoldása érdekében.” Az is kiderült, hogy Viktor Juscsenko elzárkózott a rendelet visszavonásától, legfeljebb annak módosítását helyezte kilátásba. Ezt a felelős ukrán politikus mondta, aki a választások előtt mindent megígért a KMKSZ vezetőjének a magyar voksokért cserébe. Néhány évvel később hasonlóan járt Brenzovics László, a KMKSZ jelenlegi vezetője is, a különbség csak annyi, hogy Juscsenko helyett ma már Porosenko lett az újabb hitszegő, továbbá, Brenzovics pártlistáról bekerült a törvényhozásba, ám a 2008-ban felvázolt oktatási rémálom sajnos mára már riasztó valósággá vált.

Az UMDSZ vezetője így folytatta: „Hangsúlyosan szóltam arról, hogy nem egyedi, elszigetelt kisebbs-

ség- és magyarellenes megnyilvánulásoknak vagyunk tanúi Ukrajnában. Tendenciává vált, igazi kampány bontakozott ki ellenünk”. A Vereckei emlékmű kálváriája, Volodimir Pipas, a Megyei Tanács Mi Ukrajnánk által delegált képviselőjének kirohanásai a munkácsi vár Turul-szobra ellen, a beregszászi magyar szobrok és emléktáblák elleni vandalizmus, a magyar sírok meggyalázása stb. egyértelműen alátámasztják Gajdos István szavait. Beregszász város korábbi polgármestere világosan kimondta: „Az ukrán szélsőséges nacionalista erők vérszemet kaptak, s minden fronton támadnak. A legszomorúbb az egészben, hogy az államhatalom intézkedései is az ő malmukra hajtják a vizet. (...) Beregszászban tanácsi határozattal állunk ki nemzeti lobogóink használata mellett, s erre szólítom fel a többi önkormányzatot is. (...) a közösségünket sújtó intézkedések ellentétesek Ukrajna Alkotmányának számos tételével, törvényeivel, nemzetközi kötelezettségvállalásaival, a nemzetközi jog előírásaival. (...) a hagyományosan jó ukrán–magyar kapcsolatoknak is felbecsülhetetlen károkat okoznak. Nem véletlen, hogy mindez már az Európai Parlamentben is téma.”

Vakarcsuk önkényes rendelete nemcsak a kárpátaljai magyarság körében váltott ki hatalmas ellenkezést. A kárpátaljai megyei tanács tizenhét tagjának ülésén, a magyar képviselők javaslatát elfogadva, az önkormányzat hivatalos tiltakozó levelet intézett Julija Timosenko miniszterelnökhöz és az oktatási tárca vezetőjéhez. Az ellenzék vezető ereje, a Régiók Pártja is aktivizálta magát, július végén a párt frakcióvezetője Ivan Vakarczuk távozását követelte. Ivan Popescu, a Régiók Pártjának tagja ötvenhárom képviselőtársával közösen küldte el felhívását a miniszterhez, hangsúlyozva, hogy az oktatási tárca korlátozza a nemzeti kisebbségek jogrendszerét, ami egyben alkotmányos jogokat sért. Az ugyancsak régiós Vadim Kolesznicsenko szerint Vakarczuk szertefoszlatja Ukrajna európai törekvéseinek esélyeit. Mint azt a 2017-es történések megmutatták, ebben nem lett igaza, habár Ukrajna rettentő távolságra van az európai uniós csatlakozástól, Brüsszelt sokáig nem érdekelte, nem zavarta az új ukrán oktatási törvény jogsértő mivolta. Ám Magyarország kitartása meghozta gyümölcsét, ugyanis a közelmúltban az EU–ukrán társulási tanács közös nyilatkozatába majdnem szó szerint belekerültek a magyar kormány elvárásai. Szijjártó Péter külgazdasági- és külügyminiszter többször kijelentette: Magyarország mindaddig blokkolni fogja Uk-

rajna EU csatlakozási erőfeszítéseit, amíg a kijevi kormány el nem törli, vagy meg nem változtatja az oktatási törvényt.

Egy általános közhelyet alátámasztva, miszerint nincs új a nap alatt, Sztaniszlav Arzszeritiny, Vakarczuk párttársa szerint viszont a kárpátaljai nemzeti-ségi problémákat kívülről gerjesztik. Vajon 2008-ban kire, kikre utalt az ukrán honatya, csak nem az akarta sugallni, hogy Magyarország állt a háttérben? Nem tudhatom, Arzszeritiny milyen indítatásból ragadta magát erre a kijelentésre, hiszen Magyarország erejéből néhány erőtlen tiltakozásra és diplomáciai lépésre futotta, ellentétben Oroszországgal, amely minden lehetséges eszközt bevetett, hogy megsegítse az Ukrajnában élő oroszokat. Persze Magyarországnak nagyságrendekkel kisebb a mozgástere az ilyen helyzetekben, ennek ellenére a kárpátaljai magyarság erősebb és hathatósabb segítséget és támogatást vár el az anyaországtól. Mára legalább ez teljesült. A magyar kormány mindent megtesz, hogy megvédje az Ukrajnában élő magyar kisebbség érdekeit.

A kormány nyelvpolitikája ellen országos ellenállás bontakozott ki. Az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek szervezetei és társadalmi csoportosulások képviselői nyílt levelet intéztek Viktor Juscsenkóhoz, Julija Timosenkóhoz, Arsenyij Jacenyuk házelnökhöz és Nyina Karpacsova ombudsmanhoz, amelyben követelték a rendelet mielőbbi visszavonását. A nyilatkozatot több orosz és román civil szervezet mellett a magyarok is aláírták. „A magyar gyerekek ugyanaz az érdeke, mint az oroszoknak, az ukránoknak vagy akár a németeknek: hogy anyanyelvén tanuljon. A tudást, az alapfogalmakat anyanyelvén sajátítja el a gyermek, az ukrán vagy korábban az orosz csak második nyelv. A szülő a saját felelőtlenségét leplezi azzal, ha azt hiszi, hogy ukrán iskolába adva a gyermeket, jobban fog tudni haladni (...) aki már az első osztályban hátrányban lesz, állandóan le kell majd küzdenie az ukrán nyelv hiányos ismeretéből adódó nehézségeket.”

Ukrajna már 2008-ban is komoly gazdasági válságban volt, amit súlyosbít a politikai élet káosza, fejletlenség uralkodott az oktatási rendszerben is. Az országban több száz különböző akkreditációjú és tulajdonformájú egyetem és főiskola működött, sokukban alacsony szintű oktatás folyt. Hatalmas méreteket öltött a korrupció, amelyet a 2007-ben bevezetett emeltszintű érettségi sem tudott számottevően visszaszorítani. Ezt az Ukrán Belügyminisztérium sajtószóvivőjének nyilatkozata is alátámasztja. Az ukrán

diákok között végzett felmérésből az derült ki, hogy előreszeretettel korrumpálják a tanáraikat. A 2007-es év emeltszintű érettségi eredményeinek alapján Kárpátalja a sereghajtók között szerepelt, ezt az ukrán és a magyar szakemberek egyaránt a magyar diákok hiányos ukrán nyelvtudásának tudják be. Kárpátalját még a többségében oroszok és tatárok lakta Krímfélsziget is megelőzte. A Krímnél maradván, 2008 augusztusának végén a Krími Autonóm Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma elvetette az oktatási miniszter rendeletét. Tatjana Doncsenko egy ukrán internetes hírportálnak azt nyilatkozta, hogy tudomása szerint Vakarczuk rendeletét az Igazságügyi Minisztérium még nem hagyta jóvá.

Az ukrán oktatásban tapasztalható áldatlan állapotokat súlyosbítja az ukrán média hozzáállása. Számos cikk, riport, dokumentumfilm a válság kialakulásáért a kisebbségeket teszi felelőssé, nincs ez másként napjainkban sem. A nacionalista szervezetek egységesen Ivan Vakarczuk mögé sorakoztak fel, sajnálatos, de így tett számos felsőoktatási vezető is. A magyarellenességéről elhíresült Volodimir Fenics, az Ungvári Nemzeti Egyetem történelem karának dékánja az ungvári www.zakarpatya.net.ua nevű internetes hírújságban a következőket írta: „Ukrajna diplomáciailag teljesen kapitulált Magyarország és a »neki alárendelt« ukrainai magyar szervezetek előtt a kisebbségi, különösen az anyanyelvű oktatási jogok biztosítása terén.” Így folytatta: „Ukrajna a magyar történelem tantárgyként való oktatásának engedélyezésével a magyar iskolák diákjaiból nem ukrán, hanem magyar hazafiakat nevel.”

A magyarellenes közvélemény-formálás még inkább felerősödött Sólyom László augusztusban tett beregszászi villámlátogatása után. A Zerkalo Negyeli című kijevi hetilap szerint „(...) a magyar államfő néhány órás látogatása súlyosan sértette az ukrán nemzeti érdekeket.” A sem politikai, sem erkölcsi korrektséggel nem vádolható hetilap nehezményezte, hogy Sólyom László felvetette az ukrainai pártlistás rendszerű választási rendszer káros voltát, amely megfosztja a kisebbségeket az önálló parlamenti képvisellettől, pedig az korábban alanyi jogon, a számarányukat figyelembe véve, automatikusan járt nekik. Természetesen a kétnyelvű oktatás témája is szóba került. Ez már tényleg kiverte a biztosítékot a cikk szerzőjénél. Így reagált a magyar államfő felvetésére: „A szomszédos ország elnökének természetesen lehet saját véleménye Ukrajna választási rend-

szeréről és nyelvpolitikájáról, hasonló kijelentéseket tennie azonban – a diplomácia nyelvén fogalmazva is – nem egészen korrekt.”

A magyar iskolák vezetői, tanárok, szülők és diákok egyaránt szorongva kezdték meg az új tanévet. Az ünnepélyes tanévnyitókra rányomta bélyegét a bizonytalanság, a keserűség. Mindenki átérezte, hogy itt jóval többről van szó annál, mint hogy egy magyar kisdíák magyarul tanulja-e mondjuk a történelmet, vagy éppen ukránul. A fő kérdés már az, vajon sikerül-e megvédeni a nemzetudat alappilléret, a magyar iskolarendszert? Csapon, ahol a város önkormányzata elutasította a miniszteri rendeletet, Moha László, a 2. sz. Széchenyi István Középiskola igazgatója ünnepi beszédében kijelentette: reméli, a minisztérium bölcs munkatársai átgondolják, milyen következményekkel jár a kisebbségi iskolák elukránosítása, megtalálják a megfelelő módszereket, amelyekkel elő lehet segíteni, hogy a magyar diákok tökéletesen elsajátítsák az államnyelvet, anélkül hogy anyanyelvüket elfelejtenék. A Nagydobronyi Középiskolában ifj. Kántor József iskolaigazgató beszédében kihangsúlyozta: „...egyre nagyobb a kihívás évről évre. És ez sajnos nemcsak az általános fejlődésnek köszönhető, hanem azoknak az ukrainai törvényeknek és szabályoknak is, melyek egyre nehezebb helyzetbe hozzák a kárpátaljai magyar oktatást, és már veszélyeztetik annak jövőjét. Arra kell törekednünk, hogy a kezeink között felnövekvő generáció olyan alapokat kapjon, hogy felnőtté válva stabil alapköve legyen nemzetünknek.”

A Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskolában Lengyel Donát, a Nagyszőlősi Ferences-rendi Misszió szerzetes papja felszólította a diákokat: a jövő nemzedékeként óvják és ápolják a magyar nyelvet, kultúrát, a hagyományokat, ezért legyenek öntudatos magyar keresztény felnőttek, és váljon hivatásukká a magyarságuk. Sari József, a Viski Kölcsey Ferenc Középiskola igazgató-helyettese többek között a következőkkel fordult a megjelentekhez: „452 év óta minden év kora őszen elsős gyerekek indultak a viski magyar iskolába. Különböző korszakokat, rendszereket éltünk meg és túl: két biztos pontunk mindig volt – a templom és az iskola. Én hiszem azt, hogy minden nehézség, fondorlat ellenére munkál e közösségben annyi ész, szív, akarat és kitartás, hogy ez az elkövetkező száz évben is úgy legyen.”

A beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanévnyitó ünnepségét a szokásoknak

megfelelően a városi református templomban tartották meg, amely az iskola épületével szemben található. Dr. Soós Kálmán rektor, aki sajnos időközben elhunyt, az újonnan felvételt nyert hallgatókat üdvözölte, felkérte őket, hogy vállaljanak szolidaritást azon társaikkal, akik a szaktantárgyaikból ugyan magas pontszámot értek el, de ukrán nyelvből nem tudták elérni a 124-es ponthatárt. Sajnos nagyon sokan voltak, akik az ukrán nyelv miatt nem nyertek felvételt. E diákok számára két út kínálkozik: a következő évben megpróbálnak felvételt nyerni valamelyik magyarországi felsőfokú tanintézménybe, vagy az előttük álló egy évben intenzíven tanulják az ukrán nyelvet a jövő évi sikeres felvételi érdekében, de biztosan lesznek olyanok is, akiket letört és visszavetett ez a kudarc. Talán még a továbbtanulásról is lehetnek. Ez a minisztériumi intézkedés arra ösztönzi a kárpátaljai magyar fiatalokat, hogy Magyarországra menjenek tanulni. Már ha a család anyagi helyzete ezt lehetővé teszi számukra. Köztudott tény, hogy a Magyarországon diplomát szerzők 95%-a elvész a kárpátaljai magyarság számára, mert tanulmányaik befejeztével nem térnek vissza szülőföldjükre. Ha a dolgok emberi oldalát nézzük, ezt nem is lehet felróni a számukra. Mindenkinek csak egy élete van, ebből kell kihoznia a legtöbbet és a legjobbat. Az egyéni érdek sokszor felülírja a közösségét.

Vakarcsuk és a kormány elszántan próbálta fogatósítani a törvénysértő rendeletet, de elszántak a kisebbségek is. Az ukrainai politikai pártok közül 2008-ban a legmarkánsabban a Régiók Pártja állt ki a nemzetiségi iskolák ügye mellett. Az oroszbarát tömörülés parlamenti képviselőcsoportja visszatérően a 461. számú rendelet azonnali visszavonását, és a főbűnös, a nacionalizmussal is megvádolt Ivan Vakarczuk oktatási és tudományos miniszter menesztését és felelősségre vonását követelte Julija Timosenko kormányfőtől. Figyelemre méltó, hogy a frakció nem csupán a szakminiszter menesztését követelte, hanem személyes felelősségre vonását is, amiért átgondolatlan és felelőtlen intézkedésével megsértette az ukrainai kisebbségek érdekeit, az alkotmányt, az ország törvényeit, és nem utolsósorban ártott Ukrajna nemzetközi hírének. Vadim Kolesznicsenko képviselő szerint a rendelet „bűnös kísérlet, a nemzetiségi iskolák, vagyis közel 1500 tanintézet és félmillió tanuló átállítása a kétnyelvű oktatásra, a kisebbségek nyelvének az oktatási folyamatból való kiszorítása révén.” A magyar pártok és szervezetek is csatlakoztak a kö-

zös tiltakozáshoz, emellett önállóan is keresik azokat a fórumokat, amelyek hathatós segítséget nyújthatnak számukra a magyar iskolák megmentéséért folytatott harcban.

Az ukrán kormányzat teljesen figyelmen kívül hagyta Magyarország visszafogott diplomáciai lépéseit. Napjainkban a Porosenko-kormány sem veszi komolyan a magyar diplomáciát, a kormányzati nyilatkozatok azt tükrözik, hogy a hatalom, az USA-val és az EU-val a háta mögött, meg van győződve, hogy büntetlenül taposhatják el a kisebbségek jogait, még a látszatdemokráciára sem ügyelve. Pedig ezzel számos kellemetlenséget okoznak maguknak: a legutóbb akkor érte meglepetés a Porosenko-rezsimet, amikor Magyarország fellépésére az Európai Unió határozottan elzárkózott a keleti nyitástól. De ez nemcsak a magyar diplomáciának köszönhető, hiszen a nyugat-európai vezetők sem szívesen látnának az EU-ban egy olyan instabil országot, mint Ukrajna, ahol polgárháború dúl, és még konkrét határai sincsenek.

A Timosenko-kormányzat 2008-ban főként a kisebb létszámú nemzetiségeket vette célba, mivel akkor az oroszok Ukrajnában még jelentős politikai erőt képviseltek. Nem véletlenül jegyezte meg Medvigy István, az UMDSZ megyei képviselője: „(...) nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az Ukrajnában élő orosz lakosság száma többszörösen meghaladja a magyarokét. Márpedig, ha nekik kijárnak a számarányukból adódó előnyök, akkor ezek minden nemzetiség esetében is érvényesek”.

A 461. számú kormányrendelet nemcsak az oroszokkal hozta közelebb a magyarokat, hiszen ez az intézkedés nem kevésbé sújtotta az ukrainai román-ságot is. Ukrajnában amúgy sem tapasztalható a Romániában jelenlevő magyar-román ellenszenv. Kárpátalja mindig egy soknemzetiségű, békés sziget volt Európa közepén, és remélhetőleg a jövőben is az marad. Igaz, hogy a szegénység, a nyomor hosszabb időre rendezkedett be ezen a vidéken, ennek ellenére korábban sosem fordultak elő faji vagy vallási villongások. Ha a politika baljós démona nem szólna közbe, a vidék soknemzetiségű lakossága ma is békében élne egymás mellett, egymással.

A kormányrendelet ellen az ukrainai románok is hevesen tiltakoztak, akik nemcsak Kárpátalján, hanem Csenyivci és Odessza megyében is nagyszámú közösséget alkotnak. „Mentsétek meg a románságot!” – segélykiáltással fordultak a bukaresti vezetőkhez. „A nem ukránok elukránosítása és a kisebbségek el-

nemzetietlenítése sztahanovista ütemben zajlik” – áll az Ukránai Románok Közösségének nyílt levelében. Az Európai Parlamentben Romániát képviselő Tőkés László sürgette az Unió és a tagállamok kiállítását az Ukrajnában élő kisebbségekért, különös tekintettel a románságra és a magyarságra, iskolái védelmében, de ennél is továbbment, és azt kérte: az Európai Unió egységesen ítélje el az ukrán vezetés erőszakos asszimilációs törekvéseit: „Európa álljon ki a jogfosztott és veszélyeztetett ukrániai nemzeti kisebbségek védelmében.” Az EU ez irányú lépésére azóta is várunk.

A kárpátaljai magyar iskolákért emelte fel szavát Jeszenszky Géza volt külügyminiszter (vajon az akkor hivatalban lévő miért hallgatott?), Szájer József, az Európai Parlament Magyar Néppárti Képviselőcsoportjának vezetője, Szekeres Imre Magyarország honvédelmi minisztere is. Kívánatos lenne, ha az Európai Unió a kisebbségi jogok védelmében végre ténylegesen is fellépne.

A 2008-ban hatodik alkalommal megrendezett Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumán is napirendre került az ukrán oktatáspolitiká. Az ülésen Kovács Miklós, a KMKSZ akkori vezetője számolt be a kárpátaljai magyarság elleni durva támadásról. Hangsúlyozta: „az ukrán állam szervezett és nagyon erőszakos lépéseket tett a nem ukrán nyelvű oktatás ellehetetlenítésére.” Szili Katalin, a magyar parlament elnöke levélben kérte ukrán kollégája segítségét a kárpátaljai magyar nyelvű iskolák megmaradása érdekében.

Az Ukrán–Magyar Kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottság Ungváron megtartott ülészakát értékelve, Gémesi Ferenc, a Miniszterelnöki Hivatal kisebbség- és nemzetpolitikáért felelős szakállamtitkára nyilatkozta: „Van értelme Kárpátalján magyar nyelvű iskolába jártni a gyerekeket, mert van jövője a magyar nyelvű oktatásnak Ukrajnában.” Elmondta, hogy a magyar fél felkérte az ukrán közoktatási hatóságot, hogy a korábbi gyakorlathoz hasonlóan biztosítsa a magyar nyelvű érettségi és felvételi lehetőséget a magyar végzősök számára. Magyarország az ukrán nyelvű oktatás hathatós elősegítéséhez és megnyugtató rendezéséhez minden segítséget felajánlott. Ez mind szépen hangzik, ugyanakkor nem tudja elkendőzni a tény, hogy semmilyen megnyugtató megállapodás nem történt. Az ülésen felszólaló dr. Orosz Ildikó, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség elnöke leszögezte: a jelenlegi ukrán oktatás-

politika egy 2002 óta tartó negatív folyamat betetőzése. A 2004-ben győzött „narancsos” forradalomban létrejött az ukrán politikai nemzet, a december 5-i eredménytelen magyarországi népszavazással pedig – Orosz Ildikó szavait idézve – Magyarországon „leírták a kárpátaljai magyarságot”. Kétségtelen, hogy könnyebb elbánni egy olyan kisebbséggel, amelynek nincs anyaországa, vagy van, de az felelőtlenül viszonyul a határain túl élő nemzettársaihoz. Az ukrán emeltszintű érettségik miatt nagyságrendekkel csökkent az érettségivel rendelkezők száma a kárpátaljai magyarok körében.

Összegezve a tényeket, az ukrán vezetés olyan irányelveket követ, amelyekkel az ország nemzetállammá változtatását célozza meg, ehhez válogatás nélkül minden eszközt felhasznál. Ám a Kárpát-medencei példák jól mutatják, hogy ez a törekvése nem sikerülhet, kudarcra van ítélve. Nem sikerült ez sem Romániának, sem Jugoszláviának, pedig a bukaresti vezetés már 97 éve próbálkozik, mindhiába. Szlovákia ez irányú lépései is akadályokba ütköznek. A kárpátaljai magyarság mindent megtesz, hogy megvédje iskoláit. Megnyugtató, hogy ebben Magyarország és számos nemzetközi szervezet, politikus, magánember is segíti. A többség bizakodással tekint a jövőbe, de szép számmal vannak, akik elcsüggedtek, beletörődtek a „megváltoztathatatlanba”. Egyre nő azon magyar szülők száma, akik a magyar iskolák helyett ukrán tannyelvűbe íratják be a gyerekeiket. A másik válasz az elvándorlás, az áttelepülés, főleg Magyarországra, de az utóbbi időben kedvelt célpont lett Csehország is. A szülők már azzal a céllal küldik magyarországi iskolákba a gyerekeiket, hogy diplomát szerezve ott is telepedjenek le. Pedig még semmi sincsen veszve. A kárpátaljai magyarság túlélt már ettől kritikusabb helyzetet is. Az 1944-es szovjet megszállást követő években nem is voltak magyar iskolák Kárpátalján. Most vannak, és lesznek a jövőben is. Ukrajna politikailag és társadalmilag is megosztott, ma már állandó határai sincsenek.

Zárásként Riskó Mártát, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség alelnökét, a Beregszászi Magyar Gimnázium tanárát idézem: „Kérek minden szülőt, aki a csak magyarul beszélő gyermekét ukrán iskolába akarja adni, hogy képzelje magát a gyermeke helyébe! Képzeljék el, mit érez a gyermekük, amikor azt látja, hogy a többiek értik, tudják, ami számára érthetetlen vagy nehéz! Képzeljék, el milyen érzésekkel indul iskolába a gyermekük!”

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ

Vintage

– Töredék egy szatírából –

„est modus in rebus, sunt certi denique fines”^{*}
(Horatius)

KÖLTŐ

Kávéfoltos jóreggelt, öregem! Hogy ityeg ma?

KOCSMAASZTAL

*Kávé, vodka, konyak, forralt bor... szörnyen unom, hogy
mind isztok, s még sincs, akihez szólhatna az ember:
tegnapelőtt is mellettem borozott a barátod,
s hajnali négykor már zokogott, hogy: Vége a dalnak...*

KÖLTŐ

Bánata volt neki...

KOCSMAASZTAL

Vagy csak szimplán alkoholista...

KÖLTŐ

*Régi darab vagy a bútoraink közt – épp te ne tudnád,
hogy pizszokul bonyolult tud lenni az emberi lélek?!*

KOCSMAASZTAL

*Oppardon, de ha száz esztendeig élsz a vadonban,
harminc év nem elég megszokni az itteni rendet:
lógatok a gépen, s mégis naphosszat nyavalyogtok...
Téged még nem fertőzött meg a FOMSI-betegség**?*

KÖLTŐ

*Én a helyedben nem csesztetném ezt a világot:
látva az „új” Vintage-divatot... Nos, bármi lehetsz még...*

KOCSMAASZTAL

*Vágódeszka talán...
Vagy pellet-tégla a tűzben...*

KÖLTŐ

*Ismerek! – te a tűzpróbát is túl fogod élni!
Sajnos, az embert már le se szarja a Vintage-ipar se...*

KOCSMAASZTAL

*Szállj le a körhintáról, és kucorodj ide mellém:
itt ez a kávéfolt, én úgy hívom, hogy: az Isten...*

Csíkszentdomokos, 2017. november 12.

* „Van mértékük a dolgoknak, s a határok is állnak” (Bede Anna fordítása)

** „Fear Of Missing Something Important” – korunk pestise. (LLL)

„Az ember... bizonyos tekintetben megértésre jut”

Beszélgetés Iancu Laurával

Tavaly jelentkezett az elmúlt két év verseit magában foglaló *Éjszaka a gyermek* című új kötetével Iancu Laura. A szakmai elvárásokról, a honvágyról, az anya–gyermek kapcsolat változásairól, az identitásváltásról kérdeztem a szerzőt.

– Az *Éjszaka a gyermek hatodik versesköteted. Már bizonyítottál, így elvárások is lehetnek a köteteid-del szemben. Teherként vagy könnyebbésként éled meg ezt a tényt?*

– Nehéz megfelelni az elvárásoknak, mert ezek nem konkrét tanács, hanem kritika formájában öltenek testet, és már elkészült munkára, kötetekre vonatkoznak. Az elvárás is, a kritika is jogos, sőt, ha elmarad, az egész pálya jövője bizonytalanra válik, de ezzel együtt is, tulajdonképpen magára hagyja az embert, a szerző nincs kíségetve, csak rémületesen elbizonytalanítva: neki kell megoldani azt, amit más (szerencsés esetben a szakma) talál ki, vesz észre, fogalmaz meg. Több ízben kaptam nagyon kemény, talán kegyetlennek is mondható kritikát. Ez a történet része, fontos helye van ennek is ebben a folyamatban.

– *Az ismertséghez kapcsolódhat egy másik teher. A moldvai magyar költők közül leginkább Lakatos Demeter neve sejlik fel a köztudatban, ám költészetét főként nyelvjárástani, nyelvtörténeti szempontból szokták szemügyre venni. Tartottál-e a Lakatos Demeterhez való hasonlításról? Mit jelent számodra az ő költészete? Nem szükös-e, hogy a nyelvi vizsgálatoknál csak ritkán tekintünk távolabbi költészete kapcsán?*

– Nagyon lényegesnek tartom a kérdést: elmerülve Lakatos De-

meter írásaiban, és költői pályája alakulását vizsgálva vált világossá számomra, hogy belőle szándékosan „csináltak” csángó (nép)költőt. Szimplán csak költő akart lenni, aki román és magyar nyelvű verseket ír, de amikor írásaival megjelent Kolozsváron és Bukarestben, magyar pártfogói arra biztatták, hogy „csángó” verset írjon, nyelvjárásban, mert úgy lesz esélye arra, hogy helyet szorítson magának a magyar irodalomban. A diktatúrában más lehetőség nem lévén, a valóságos költői öntudattal rendelkező Lakatos átállt a népköltészet oldalára, írta csángó verseit, és – véleményem szerint – szenvedett mindvégig attól, hogy a nyelvjárás adta lehetőségek szükösök a gondolati, filozófiai líra létrehozásához. De tehetségével jól bánt, gyönyörű verseket írt, amelyek nemcsak nyelvjárási szempontból értékesek, a szépirodalom gyöngyszemei között sincs szégyellnivalójuk. Lakatos Demeterrel lenni egy névsorban olyan érzés, amit a világon semmivel nem cserélnék el.

– *Az Éjszaka a gyermekben régóta hordozott témáid tovább mélyülve jelennek meg. A szülőföld felé vágyódás rendkívül erős maradt. Ez a gyermekkor felé visszavágyódást is tartalmazza részedről? Ez a visszavágyódás így térbeli és időbeli is? Azért kérdezem ezt, mert gyerekkorod Mold-*

vája, Magyarfaluja részben eltérhet a maitól.

– Azt hiszem, nem a honvágy íratja velem az ún. „szülőföld versek”-et, hanem az érzésekkel, feleddéssel, távolsággal, eltávolodással és kötődéssel „terhelt” és áldott viszony, amely – minthogy élő – dinamikus, ebből adódóan változó, tehát örök téma. Nincs nosztalgia bennem a gyermekkorom iránt, sem a gyermekkorom Moldvája iránt. Az, ami most van, messze van, olyan különleges, érdekes, mint amiben nekem volt részem. Ma már az van, hogy a múltat, múltamat és a jelent is kutatnom kell. Ezt én szerencsés dolognak tartom.

– *A befogadóban ugyanakkor a honvágy képe jelenhet meg ezeket a verseket olvasva. A nosztalgia elkerülését részint a néprajzkutatói munkád szorgalmazza?*

– Nem bánom, ha a honvágy képe jelenik meg a verseimben, sőt. Én magam használom a kifejezést, nem is ritkán. A vágy stimmel is, valóban van, létezik, a hon az, ami rejtélyes(kedik), amit egyre nehezebb nevesíteni. Nem azért, mert már nem létezik a térképen, hanem azért, mert közénk férközött húsz esztendő és ezer kilométer (és sok egyéb más is). Ezt az egészet az ember cipeli magával nap mint nap. Ez egy lelki, személyes ügy, ennek tudományos tematizálásából semmit nem lehet kihozni.

– Emellett a szülőföld képe teológiai elemekkel telítődik verseidben. Ennek oka lehet az a hagyomány, amely az erős vallásosságban gyökerezik, amelyet Moldvából hoztál magaddal?

– E kettőt, a szülőföldet és az azt övező „vallásos aurát”, a keresést, a kutatást beteljesítő haza „idea” képe „mossa egybe”, köti össze. Amikor az ember egy földrajzi hazáról ír, tudja, hogy az, még ha a legszebb is a világon: ideiglenes, átmeneti, állomásszerű. Elveszitheti. Megváltozhat. Ebben az elmúlás-folyamatban az ember keres kapaszkodókat. Keresi azt, ami ellentétes mindezzel, ami örök. Ezek a kapaszkodók nem materiális dolgok, de valamiképpen mégiscsak az enyészetre ítélt test és világ „tápszere”-ként hatnak, legalábbis ez az igény, hit élteti.

– Az anyához való rendkívül erős kötődés ábrázolása folytatódik ebben a kötetben is. Vajon azért merül ez fel ilyen intenzíven, mert hamar kellett elhagynod a szülői házat és Moldvát a tanulás miatt?

– Az anya–gyermek viszony „ábrázolása” valóban állandó témája írásaimnak, nemcsak a verseknek. Ha van felerősödés, azt vélhetően az anyává válás idézte elő: az ember kicsit másként látja ugyanazt, másként érez édesanyja iránt. Bizonyos tekintetben megértésre jut. ’91-ben valóban leszálltam anyám öléből és eljöttem, de ezen kívül az is éppen ilyen „tény”, hogy soha nem szálltam le öléből, most is ott vagyok. Olyan szorosan, hogy közénk sem kilométerek, sem évek nem burjánzottak.

– A kötet legfontosabbnak mondható darabja a Litánia-szöveg, amely drámaként nevezhető meg

a leghelyesebben. Az kétségtelen, hogy műfajok között mozog, így nehéz a besorolása. Egy kisfiú pappá válásáról olvashatunk, amelyet egy közösségből kiszakítás, egy átforgalmazás kísér. A Litánia tartópillérei valóságok, gondoljunk akár a régi jászvásári püspökre. A múlt szövegeiben is kutakodtál ehhez az íráshoz azzal együtt, hogy a Litánia-szöveged felvetett problémáinak egy része nehezen változik mostanság is?

– Valóban leginkább drámának nevezhető, s egyszersmind monológoknak, hiszen minden szereplő a főszereplőnek ebben a különleges utazásában elevenedik meg. A történetté duzzasztott „tény” valóság: Moldvában a XX. század elejétől 10–12 évesen vitték el a papneveldebe a fiúkat, akik – általában – pappá szentelésükig ott tartózkodtak, ki- és elszakítva, elzárva szüleiktől (is). Az a lelki folyamat, kulturális háttér, átnevelő közeg, amibe a fentiek beágyazódnak, azaz a Litánia struktúrája, mesterséges kreálmány, a történet ebben a formában (talán) nem történt meg, de az elemek, ízek, a hangulatok „helyiek”, és „valóságok” is. A kérdés (tudományos) vizsgálatához egyházi levéltári iratok szükségesek, ezek (amennyiben léteznek) tudtommal nem nyilvánosak.

– Ez az írásod nagyon megrendítő. A szöveg végéről pár sort szükséges idézni: „És kire gondolsz, amikor azt mondod: édesanya!? / Kendre! / S ki vagyok én? / A szenvedő asszony: Mária!” Egyrészt Mária és az édesanya képe egyé válik, másrészt a régi identitás teljes eltörlése nem valósult meg, hiszen emlékképek vannak a Petru nevűvé vált papban. Az

identitás szempontjából ugyanakkor egy identitások között mozgó, szétforgácsolt alakot látunk.

– A történetnek van egy olyan momentuma, amihez az író – aki egyébként az egészet kifundálta – sem fér hozzá. Nem tudható, hogy a „ruhacsere” végeredményben minek a cseréje, a „megfordítottak s te megfordultál” pontosan mire vonatkozik. A felszín, azaz a történelmi helyzet, hogy ti. az asszimilált papság kivette részét saját közössége asszimilációjából, valóság (regisztrált) esemény, de mi minden más is történt még! Mennyit bír el az emberi szem, és mitől kell (kell-e?) inkább óvni? Kérdés maradt az is, hogy identitást egyáltalán lehet-e cserélni? Az ember meg tud-e szabadulni, megfosztható-e végérvényesen önmagától? A Litánia főhősének utolsó szavait úgy is meg lehetett volna fogalmazni, hogy: „megcselekedtetek, de tudjatok róla: tettekről tudok”. A legsúlyosabb vétkek titokban történnek, de ezek árnyéka a legnagyobb.

– A Litánia-szöveg jelzi, hogy milyen szövegtípusok érdekelnek mostanság?

– Én mindig a témához, a célhoz keresem meg a legoptimálisabbnak vélt nyelvet, a nyelvi stílus mindig az aktuális. Amikor egy-egy jelenség ábrázolását segíti a nyelvjárási „létmondatok” (Csoóri Sándor fogalma), akkor a legnagyobb alázattal és örömmel veszem igénybe az általam ismert nyelvjárás eszközeit. Az tény, hogy nem mindig találok fel magam a műfajok kalitkájában, ha ennek ellenére is szövegtestet akarok adni valaminek, van, hogy ki kell repülni belőle.

Kovács Flóra

BEKE MIHÁLY ANDRÁS
A magyar „autonómia” illúziója

Az erdélyi magyarság a második világháború végén az 1940-et megelőző 22 év lelki terhével érkezett az új világ kapujába. Azzal a tapasztalattal, hogy hiába keresett lelki-szellemi kapaszkodókat Kós Károly sosemvolt transzilvanizmusában, a „lehet-nem lehet-lehet, mert kell” két évtizedet átívelő elvi vitájában, a nemzeti kisebbségi létforma elviselhetetlen, hiszen lényegileg természetellenes. „A kisebbségi élet megszűnik teljes értékű emberi élet lenni, háttérbe szorított, nyomott létté válik, melyet egy reális vagy kevésbé reális remény kompenzál, a fajtestvérekkel való egyesülés reménye. A reményből élésnek ez az állapota pedig, ha a remény hamarosan nem valósul meg, állandó kilengést jelent a hiú fantazmagóriák és a csüggedt letargia között s tartósan elviselhetetlen” – Bibó István mintha csak az erdélyi magyarság két világháború közötti, 22 évnyi kisebbségi létének traumáját összegezte volna. A hazatérés négy éve után ennek a traumának az ismétlődése fenyegetett. Az akkori-ban másfél milliós magyarság számára az új román világ baljóslatúan kezdődött.

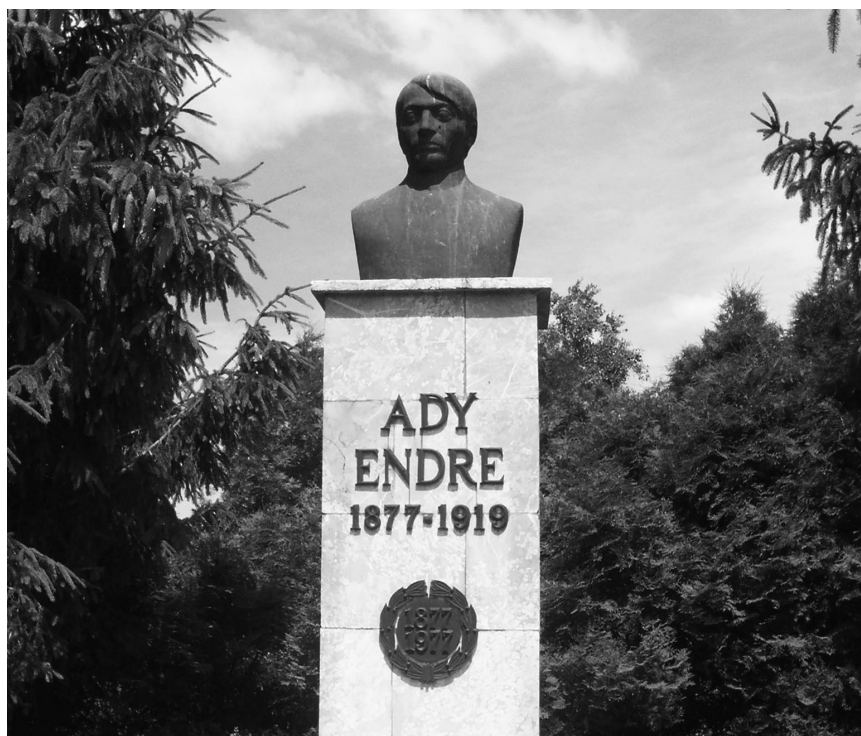
Miután Sztálin az egymással vetélkedő magyar és kommunista párt értésére adta már az 1943-44-es években, hogy Erdély sorsát az döntheti el, melyikük országa lép ki előbb a háborúból, az 1944. augusztus 23-i román kiugrással a kérdés eldőlt, legalábbis eldöntöttnek tűnt. A szeptember 12-én Moszkvában aláírt román–szovjet fegyverszüneti egyezmény 19. pontja egyrészt az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés Erdélyre vonatkozó részét semmisnek nyilvánította, másrészt a majdani békeszerződésre bízta, hogy „Erdély, illetve annak nagyobbik része” ismét Romániához kerül-e. Ennek ára azonban Románia katonai részvétele volt a Szovjetunió oldalán. Tekintettel a románság hagyományos oroszellenességére, Bukarest számára nem volt egészen könnyű a váltás, hiszen reálpolitikus döntésével lemondott Besszarábiáról és Bukovináról, amelyre egyébként

Részlet a szerző *Mikor lesz vajon szobra Ceaușescunak?* című – a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum felkérésére, egy készülő tanulmánykötetbe írt –, hosszabb terjedelmű esszéjéből.

sokkal több történelmi, etnikai jogosultsága volt. Legalábbis beláthatatlan időre elnapolta igényét. Igaz, csábító volt az ár: egész Erdély. A „nagyromán projekt” ebbe az irányba vette az irányt.

1944 szeptemberében az orosz és román csapatok egyidőben nyomultak be a Székelyföldre, hogy aztán október 25-ig elfoglalják egész Erdélyt. A csapatok nyomában ott nyomult a visszatérő román adminisztráció, amely igyekezett mielőbb visszafoglalni korábbi pozícióit. Iuliu Maniu a gyorsabb birtokbavétel céljából Ionel Pop, Észak-Erdély román kormánybiztosa vezetésével felállított egy kormánybizottságot, amely bosszúhadjáratot indított az erdélyi magyarok ellen. Az úgynevezett Maniu-gárdistákból álló félkatonai szervezetek brutális tömeggyilkosságokat követtek el a Székelyföldön: ártatlan civileket kínoztak meg, fejeztek le vagy lőttek agyon. A mézszárlásoknak mintegy kétszáz polgári áldozata volt. Ugyanakkor a magyar férfilakosságot, civileket válogatás nélkül nagy számban hurcolták el magukkal a dél-erdélyi, földvári internálótáborba. A retorziók igazi céljáról világosan árulkodik az erdélyi Világosság 1945. szeptember 30-i számában Veres Pál beszámolója: „A harcoló szovjet csapatokat rosszindulatú körök félrevezették és így a kolozsvári magyarokat mint partizángyanúsakat vitték el. Egyedül a kis Györgyfalváról negyven magyar férfit hurcoltak el. Kolozsvárról mintegy háromezer magyart. Közöttük számos kommunista és szocialista munkást és olyan magyar vezető férfiakat, akik éppen azért tagadták meg a katonai szolgálatot és maradtak vissza Kolozsváron, mert nem akartak a német célokért harcolni és hűek maradtak demokratikus világnézetükhöz... Sorsukról a következő megdöbbentő adatokat közöljük: az elhurcolt észak-erdélyi magyar férfiakat a román hatóságok a Brassó mellett fekvő földvári fogolytáborba zárták. A tábor életéről csak azok az asszonyok tudtak beszámolni, akik meglátogatták férjeiket... Asszonyok beszélik, hogy a múlt héten *19 foglyot, akik átálltak a román vallásra, szabadon bocsátottak.*” (Kiemelés tőlem: B. M. A.). A többiek, több százan, akik ragaszkodtak a vallásukhoz, azaz a magyarságukhoz, ott pusztultak el az internálótáborban.

A bosszúvágyon és a kollektív felelősségre vonáson kívül a brutális román vérengzések a „nagyromán projekt” megvalósítását szolgálták: a homogén nemzetállam vízióját szem előtt tartó román politikai elit a magyarság tömeges elűzését, vagyonuk megszerzését tűzte céljául. Az 1944. őszi székelyföldi,

Fekete József: Ady-mellportré (1977, Érmindszent, Ady emlékház parkja, fotó: Biró Gergely)

szárazajtai, csíkszentdomokosi vérengzéseknek felsőbb szinten kigondolt tudatos stratégiai céljuk volt. Figyelemre méltó párhuzam, hogy a nem éppen magyarbarátságáról ismert Benešnek is volt olyan elképzelése, hogy a szlovák felkelés során majd egy-két felvidéki tömegmészárlás hírére a magyarok tömegesen elmenekülnek szülőföldjükről. Végül másként szabadultak meg a magyaroktól... Lám, Ionel Pop is azt nyilatkozta a román sajtóban 1944 októberében, hogy Erdélyben a nemzetiségi kérdés most már hamarosan végleg megoldódik. A németek nem számítanak többé, ők le vannak írva, elmennek. A magyarok pedig vagy tudomásul veszik, hogy Erdély immár örökre Romániához tartozik, és beolvadnak, vagy a románoknak valamilyen más megoldáshoz kell folyamodniuk, például a kitelepítésükhöz... A Maniu-gárda vérengzéseinek az volt a valódi nagyromán célja, hogy a majdani béketárgyalásokra az elrémített-elmenekült magyaroktól megtisztított helyzetet teremtsenek Erdélyben.

A Maniu-gárdisták vérgőzös ámokfutásának végül a szovjet hatóságok vetettek véget, akik a magyar vezetők panaszára válaszul november 7-én katonai közigazgatás alá vonták Észak-Erdélyt. November 12-én Vinogradov tábornok, a Romániai Szövetséges Ellenőrző Bizottság helyettes elnöke emlékiratban felszólította Sănătescu miniszterelnököt, hogy haladéktalanul vonja ki a román közigazgatást Észak-

Erdélyből. November 14-én megszüntették a román hatóságok működését, és Észak-Erdély 1945. március 13-ig szovjet parancsnokság alá került.

Egy furcsa, reményeket ébresztő, történelmileg máig érvényes tanulságokkal szolgáló rövid fél év kezdődött Észak-Erdély életében. Ezt az időszakot az erdélyi magyarság úgy élte meg, mint egy 126 napos viszonylagos „autonómiát”, amely a szovjeteknek volt ugyan köszönhető, de máig nosztalgikus hivatkozási alapja az erdélyi magyarságnak. Nagyvonalú szovjet katonai ellenőrzés alatt ugyan, de Észak-Erdélyben kialakult egy kétnyelvű adminisztráció a kolozsvári székhelyű Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testület vezetésével. Kolozsvár az orosz bevonulás első percétől Észak-Erdély fővárosaként, Bukaresttől függetlenül intézte ügyeit. Kolozsvári központtal megalakult a Magyar Tankerületi Tanács a magyar tannyelvű iskolák igazgatására. Decemberben megindult a tanítás a magyar tannyelvű iskolákban. A Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvári Magyar Egyetem néven folytatta működését. A magyar településeken a Magyar Népi Szövetség gyűlésein jelölték ki a települések vezetőit a nemzetiségek számaránya szerint. Észak-Erdély legtöbb megyéjében szabadon lehetett használni a magyarság szimbólumait és a magyar nyelvet. A kétnyelvűséget néhány megyében törvényesítették. 1945. február 10-én Vasile Pogăceanu, Kolozs vármegye főispánja nyelvrendelettel szabályozta: „az állami, megyei és városi hivatalban mindennemű felirat magyar és román, illetve román és magyar nyelven függesztendő ki, aszerint, amint az illető város vagy község lakossága magyar vagy román többségű. Minden hivatalos rendeletet két nyelven kell kiadni a fenti elvek szellemében”. Kétnyelvűek voltak az utca- és településnevek. Gyárfás Albert, Háromszék alispánja egy 1944. november 18-i gyűlésen kijelentette, hogy a vármegye, bár Románia része, de magyarul lakta terület, ezért „hivatalos nyelve a magyar és a román egyenlő érvénnyel”. Persze, a teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a magyar többségű Szatmár

megyében a tisztviselők parancsba kapták, hogy a vármegyházban „magyar szónak többé elhangzania nem szabad”.

Beke György író a következőképpen emlékszik vissza erre az időszakra: „Megindult az önálló helyi önkormányzatok megszerveződése a helyi kommunista pártszervek irányításával. Megyénként egy-egy szovjet tiszt gyakorolta a legfőbb államhatalmat a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, tehát a győztes nagyhatalmak nevében... Magyar volt a főispán és megyei szintig minden tisztviselő az államhatalomban. Minden megyében saját népörséget szerveztek. Sepsiszentgyörgyön egy zabolai erdész, Pila István lett a népörség parancsnoka. A magyar honvédség raktárában megmaradt magyar egyenruhában járatta a népöröket, annyi különbséggel, hogy a honvédség nemzetiszín sapkarózsáját fölcserélte vörös csillaggal. Ez a Pila még soroztatott is a népörségbe, amely azzal a nótával masírozott a városban, hogy 'Miklós Béla katonája vagyok'. Horthy nevét az akkori magyar miniszterelnökével helyettesítették. Tanulságosnak tartom az egyenlőség ösztönös népi reflexét. Szilágyi Ignác udvarhelyi főispán – illetve az új elnevezés szerint: megyefőnök – egyik első rendelkezése az volt, hogy mindenütt meg kell nyitni az iskolákat, a magyar és a román iskolákat egyaránt. Bár Udvarhely megye kilencvenöt százalékban magyar volt és magyarok vezették, mindenkinek saját anyanyelvű iskolát nyitottak. Minden kétnyelvű volt, minden iratot két nyelven írtak. Akkoriban három zászlót használtak: a magyart, a román és a vöröset. Mindhárom kötelező volt. Jellemző az akkori romantikus lelkesülésre Holló Ernő sepsiszentgyörgyi költőnek egy vezércikke, amelyben arról ír, hogy ezek a színek, amelyek eddig ellenségei voltak egymásnak, most egymás mellett lobognak, és hogy a két nemzeti lobogóban van egy szín, amely közös: a vörös... Az volt az illúziónk, hogy mégsem tért vissza a román világ. Pedig valójában Romániában éltünk, csak hogy annak egy olyan területén, amelyen a reakciós Rădescu-kormány nem gyakorolta a hatalmat. Akkoriban örökké arról esett szó, hogy elmentek a románok, bejöttek a románok, megint elmentek a románok... Egy anekdota is született, az egyik székely atyafi meséli a másiknak: 'Csodálatos álmom volt az éjszaka. Ugyanbiza micsoda? Hát hogy kimentek? Na és? És nem jött be senki, maradtunk végre magunk'. Akkoriban nemigen tudta az egyszerű ember, hogy végül is hová tartozunk majd. Híre ment, Csíkban a népi

közigazgatás vezetői határozatot hoztak arról, hogy hivatalosan Moszkvához fordulnak: ők inkább a Szovjetunióhoz csatlakoznának. Hozzanak létre e célból egy korridort, mert ők bárhová akarnak tartozni, csak Romániához nem... Az a négy hónap, minden balossága, nevetséges epizódja ellenére is olyan időszak volt, amely kialakította azt a sokáig élő, megtartó tudatunkat, hogy az új rendszer egyenlőséget biztosít a magyarságnak. Ez a tudat még évekig élt az emberekben, ez a tudat éltette a Magyar Népi Szövetséget. Fölbecsülhetetlen erőt adott számunkra ez a hősi korszak. Még akkor is, ha illúzió volt, tévedés. Azt hittük akkor, hogy lényeges változás történt, pedig egyszerűen csak szovjet taktikázásról volt szó.”

Beindult egy, a területi autonómia kiépítése irányába mutató önszerveződés, elvégre adott volt minden feltétel az itt élő népek, nemzeti közösségek érdekeit egyformán szolgáló autonóm igazgatás kialakítására. Ekkor ébredt fel sokakban a remény, hogy talán megvalósulhat Észak-Erdély területi autonómiája, vagy ki tudja, esetleg akár egy önálló Észak-Erdélyi Köztársaság...

(Figyelemre méltó a magyar korridor ötlete! Egy emberöltővel később újból felbukkant ez a kétségbeesett ötlet. A Csehszlovákia szétválásáról szóló népszavazás kemény dilemma elé állította a felvidéki magyarokat: inkább tartoztak volna a szlovák nacionalizmussal szemben némi védelmet nyújtó távolabbi Prágához, mint a közelebbi magyarellenes Pozsonyhoz. A pozsonyi rádió magyar adásában vitatkozó magyar politikusok számára egy magyar betelefonálónak az volt a konstruktív javaslata: mi lenne, ha a Csallóköz egy – akár esetleg Ausztrián át vezető – korridorral mégis inkább Csehországhoz tartozna...).

Így következett be 1945. március 6-án a bukaresti kommunista hatalomátvétel, amely román jogar alá vonta egész Erdélyt.

Ez a 126 napos „autonómia” is az egyik magyarzata annak, hogy az erdélyi magyarság miért fogadta bizonyos reménykedéssel a kommunista hatalomváltást. Az erdélyi magyar értelmiségi elit, amely zömében egyébként is mélyen rokonszenvezett a magyar népi írók baloldali szellemiségével, a kommunizmus marxista-leninista ideológiájától, a fennen hangoztatott internacionalista eszméktől és a gyakran hivatkozott lenini nemzetiségi doktrínától a „nagyromán projekt” felszámolását, magyarán: nemzetiségi jogai érvényesülését várta. A kommunizmus felé fordulás a kisebbségi sors, a román uralom elleni tiltakozás

volt. A zsidó közösséggel együtt érthető okokból fontos szövetségesei voltak a kommunistáknak. Gyakran visszatérő vád volt velük szemben, hogy a magyar – és emellett a zsidó – kisebbség pártbeli túlreprezentáltsága folytán a Román Kommunista Párt hatalomra jutásáért elsősorban a magyarok és a zsidók tehetők felelőssé.

Mindenesetre az erdélyi magyarság viszonya a kommunistákhoz meglehetősen furcsán alakult. Akár az is elmondható, hogy a Román Kommunista Párt valójában nem a hivatalosan számon tartott évben, 1921-ben alakult meg, hanem már korábban, 1919-ben, éppenséggel Budapesten, Csepelen, a magyar kommunista párt román tagozataként. A jogfolytonosságból következően így fordulhatott elő olyan bizarr eset, hogy Romániában később akadt olyan kommunista párttag, akinek párttagsága régebbi volt, mint maga a párt. A magyarok olyan nagy számban voltak jelen a román kommunista pártban, hogy 1921-ben Bukarestben az *Internacionálét* két nyelven, románul és magyarul is elénekelték. Az erdélyi küldöttek egy része nem is tudott románul. Az 1921 májusában a Román Szociáldemokrata Pártból kiszakadt új pártnak, a Román Szocialista-Kommunista Pártnak, a Romániai Kommunista Párt elődjének első vezetője Gheorghe Cristescu volt, ám 1945-ig az RKP főtítkárai romániai kisebbségiek voltak: a magyar Köblös Elek, az ukrán Vitalij Holostenko, a lengyel Alexandru Stefanski, a zsidó származású, magát románának valló Eugen Iacoboci, a bolgár Boris Stefanov, a zsidó származású, magát magyarnak valló Goldberger István, majd Fóris István. Figyelemre méltó, hogy 1944-ben a párt Központi Bizottságának egyetlen román nemzetiségű tagja éppen a későbbi pártvezér, Gheorghe-Gheorghiu-Dej volt. 1930-ban az egy-kétezres taglétszámú Román Kommunista Párt tagságának 26 százaléka volt magyar, 23 százaléka román, 18 százaléka zsidó identitású. Még 1945 nyarán is a párttagok mintegy 19 százaléka volt magyar.

Mindezek fényében érthető, hogy Kahána Mózes, az egyik korabeli kommunista vezető azt írta, hogy a párt 1924-ben a nemzeti önrendelkezés alapján elítélte a trianoni döntést és Besszarábia román megszállását. 1940-ig Erdélyt is megszállt, elrabolt területeként emlegették dokumentumaikban. Mi több, a bécsi döntés megszületésekor a Román Kommunista Párt *Punctul nostru de vedere (Álláspontunk)* címmel kiadott egy kiáltványt, amelyben a polgári

Románia összeomlásának okait és az erdélyi román proletariátus további teendőit elemzi. Egy szóval sem ítéli el a bécsi döntést, ellenkezőleg: kifejti, hogy az észak-erdélyi román munkásságnak a Magyar Kommunista Pártban kell folytatnia harcát a nemzeti-társadalmi jogokért.

Ezek után talán nem véletlen, hogy a nagyromán projekt élharcosa, a liberális kormány „románellenes tevékenységéért” tiltotta be a román kommunista pártot.

Az erdélyi magyar kisebbség balratolódásának magyarázata leginkább abban kereshető, hogy az erdélyi magyar értelmiségi elit zöme a román kommunistákkal való együttműködésben látta az egyetlen alternatívát a magyar kisebbség helyzetének konszolidálására, tekintettel arra a tényre, hogy Erdély Romániában kivédhetetlenül és nyilvánvalóan a Szovjetunió érdekszférájába került. A Magyar Népi Szövetség ezért a baloldali hagyományokat folytatta, és más politikai alternatíva hiányában maga mögé állította az erdélyi magyarságot.

Nyilvánvalóan ez a kezdetektől meghatározó és évtizedekig tartó, a diktatúra korszakába is mélyen belenyúló baloldali eszmeiség a magyarázata annak, hogy miért nem okozott igazi morális törést némely neves erdélyi magyar közéleti személyiség, író, könyvkiadó szerepvállalása a román kommunista párt vezető testületeiben. Viszont aligha magyarázható az erdélyi magyarság valamiféle megrögzött baloldaliságával, ideológiai elvakultságával, oroszbarátságával. Az erdélyi magyarok az oroszokban és a kommunizmusban, annak végleges kompromittálódásáig, a kisebbségi sorsból való kibúvót jelentő ideológiát látták.

Tévedés lenne meghatározó szerepet tulajdonítani a nagyszámú magyarnak a román kommunista párt nomenklatúrájában, vagy akár a kommunista rendszer romániai meghonosításában. A kommunizmust a nagyromán projekt „melléktermékeként” kapta a nyakába a románság. 1945. március 6-án Erdélyért cserébe kapták a kommunizmust, egy szovjetbarát kormányt. Reálpolitikai döntés volt, de nem lehetett könnyű az oroszokat hagyományosan gyűlölő románsággal ezt elfogadtatni. (A románok még egy közelmúltbeli, 2015-ös felmérés szerint is Oroszország iránt érzik a legkevesebb tiszteletet – kevesebbet, mint az „utolsó előtti helyezett” Magyarország iránt.)

TARI ISTVÁN

Zsilipelve

*Elmentünk a koszos, kockás ingcafát
mellett: még elhányt injekciós tűket,
fecskendőket is kitúrtam volna
a hajléktalan szemétből, melyet
aztán kedvetlenül békén hagytam
Hagytam, hogy egy vadrózsa bokra belém
kössön, eltérítsen turkálásom
rajtaütésszerűen fölbukkanó
szándékától, annyira megejtően,
fölfénylő bíbor csipkebogyóival
annyira kihívóan verdeste,
karmolászta a közelgő borulást,
hogy alig tudtam szabadulni tőle
Később már csak a fejünk fölött futó
vastag mestergerendát bámultuk,
mely valamikor nyilván a Maroson
és a Tiszán úszott le idáig
A plafon vályogtéglákra bomló
nagysarát már leomlasztotta az
eső: sárga halmokban takarta az
egykori vendéglő mocskos padlóját
– Itt ültél – böktél oly magabiztosan
az egyik jól szétfolyt földkupacra, és
fölöttünk a lyukas megbontott tetőn
át már teljesen kivehetővé
vált az őszi ég elborulása, a
Tisza közelsége, döglött halra
emlékeztető szagával önmagát
izgató, habzó örvénylésével
– Vidékünk legfontosabb pontjánál
leskelődünk, Szívem – néztem a zsilip
felé – A világ egyik legkorszerűbb
műszaki építménye volt – mondtam
fontoskodva, zavarom leplezve
idegenvezetői szerepbe
csúsztatva, mintha már alig emlékeznék
arra az ünnepi lakomára,
melynek egykor és itt – negyven évvel
ezelőtt – főszereplői voltunk*

CSORDÁS LÁSZLÓ
Árok és palló

Irodalmi élet és viszonylagosság Kárpátalján

Mióta a kárpátaljai magyar irodalom problémájáról a rendszerezés igényével gondolkodom, gyakran beszülök az értékrendek és -rendszerek viszonylagosságával. Nemcsak abban az értelemben, hogy a mérvadónak tekintett regionális értelmezői közösségek, körök (vagy fogalmazzak kevésbé nagyvonalúan: értelmezők) által kiemelt és megőrzésre érdemesnek gondolt szövegek esetenként teljesen értéktelennek tűnnek a másik szemléleti irányvonal képviselőinek szemében. De abban is, hogy ami a kárpátaljai magyar irodalom – mint feltételezett és valamilyen módon ma is körülhatárolható entitás – öntudata számára lényeges, kiemelkedő, irodalomtörténetileg is fontos fordulópontot jelez, az mondjuk Budapestről, Kolozsvárról, Pozsonyból vagy Újvidékről nézve nemcsak hogy idejétmúltnak, megmosolyogtató ócskaságnak, anakronisztikus jelenségnek tűnhet, hanem egyszerűen csak provinciális érvényűnek.

A gyakorlatban a határok átlépése ugyanis nem mindig olyan egyszerű, mint amilyennek első pillantásra tűnik: vannak ma is szép számmal olyan szövegek és jelenségek, amelyek csak egy szűk közösség számára jelentenek értéket, és vannak, amelyeket minden további nélkül képes integrálni (persze rendszerint saját szempontjai szerint) valamilyen értelmezői közösség, amelynek – legalábbis gyakran ezt tapasztalom – nem mindig vannak alapos ismeretei a sajátjától többször radikálisan eltérő regionális értékrendszerekről. Persze lehet amellett érvelni, hogy a XXI. században ilyen problémák felvetése már eleve a provincializmus gyanúját vonja maga után. Számomra viszont nem egyértelmű, hogy a regionális értéktudat és a provincializmus összemosása, majd ideológiai alapú elutasítása – amelyre egészen sok példát találhatunk a rendszerváltás utáni értekezésekben és a fel-feléledő vitákban – eleve olyan értékrendszer és szemléleti mód érvényesülését idézné elő, amely a jelenleginél minden szempontból kielégítőbb, hitelesebb vagy korszerűbb lenne. A – jobb szó híján nevezzük csak így – sajátosság teljes feladása vajon együtt jár-

na-e az egységesülés vágyott lehetőségével? Mindenképp érvénytelenítendő-e a regionális kánon, mielőtt egységes – egyetemes, összmagyar – irodalomban kezdünk el gondolkodni? Párbeszédbe lépnek-e a részek, ha a közöttük lévő értékbeli és szemléleti különbségeket pusztán sztereotípiák bűvkörében maradvak próbáljuk meg kiegyenlíteni?

Ehhez hasonló, meglehetősen sarkosan megfogalmazott kérdések jutnak eszembe, valahányszor egy-egy tematikus beszélgetésre, vitára, fórumra készülök fel. Mindig eljutok egy bizonyos pontig, egy volta-képpen paradoxonig, amelyet alighanem Elek Tibor fogalmazott meg a legtalálóbban még évekkkel ezelőtt: „Természetesen nincs határon túli magyar irodalom, miközben látjuk, hogy van.” Ezen viszont mindeközéig nem tudtam túllépni. Úgy tűnik, mintha ebből a körből egyszerűen nem lenne kiút – legalábbis Kárpátalja vonatkozásában. Mert hiába hangzottak el a rendszerváltástól egészen napjainkig a szebbnél szebb deklarációk, a tapasztalat még mindig azt mutatja, hogy az átjárás ebből a régióból bizony nem könnyen valósulhat meg objektív és szubjektív, irodalmi és kevésbé irodalmi okok sokasága miatt. De még mielőtt akaratlanul is belekeverednék egy könnyen fel nem oldható terminológiai vagy létbölcseleti vitába, elkerülendő a zsákutcákat, inkább a kortárs irodalmi élet mindennapi tapasztalataiból mutatnék be néhány jelenséget, amelyek a határátkelések lehetőségének megteremtése és fenntartása miatt érdemelnek első-sorban szót.

Mióta megalakult és működik a kárpátaljai Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT), végre intézményi keretek között, szervezeten is kifejthetik tevékenységüket a legfiatalabb nemzedék tagjai, amelyhez én is tartozom. Nem volt könnyű azonban eljutni a generációs önmeghatározásig és a saját szerep megtalálásáig. Az időben előttünk járó „kvázi-nemzedék”, a mai késő harmincasok-negyvenesek korosztálya ugyanis jószerivel adós maradt a jelentősnek számító művek megírásával (két kivétel azért említhető az utóbbi évekből: Bakos Kiss Károly, akinek elhallgatása előtt komoly érdemei voltak a helyi líra korszerűsítésében, és Brenzovics Marianna, akinek művei új lehetőségek sorát tárták fel a prózában). 2010-ben, kezdő kritikusként éppen a Magyar Napló hasábjain fejttem ki véleményem e „kvázi-nemzedéssel” kapcsolatban, ma már számomra is meglepőnek tűnő magabiztossággal és naiv optimizmussal: „Bízvást mondhatom: a jelek arra engednek következtetni,

A szerző az esszé megírása során a Nemzeti Kulturális Alap 2017-es alkotói ösztöndíjában részesült.

hogy a helyi színezet felvállalásával – a provincializmuson felülemelkedve – értékes és az egyetemes magyar irodalom által integrálható alkotások születnek, illetve fognak születni az elkövetkező években Kárpátalján.” Ha most vállalkoznék ilyen jellegű összegzés megírására, egészen másképp, sokkal finomabban fogalmaznék. Nemcsak azért, mert azóta gyökeresen megváltoztak a kultúra, ezen belül pedig a magyar irodalom feltételei és lehetőségei Kárpátalján (az ukrainai válságtól és elvándorlástól kezdve az anyanyelvi jogokat jelentősen szűkítő oktatási törvényig terjedően), hanem mert időközben beláttam: az irodalmárnak nem a jövőmondás a feladata. De hogy milyen megoldatlan problémákat és súlyos hiányokat jelent e régióban az éppen előttünk járó írók, költők nemzedéki körvonalazatlansága és szervezetlensége, a végül meg nem írt művek sora, arról több tanulmányomban és kritikámban értekeztem azóta. Ezúttal csupán azt a nyilvánvaló érvet hangsúlyoznám, mert ez még mindig nem eléggé egyértelmű Kárpátalján, hogy az irodalomban, járuljon hozzá bármilyen jelző, a minőségi szövegeket semmi más nem helyettesítheti. A szakmai elmélyülés és a hagyománnyal való mély számot vetés helyett igen kevés a kisebbségi sors-helyzet publicisztikai hevületű, sematikus felpanaszlása, ahogy a valódi, értékes és érvényes szövegek helyett szintén kevésnek bizonyul az irodalmi pletyka vagy a mítoszgyártás.

Ezt felismerve jutott el a legfiatalabb nemzedék oda, hogy saját önmeghatározásához vissza kell nyúlnia egészen az alapokig, és meg kell vizsgálnia: mi az, ami ma is továbbvihető, értékes a regionális irodalmi hagyományban. Ezzel párhuzamosan szintén tudatosítania kellett, hogy a könnyen magába zárkózó helyi kultúrának szüksége van a kívülről jövő impulzusokra, a megmerevedett értékrendek felülvizsgálatához és az újabbak kialakításához pedig a más nézőpontból, egészen más előfeltevésekből érkező bírálatokra. A KVIÉ éppen ezért olyan alapokra igyekszik helyezni az irodalmi életet, amelyeken a saját regionális irodalmi öntudat folyamatosan ki van téve a tőle eltérő perspektívák, preconcepciók és viták kockázatának. Arról, hogy ez miként működik a gyakorlatban, két rendezvénysorozatot említenék példaként és közös tapasztalatként.

2017-ben két, szemléletében több ponton rokonítható, de más-más célt szem előtt tartó sorozatot sikerült beindítani a Fiatal Írók Szövetsége, illetve a Magyar Írószövetség segítségével és a KVIÉ társszervezésé-

vel. Az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási–Tudományos Intézetében lassan rendszeressé váló *Részek és párbeszéd*ek a fiatal magyarországi szerzők Kárpátaljára látogatását segíti elő, míg a Budapesten, az Írószövetség székházában zajló *Rész-e még?* elnevezésű sorozat a kárpátaljai pályakezdő fiataloknak biztosít bemutatkozási lehetőséget a magyar fővárosban. Mivel mindkét sorozatban moderátorként, tehát egyfajta közvetítőként veszek részt, ezért egyszerre láthatom egy kicsit kívülről és belülről mind a meghívott vendégek, mind pedig a közönség részéről érkező reakciókat és sajátos reflexeket. A beszélgetéssorozat legfontosabb tapasztalata számomra az, hogy részese lehetek annak a pillanatnak, amikor a vendég rádöbben: az új, az idegen és nem feltétlenül barátságos környezetben egyszerűen nem vagy nem úgy működnek a máskor egyértelműnek tűnő utalások, célzások, mert a közönség nem vevő arra, nem feltétlenül befogadója annak, ami az otthoni/otthonos környezetben bizonyára telitalálatnak minősülne. Amikor egy pillanatra megjelenik a vendég arcán a bizonytalanság és döbbenet, amikor felismeri, hogy az univerzálisnak hitt szempont vagy nézőpont valójában mennyire korlátozott vagy viszonylagos, akkor kezdődik meg a valódi párbeszéd a részek között. A kötöttnek tűnő sztereotípiák ilyenkor mozdulnak az eloldódás irányába, és az árok, amely a régiók között tátong a mai irodalmi életben, ha nem is temetődik be, de fölötte már megjelenik egy palló, amelyen át lehet végre kelni.

De – azt hiszem – nemcsak ennek a fiatal kárpátaljai nemzedéknek, hanem a kortárs összmagyar irodalomnak is alapvető érdeke, hogy rendszeres, nívós irodalmi élet alakuljon ki Kárpátalján. Hiszen így talán elkerülhetővé válik a mostani pályakezdő fiatalok számára két csapda, amely folyamatosan újratermeli a frusztrációt, és amely ott leselkedik e régió valamennyi letérőjén, mellékutcáján: mégpedig a gyakran képzetlen, az irodalomról lényegében csak sémákban gondolkodni képes helyi olvasókhöz alkalmazkodó provinciális szemlélet eluralkodása, valamint a történelem során már nem először politikai hátszéllel fölerősített epigonizmus előretörése.

Úgy vélem, ha sikerül ezekről a problémákról nyíltan és őszintén beszélni, vitatkozni, akkor van esélye a minőségi magyar irodalomnak Kárpátalján. Ha nem, akkor maradnak továbbra is a pletykák, a mítoszok, a szép deklarációk és a kínosan mosolygó arcok.

NAGY TAMÁS

a fecskék visszajönnek

*az emberek itt az éjszakát
mintha a zsebükből vennék elő,
majd sörre és vodkára cserélik.
a terek kihaltak, csak szerelmesek
és részegek szállingóznak.*

*halvány fények, körülöttünk beton-csönd.
nézem, ahogy a szél hajszálakat
karcol az arcodra. ez is egy,
a benzinkúton cigizéseinkből.
nem lenne szabad – mondják,
ahogy a szózatot sem komolyan
venni. mégis elhisszük minden sorát.*

*most minden szó jól esik:
a pirkadati fecskéket
csodáljuk. irigykedünk kicsit,
nekik nem kell repjegyet venniük.
felemelem az üvegem,
ez lesz az utolsó korty. abban
reménykedünk, hogy a kátyúk
csak az országhatárig követnek.*

szélcsend

*elfoglaltságot kell keresni, úgy könnyebb –
ezt akár börtönlakóknak is mondhatnád.
de a távolságot nem lehet tanácsokkal
gyógyítani. a két test közötti űr
most a hiány mágneses zónája.
tárgyak, szokások és mondatok,
amelyek okot adnak az emlékezésre,
lassan különlegessé válnak,
mint azok a zenék, amiket
sokáig használtunk csengőhangként.
pattogó almák, számban kávéíz,
az ablakpárkányon ülök. arcképed
mintha nyárfalevelek alsó oldalaira
lenne ragasztva. s mielőtt elutaztál,
nem tanítottál meg szélcsendet képzelni.*

A következő öt oldalon a kárpátaljai Kovács Vilmos Irodalmi Társaság fiatal alkotóinak írásaiból nyújtunk válogatást.

SHREK TÍMEA

A fiú**Freskó**

A buszállomáson ültem. Az ukrán ünnep miatt kimaradt néhány járat, a következőre negyven percet kellett várakozni. Egy fiatal, szőke fiú lépett hozzám. Ruhája kopott volt, arca pattanásos és foltokban festéktől piszkos.

- Busz csak negyven perc múlva lesz – szól hozzám.
- Tudom, megkérdeztem a pénztárnál – válaszoltam.
- A nő részeg, mondtam neki, hogy ne igyon.
- A kassza felé néztem, a pénztáros az árusokkal ült, és feles poharat tartott a kezében. A fiúnak igaza volt.
- Te is itt dolgozol? – mutattam rá a belső területre, ahol egy félbehagyott tatarozás kellékei álltak.
- Mondhatjuk.
- Ma ünnep van, nincs munka, miért vagy itt?
- Jobb, mint otthon. – Lesütötte a szemét, a cipőjét bámulta.

Még egyszer végignéztem rajta, alkarján vágásokat vettem észre. Sok, kicsi, egyenes seb húzódott végig a csuklójától a válláig.

– Ha én itt dolgoznék, lefesteném azt ott – mutatott a hátam mögött lévő falra. Megfordultam, és még egy, a szovjet időből fennmaradt freskót láttam meg. Eddig fel sem tűnt, pedig sokszor várakoztam már ezen a helyen.

- Mit zavar az neked?
- Enyhén szólva, nem szép. Vagy inkább idegesít. Nézd meg, csupa kocka, egyetlen élethű vonal sincs rajta.

Néhány pillanat alatt végigfutottam a képen. Rengeteg ilyen van mifelénk, teljesen hidegen hagy.

– Mi lett a kezeddél? – kérdeztem megfontolatlanul.

A fiú meghökkent, kicsit tétovázva válaszolt.

– Szerinted?

– Biztos nem a szederbokor csinálta.

– Hát nem. De ez egy hosszú történet. – Aztán mélyen hallgatva hátat fordított, és kiment az utcára. Láttam, ahogy rágyújt, mélyeket szív a cigarettából, és a szemetes mellé dobja. Visszafordult, és ismét előttem állt.

– Még mindig sokat kell várnom, szívesen meghallgatlak.

Sokáig hallgatott. Percek teltek el, amíg újra megszólalt.

- Akkor is lefesteném azt a szart.
- Mi a bajod azzal a képpel?
- A volt barátnőm is ilyeneket rajzolt. Te tanár vagy?
- Igen.
- A főiskolán?
- Nem. A hetesben. A cigányiskolában.
- Gondoltam, hogy tanár vagy. Túl jól kérdezel.

Lehajtotta a fejét, megfordult, és néhány lépés után elhagyta a termet.

A busz éles kerékcikorgással érkezett meg. Jegyemet a kezemben szorítva felszálltam, és elhagytam az állomást.

Cirkusz

Hamarabb értünk a cirkuszi sátorhoz, mint a vihar. A jegyeinket már előre megváltottuk, így nem kellett a pénztárnál tolongani.

A nézőtéren deszkákból tákolnak lócákat a szervezők. Előadás közben a táskám lefordult mellőlem, és beesett a padok alá. A bejárat előtt néhány inasnak öltözött fiú ücsörgött, odamentem hozzájuk, és megkértem, szedjék ki a leesett holmimat.

Amikor visszaértem a helyemre, egy kéz nyújtotta felém a táskám. Lehajoltam, hogy megköszönjem neki, és a fiú a buszállomásról mosolygott rám.

Megálló

- Mit csináltál a cirkuszban?
- Dolgoztam.
- Neked még iskolában van a helyed.
- Már befejeztem.
- Hová jártál?
- A négyesbe.
- Sikerült az érettségi?
- Nem tudom, nem is érdekel. Képzeld, van barátnőm. Győrben él, a neten ismerkedtünk meg.
- Találkoztatok már?
- Nem, de nemsokára majd megyek hozzá.
- Hogy van a kezéd?
- Jól, csak a nyomok maradtak meg.
- A szüleid mit szóltak hozzá?
- A lányhoz?
- Nem. Ahhoz, hogy vagdosod magad.
- Nem vették észre.

Csorba Géza: *Ady* mellszobra (Budapest, 1952, 1966, fotó: Oláh Katalin Kinga)

– Hogyhogy nem? Ha én láttam, akkor ők is.
 – Mindegy. – És ismét háttal állt nekem. Elővettem egy cigit, és rágyújtottam.
 – Adsz egy szálát?
 – Gyereknek nem adok.
 – Már nem vagyok az.
 – De, az vagy.
 – Már megint úgy beszélsz, mint egy tanár. Nem szép tőled.
 – Nem tehetek róla, vannak elveim.
 – Ha nem adsz, kérek mástól. Azt akarod, hogy koldulni menjek?
 – Most fenyegetőzöl?
 – Inkább tényeket közlök.
 – Egész nap itt lébecolsz?
 – Otthon nincs mit csinálni. Unatkozom. Tegnap átjött a keresztanyám. Vele kicsit elvöltünk. Önélet-rajzot kellett neki írni. Letöltöttem egyet a netről, és kijavítottam. Nem volt nagy szám, de legalább csináltam valamit. Már alig várom, hogy legyen útlevelem. El akarok menni innen a francba.
 – Még nem tudom a neved, pedig már találkoztunk.
 – Fontos az?
 – Nekem igen, valahogy kell, hogy szólítsalak.
 – Hívj, ahogy akarsz. Nekem mindegy.
 – Nem akarsz bemutatkozni?
 – Szerintem nem fontos a név. Nem mond el rólam

semmit. Én sem vagyok kíváncsi a tiédre, ezért nem is kérdeztem meg.

– Fura szerzet vagy.
 – Mondták már. Te meg kíváncsi, és szerintem egy kicsit habókos is.
 – Miből gondolsz?
 – Állandóan kérdezel, és tanár létedre hátizsákkal szaladgálsz. Nem lenne jobb a magassarkú és a kosztüm?
 – Nem igazán szeretem, és így kényelmesebb is.
 – Az én tanáraink mind úgy jártak. Mindig kiöltözve, mintha nem is tudom, bálba indultak volna. Nem szerettem őket. Túl beképzelték.
 – A ruha sem teszi az embert.
 – De. Sokkal többet elárul, mint gondolnád.
 Végignézttem a fiún, ruhája kopott volt, a cipője felvált.
 – Mit tudtál meg rólam?

– Hogy?
 – Láttam, ahogyan végigmértél. Mit tudsz mondani rólam?
 – Nem szeretnék következtetéseket levonni.
 – Én szeretném. Mondd, mit tudsz mondani rólam, a ruhám alapján?
 – Nem tudom.
 – Mondd csak, nem sértődöm meg.
 – Azt hiszem, nem álltok jól anyagilag...
 – Tovább?
 – A szüleid nem figyelnek rád.
 – Ezt honnan szeded?
 – Azt mondtad, nem látták a sebeidet. Ebből gondolom.
 – Igaz. Na, tovább?
 – Szerintem az internátusba jársz, azért vagy mindig itt, mert közel van. És szeretsz írni, tintás a kezed. Azt hiszem, mosógépetek sincs.
 – Az éppenséggel van, csak nem működik.
 – Mennyire volt igazam?
 – Fogjuk rá... Mondtam, hogy a ruha beszél, és nem a nevek. Megjött a buszod, nem szállsz fel?
 – De.
 Nem köszöntem el tőle, azt hittem, még aznap úgyis látom. A városközpontban megálltam a kirakat előtt, ahová a végzősök tablóját helyezik ki. A fiú arcát sehol sem láttam. Azt hiszem, hazudott, és nem a négyesben végzett.

KOVÁCS ELEONÓRA
Visszavonulás

Az órászmester a függöny mellett áll. Napok óta azon töpreng, hogyan zárulhatna győzelemmel a látogatás, amely akár a bukását is előidézhetné. Közben a kertet figyeli. A kapu felől bizonytalan léptekkel közeledik valaki. Még nem visel egyenruhát. Megtalálhatta a szórakozóhely raktárába vezető zöld ajtót, majd a faliszőnyeggel bélelt helyiséget, végül a kert bejáratát. Az órászmester úgy véli, az ismeretlen nőt a gyógyító asszony küldhette. Elmosolyodik. A jövevény a játszma részévé válhat. Az idegen a gyümölcsfák felé botladozik, az egyik fa lombja a földre ereszkedik. A vendég ketrecbe kerül. Talán egy leendő játékosról van szó, gondolja az órászmester.

Az órászmester lila köpenyben a ketrec előtt áll, a jövevényt faggatja. Az ismeretlen nő arckifejezése többet árul el, mint a mondandója. Amikor döntést hoz, a kert távolabbi részén egy fa megrázkódik,

a termés egyszerre a földre hullik. Az ösvényen feltűnik az egyik inas, kezében metszőollót tart. Ő már tudja, hogy kizárólag az előírásnak megfelelően csatogtathatja az ollót.

Philipposz, szólítja meg az órászmester a kertészt, légy szíves. A faág-ketrec felé int. Az inas gondosan kiválaszt egy falevelet, kettévágja, a fűre zöld lé csordul, a ketrec visszahúzódik.

A férfi ledermed. A nő nem mozdul. Az órászmester töprengve szemléli a jelenetet. Elmosolyodik. Játékos és bábu. Szerepet kaphatnak a következő három játszmaiban. A versenyzők bordó egyenöltözetben játszanak majd a fő-sakkmester tiszteletére. A sövényre helyezhetik a sakktáblákat. Létrehozhatnak egy másik táblát a pázsiton, ahol az önkéntes polgárok vállalják a bábu szerepét, hogy lemásolhassák a lépéssort, mellyel hajdan a fő-sakkmester a pozícióját elnyerte.

Az órászmester visszatér a könyvtárba, az ablakhoz lép. A kertet figyeli. A szeme előtt lejátszódik a játszma egyik lehetséges menete. Elmosolyodik. A fő-sakkmester nem sejtetheti, hogy a rendelkezésére álló figurákat ki irányítja úgy, hogy a vereség inkább tiszteletet érdemlő visszavonulásnak tűnjön.

MARCSÁK GERGELY

Alkony a vitrinben

*Az asztal alól sötétség szivárog,
 ellepi a lassan sárguló szobát,
 és kiszorít a sűrűsödő vitrinből
 egy régi orosz porcelánbabát.*

*És ha az alkony valamit felborít,
 azt az emléket az idő törí el,
 s nem juthat eszünkbe, hogy megbékítsen,
 ha évek múltán majd emlékezni kell.*

*A földre hulló porcelánt nézem, míg
 testünk s az ágy közt indul a hőcsere.
 Hirtelen nesz. Tán felpattant a spájzban
 a nagyszülők régi, világjárt koffere.*

*Nem félhetünk, de a megjósolt jövő
 esti nyugalmunkra mégis terhet ereszt,
 és meg sem fogant gyermekünk alatt
 a korhadozó padló recsegni kezd.*

*A deszkák közé szögeket verhetünk,
 de már ez az igyekezet is kevés,
 hiszen alsó szomszédjaink sincsenek,
 akiket zavarhatna a recsegés.*

CSORNYIJ DÁVID

Én mindig csak hazudok neked

*Én mindig csak hazudok neked.
Elmondom, milyen az idő nélküli végzet,
ha nem figyelsz a leheletre a tarkódon.
Inkább ültess cserépbe csillagot,
nevelj belőle naprendszert vagy
univerzumot, sajtlyukú
kisbolygót, csak egy életet,
a születés próbatétele. Szuszogás.*

*Engedj papírhajót a vízhabok közé,
kit érdekelnek a korallzátonyok,
ha benépesítjük a lakatlan szigetet?
Ott élni túl az időt,
egyre csak bámulni a cseresznyevirágot,
hátranézni többször ijedten, felejtsd el,
nem a szél fúj, nem képzelődsz.
Lélegzet-foszlány.*

*Hidegrázás, gyónni kell, papot,
hazait akarok, babonásat, vallani büntetés
nélkül, hogy vétkeztem ellened. Lihegés.*

*

*Én már nem fogok hazudni neked:
ha az utolsó napok egybefolynak,
özönvíz törli el a papírhajót.
Mert fonnyadunk, és elfogy a test,
felszakítanak minden körmöt az emlékek
és ágyvégi kórképpé válnak.
Létünk túlszívott hamu,
mit az élet körme lepöcköl magáról.*

Ne kísértsd önmagad, sóhaj a fül alatt.

*Nem szerettem volna megöregedni,
s hogy te is így nézz ki,
fiatalon akartam veled elsüllyedni.
Aljas a létezés, csak figyel és vár,
nihilizmust színlel az alkonyatnál,
az idő összeszed minket, kilök magából,
a másvilág határán egy nyirkos csatornában
fényképekbe szorult fiatalságunk úszik tovább.*

CSIKÓS ATTILA
Várakozás a szépre

Belépek a kávézóba, kérek egy italt, bár már nem kívánok többet. Részeg vagyok, holott csak délután három óra van. Unatkozom.

Amikor a bort megkapom, az utcára néző ablakhoz ülök. A fröccs jeges, pezseg, alig várja, hogy beleigyak. Nézem, és arra gondolok, hogy csak a legnagyobb dolgok olyan megindokolhatatlanok, és épp ezért gyönyörűek, mint ez a fröccs. Ez ma a hatodik. Ha gyakorlatias vagyok, teljesen felesleges. Ez már csak szép. Ez már csak saját nagyvonalúságom jele. Amit nem kívánok, ami önmagában való. Amitől azzal a bamba, benuult ábrázattal bámulok majd rátok, amit megérdemeltek, mert a fölösleges szépség már csak ilyen.

Körbenézek, pedig pontosan tudom előre, mit fogok látni magam körül. Látni fogom, ahogy múlik az idő. Meglepő munkaélet zajlik egy kávéházban délután.

A kávégépnél egy fiatal raszta csaj szöszmötöl. Olyan a szeme, mint Nofretetének. A vastag, halántéka aljáig futó, fekete szemtus állhatatossá és időtlenül fájdalmassá teszi tekintetét. (Sandy szeme nekem jobban tetszik. Játékos, mohó, örült, mégis vidám. Sandy a lány, akivel a megbeszéltek szerint majd később találkozom. Igen, Sandy a neve, pedig magyar lány, már ez is örület!) Nofretete tesz-vesz, néha a szemközti falon lévő nagy, alumíniumkeretes kerek órára néz és sóhajt, aztán vadul rakosgat tovább.

Alig páran vagyunk csak egyébként a helyen. Leghátul egy fiú vastagkeretes szemüvegben hajol egy füzet fölé, ír valamit. Előtte húsz centi magas könyvhalom. Látszik, hogy kapkod, igyekszik kezével utolérni a gondolatait. A lépcsőnél meg két középkorú férfi kapucnis pulcsiban, ők valami fontos pályázatról vitáznak, dühösen egymás szavába vágva, hadonászva. Az asztalukon rubrikákkal telerajzolt ívek, számológép és dossziék.

Nem érdekel a véleményük. Nem érdekel, hogy milyen pályázat. Hogy mennyi pénz. Hogy pontosan hogyan néznek ki, hogy milyen könyvek vannak a szemüveges fiú asztalán, hogy miről ír...

Amikor az ember az időtlenség állapotába kerül – két találkozó között felszabadul pár órája, s míg el-

jönne a pillanat, hogy valakikkel (jelen esetben persze csak Sandyvel) beülhessen végre valahová más-hová megbeszélni a „legfontosabbakat”, addig előbb valahová még beül, valaki mások közé, akiket nem ismer, akikkel így nincs is miről beszélnie, tehát csak magában iszik, a hatodik kávét vagy a hetedik fröccsöt –, azaz az idő egészen észrevehetetlenné lassul, tulajdonképpen megszűnik múlni, hiszen hirtelenjében haszontalanná vált minden óra és minden perc: na, akkor rettentő élesen mutatkozik meg a részletek hiánya iránti közöny.

Nézem egy darabig ezt a tájképet, ezt a fortyogó életet, amelyből nyilvánvalóan hatalmas teóriák és mondatok bugyognak majd elő, s közben lázálmosan összerosódik a szemem előtt az enteriőr, az asztalok, az emberek, a borospohár, ellep ez a tevőleges mindennapiság, a hasznosság és alkotás köde, és lassan azt sem tudom, meddig bámulok magam elé. Közben afféle ösztönből, megszokásból hátradőlök, aztán előre, előveszem a telefonom, a borospohárral babrálok, de nem iszom bele. Mozdulataimmal mímelem a működést, pedig közben csak Sandyre gondolok, és arra, hogy ő milyen átszellemülten és némán tudja órákig bámulni a plafont, és egyáltalán nem érzi szükségét annak, hogy bármit is tegyen.

Kimegyek rágyújtani.

A szemközti kapualjban, a kerékvetőn egy férfi ül, kabátját ráhúzza a fejére, az alja maga alá gyűrt lábára lóg, kezét zsebre dugta, nem is látszik, hogy ember, olyan, mintha a kerékvetőhöz tartozna, mintha egy ponyva lenne a kövön. Buzgóság vesz rajtam erőt. Odamegyek, megkérdezem, segíthetek-e valamiben? Előkászálódik a rongyok alól, rám néz, zavartan elmosolyodik. Halántékaig futó, mély ráncai keménynyé, bánatossá teszik a tekintetét. Egy üveg bort kér. Elballagok a közeli boltig, megveszem a bort, kifizetem, visszaviszem, és odaadom neki. Elköszönünk. Búcsúzóul még egyszer rám néz. A szemének szomorúságán túl egy életre látok, amelyet nem ismerek, amit elforralt a sors, aminek nyomait ugyan még felfedezhetném, ha rákérdeznék, ki volt, hogy került ide, de nem érdekel: ez az élet is elpárolog, elfő, semmivé lesz hamarosan. Végző soron mindenki szeme erre a gőzölgő levesre, a semmire nyílik.

Amikor visszamegyek a kávézóba, mindent változatlanul találok. A két vitázó még vagy tíz percig számol és vagdalkozik, aztán lassan szedelődzködni kezdenek. Nofretete elnéző mosollyal figyel, ahogy felranciaigálják a kapucnis pulcsira a kapucnis dzse-

kit, aztán sietve mosogatni kezd. A pulóveren YALE felirat, a dzsekin CAROLINA PANTHERS. De gyorsan elment ez az óra, a kurva anyját neki, morogja az egyik, és bosszúsán elrámolja a papírjait. Amikor eltávoznak végre, egy darabig mindent betölt a csend. Aztán egy magányos, nagy, törökmintás kendőbe burkolt lány érkezik. Csörögnek-zörögnek a szatyrjai, hangosan, szinte kiabálva teát rendel, majd zajosan lerámolja iszákjait, székeket tologat, de végül bekucorodik a sarokba, és olvasni kezd, ha jól látom, Téreyt. A szemüveges fiú is megnézi magának a kötetet. Most látom, nála is van egy. *A Termann hagyományai*. Első kiadás.

Mindezek a részletek, illetve ezek észrevétele arra figyelmeztet, hogy ismét munkába állt az idő. Az ember cselekvő lényé nemesült, érdeklődött valaki hogyléte felől, bort vett, pénzt számolt, gyalogolt.

Megiszom a fröccsöm, aztán rögtön kérek egy másodikat. Amikor unatkozom, mohón iszom.

Sandyre gondolok. Tanár vagy titkárnő. A szemébe nézve pontosan látom, hogy mi történik velünk. Ő néha lázasan, gyorsan él, néha csak van, mint a meteorológia. Egyszer gyűjt, őrizget, utána mindent a kukába dob. Harap, ragaszkodik, tulajdonol, használ, vagy eldob, feléget, elfelejt. Élvezkedik. Bármifajta rendszer nélkül létezik. Állandóan késik, nem emlékezik semmire, az ígéreteit sosem tartja be. Az a félelmetes, gőzölgő semmi, amivé leszünk, az ő értelmezésében még ízes, orzával és téstával teli, fortyogó levés. És pontosan ez nem történik velünk. Sandy alig húsz éves, de csak arról beszél, amit már megélt, nem mond ítéletet, csak arról, akivel lefeküdt, és csupán akkor párolog a bőre, ha egy hosszú menet után már elélezett. Ami velünk történik, az éppen az, hogy anélkül szublimál szemünk mögül az élet, hogy megtörtént volna velünk bármi jó. Vagy akár rossz. Vagy legalább undorodtunk volna attól a jótól, vagy betegesen élveztük volna, ami rosszat teszünk. Nem teszünk mi semmit. Csak cselekedünk.

Sandy nem hagyja magát, ő az a megindokolhatatlan, magában való szépség, amiről gondolkodni kezdtem, amikor beléptem ide. A szépség, amire nincs már szükségünk, a bónusz, az isteni jutalom, negyven felett egyenes kegyadomány.

Van erre egy elméletem. Minden rosszkedv és depresszió legmélyebb állapotában eljön a felszabadulás. Minden küzdelemből annyi marad csak, mint pohár alján a borüledék. És akkor rájössz, hogy van még egy palack. Rátöltesz, oldódsz, kezded előlről.

Három-négy pohár után jön a melankólia. A melankólia az a bizonyos feloldott üledék, a fájdalmas öröm, a „nem érdekel semmi” szépsége, a könnyű köd, amely az üresség felett lebeg. Nincs oka. Igazából nem is öröm. Az érzékelés magasiskolája. Félúton a „minden mindegy” és a „majd én megmutatom” között.

Nos, Sandy az én melankóliám. Az én beletörődésem. Az én „pá, puszim”. Akit ha magamra húzok, akkor azzal a bamba, bénult és értetlen, fensőbbes ábrázattal bámulok majd rátok, amit megérdemeltek...

Már két órája ülök, újabb fröccsök között, kissé tétlenül, néha jegyzeteléssel vagy az interneten történő kutakodással siettetve az időt, amikor sms-t kapok Sandytől. Azt írja, sajnálja, de nem jöhet.

A lány törökmintás sálban ásít, és továbblapoz. A szemüveges fiú előtt hízik a regény. Nofretete kávéfőző megint, és én azon tűnődöm, hogy vajon kinek? A fiú előtt teli korsó, a lány előtt tea. És rajtuk kívül csak én vagyok. Bizarr, titokzatos ügy, mint ő maga. Benéz az este az ablakon, és gőzölgő ürességet lát maga előtt. Összeszedem a holmim, felkabátolok, fizetek.

Azt mondjátok, túl sok az elpazarolt idő? Hogy kár elcseszni a hasznos perceket? Hogy hiábavalóak ezek a várakozással töltött délutánok? Lehet. Az igaz, egy csomó mindent nem vesz észre az ember, amíg így tékozol. Például a férfi a kerékvetőn már nincs is itt. Valóban, nem láttam, amikor továbbgyalogolt. De kit érdekel?

Szerintem egy efféle, látszólag hiábavaló délután is adomány, már éppen abból kiindulva, hogy teljesen felesleges: egyfajta ráadás. Ez már a hasznos időn túli idő, vagy, ahogy igazán érzem, az el sem múlt, a meg nem történt idő. Persze, van ebben is némi melankólia. Minden elodázható, semmi sem időszerű, nincsenek sürgős feladatok, ahogy nincsenek elkötelezések sem. Sandy szabad lány, nekem meg végtelen idő áll birtokomban, éppen azért, mert sokat töltök el haszontalanul. Miről késnék le? Ugyan!

Gázolok az utcán a Metró felé.

A metróban a műmárványnak dőlök, úgy várom a következő járatot. Az emberek ellepik a peront, ez az utolsó rohanás még lefekvés előtt. A kezükben szatyrrok, dobozok, tulajdonképpen mind egy óriási szállítmányozási cég alkalmazottai.

Kicsit bamba, kicsit lenéző, de nyugodtan mondhatjuk: álmos és részeg ábrázattal bámulom őket.

Három liter bort ittam pár óra alatt, csak gesztusból, és mert megtehetem. Már-már elbóbiskolok, amikor vagy húszméternyire tölem valaki felvisít, jobban mondva sikoltozni kezd. Üveghangon, artikulálatlanul és kitartóan üvölt. Alig pár pillanat múlva aztán mások is kiáltozni kezdenek, jó páran a sikítózás irányába sétálnak, meglepő nyugalommal, de odaérnek, csődület támad, vagy inkább kialakul lassan egyfajta tömeg. Jól látom, ahogy az érkező szerelvény szikrázó kerekekkel fékezni kezd a peron elején, így is csak épphogy megáll valahol ott, ahonnan a kiáltozást hallani. Ellököm magam a faltól, és odamegyek. Egy lány ül a biztonsági sávon, lába belóg a sínek közé. Többen fényképeznek. A lány karját már két férfi tartja, az egyik egy biztonsági őr. Erősen fogják, de a lány ki akar szabadulni, vergődik, miközben szakadatlanul visít, és ahogy tekereg, ahogy veri magát, nyitott kabátja alatt eltépdik a blúz, és kibomlik, mint két síkos halfarok, hetyke melle. Meglepődöm. Sandy az. Melltartót sose viselt. Most már értem is, azt üvölti, hogy a vonat elé akarja vetni magát. Hogy ebből elég! Az emberek kíváncsian figyelik, hogy miből? Mintha egy performansz volna az egész. A többség persze menne már haza. Az egyik utas feldúltan dűnnyögi, hogy „megint elkésem, bassza meg, egy hülye kis picca miatt...” Hm, tulajdonképpen igaza van... A két férfi végre kiemeli Sandyt a járatból, és az egyik oszlophoz préselik. A kabátja lecsúszik, nyitott blúzáat cibálja a huzat, gyakorlatilag meztelen, s a hidegen átsűrítő szélben mindkét mellbimbója megkeményedik. Dacos arccal kiabál még mindig, a bábámszkodókat pedig leköpi. Páran rendőrt akarnak hívni. Egy asszony odalép elé, és felképeli. Odamehetnék én is, hogy megkérdezzem, mi baj, kicsim? Talán elmondaná, s talán megérteném. Felelősségre vonhatnám, vagy épp kioktatva őt elmagyarázhatnám, hogy az a rossz, ami történt vele, és ami miatt a metró elé akarta vetni magát, nem történik meg, ha eljön a randira. Hogy az életet szépen kell élni. Hogy mindennek módja van. Talán megvigasztalhatnám. De nem teszem. Ő Sandy. Az én melankóliám. Az én forradalmam. Ő pontosan ilyen. Ha fagatnám, se tudnék meg róla többet. Hol a gyönyör, hol az örület birtokolja. És ahogy nézem, olyan szépnek látom, mint az utolsó fröccsöm az asztalon. Amit már nem kívánok. Megindokolhatatlan, értelmetlen, szükségtelen, mégis fenséges. Egyfajta isteni adomány. Mindennek felette áll. A biztonsági őr és az idegen utas megragadják a vállát, és lassan elindul-

nak a mozgólépcső felé. Nyilván senki nem érti Sandyt. Ők csöndben örülnek meg, a négy fal között. A nők pironkodnak, méltatlankodnak, forgatják a szemük, a férfiak meg, kissé megrogyasztva a térdük, próbálják eltitkolni az erekciójukat. Mutogatnak, és Sandy mellére zoomolnak az Iphone-jaikkal. A szemükbe nézek, és a metróalagút végtelen, gőzölgő sötétjére látok. Az egyenruhás az egyetlen, aki nem akarja bámulni Sandy két ficáncoló cicijét, sőt, szemérmesen elfordítja a fejét, és összehúzza mellkasán a blúzt. Óvatosan, mondhatni féltően vezetgeti a bábámszkodók között. Jól látom, ez tetszik Sandynek, megfogja az őr kezét, és megadóan a vállára hajtja a fejét. Már megnyugodott. Boldogan adja meg magát egy vadidegennek. A civil utas is leakadt valahol, már csak ketten állnak a mozgólépcsők előtt. Nézik egymást, hosszan, szinte időtlenül, mint akiknek jobb dolguk nem akadt. Mozdulatlanul és éterien mosolyognak, mintha egy távol-keleti film egyik jelenetében lennének, mondjuk valahol Tokió belvárosában. Már senki nem figyel rájuk, csak én. Így egészen észrevétlenek. Nem bánt ez a közjáték. Az sem, hogy tudom, mi következik. Semmi szükségem Sandyre. Ő csak szép. És a haszontalanná lassuló időben is éppolyan részletesen látszik mindenkitől különböző tökéletessége és hibátlansága, hogy szinte megrémülök. Az abszolút felesleges iránt az ember nem maradhat közönyös. És azt hiszem, éppen erre vártam két vagy három órát ma délután. Erre a szerepre. Hogy könnyű legyen. Mert ha ő szabad, én is az vagyok. A rápazarolt idő az én feleslegem. Ájult mosollyal nézem a metró, ahogy újra felberregő villanymotorral lassan begurul, miután visszakapcsolták az áramot. Bámulom az embereket, ahogy nyüzsgöve odasereglenek az ajtók elé. Tulajdonképpen boldog és felszabadult vagyok. Csak nézem, ahogy Sandy a „közterületis” szájába dugja a nyelvét, és belecsimpaszkodik izmos karjába. Talán ő az egyetlen, gondolom, ez a „közterületis”, aki megérdemelné, hogy egy kicsit jobban is megismerje az én csajom, az én melankóliám, s lélekben egy megkönnyebbült sóhajjal Sandyt a biztonsági őrre hagyom. Szerintem Sandy sem ellenkezne, ha tudná. Csak röhögne azon, hogy átadom, kérne egy gint, koccintana, és menne tovább. Ez az eltékozolt tízpercnyi örület számára maga az örökkévaló. A fölösleges szépség már csak ilyen. Az már az Isten birodalma, az ő gazdagsága, és az ő ítélete mindnyájatok élete felett. Ahogy megérdemlitek.

AHMED AMRAN

Zehra

A falu széli házunk lépcsőfordulójának kis ablakából minden reggel látom őt a völgy felé lépkedni, a tizenegy birkájával együtt. Mindegyik birkának nevet adott, és megtanította nekem. Bevallotta, hogy a legkisebbeket jobban szereti. Én is azokat szeretem jobban.

Issz, issz, ezzel a szóval terelgette a kis nyáját, amely nyíl alakban szélesre terült, egymáshoz ütődve tülekedtek a birkák, és lassan haladtak előre. A juhok reggel még restek, csak a zöld fű és a víz gondolata viszi előre őket.

Tisztán hallottam Zehra hangját, fülem megtanulta kiszűrni zümmögését a falu reggeli zajából. Két fejkendője van, az egyik világoszöld, a másik sötétkék. Ma a még lustálkodó napsugarak a világoszöld kendőjére estek, azonnal észrevettem a lépcsőházi ablakból.

Tudom, hogy irigyel engem. Nekem később kell elindulnom, miután anyám feji az anyatehenet, korábban is jövök haza, hogy időben fejjék újból. Kiváltság tehénpásztornak lenni, tudom, de én nem tehettem róla, ez a sors fintora és ajándéka egyben.

Mondtam anyámnak, hogy ma a völgyben eszem meg a reggelit. Batyuba csomagolt nekem a hajnalban süttött, füstölt marhavajas lepényből. Többet kértem, anyám többet is hajtott össze. Siettettem a fejest, anyám hamarabb be is fejezte. Elkértem kis tükrét, ő szó nélkül ideadta. Indulás előtt az ajtóból visszahívott, és újból átölelt.

Mire a völgybe értem, a birkák már szépen szét-szóródtak a hegy oldalán, és legeltek. Zehra a kedvenc kiugró sziklánk szélén ült, onnan figyelte a nyáját. Lábát a levegőbe lógatta. Sok mindent szerettem volna mondani, de az előre kigondolt mondataim elpárologtak, a szavak nyelvem alá bújtak. Leültem mellé. Kinyitottam batyumat, áradt a friss lepény illata, némán kínáltam. Ő is szó nélkül mondott igent, tört a lepényből; újból a Nap felé fordult, és eszegetett. A napsugarak az arcáról felém terelődtek; fűrésztem arcélét, keskeny orrát, mélyen ülő szemét,

és ajka jobbfelét. Világoszöld fejkendőjével játszadozott a reggeli szellő, mint egy vitorlával a lágy tengeri szél, néha jobb fülét is láttam, máskor fekete hajfürtjeit.

Néztem arcát, és elmerengtem: ha a családja – amelynek egyedüli gyermeke – a kisbárányokat nekiadná, a szüleim pedig átengednék nekem az üszőt, milyen szép életünk lehetne. Még ma megmondom apámnak, hogy kérje meg nekem a kezét; kis esküvőt rendezünk, és csak idegen birkákat vágatunk. Együtt legeltetjük majd a bárányokat és az üszőt, és a mi sziklánkon a közös lepényből eszünk. A bárányokból hamar birkák lesznek, az üszőből tehén cseperedik. Kis házunkban sok tej lesz, és füstölt marhavaj. A gyerekek majd összevisza szaladgálnak, egyik a birkákat, másik a teheneket legelteti. Sorsolunk, hogy melyikük legyen a szerencsés tehénpásztor, vagy havonta szerepet cserélnek. Zehrával ezt is meg fogjuk oldani.

Mintha hallotta volna a gondolataimat. Felém fordult, vékony ujjjaival újból kinyitotta a batyut, szemével kérdezte, hogy vehet-e még belőle, bólintottam. A szeme különös volt: az árnyék ellenére furcsának találtam. Ahogy újból a Nap felé fordult, oldalról láttam, hogy ritka, de nagy könnyecseppek potyognak a szeméből; megrázkódtam, hirtelen felálltam. Nem nézett rám, mintha láthatatlan zsinór kötné össze az arcát a szemközt lévő Nappal. Leültem. A könnyek sokasodtak, hosszú eret alkottak az arcán, onnan pedig a sziklára hullottak; a sziklát is megszerettem. Meg akartam kérdezni, hogy miért sír, mi bántja, többször készültem erre, de nem tudtam; teheneimmel együtt hazaindultam.

Mondtam anyámnak, hogy nagyon fáj a hasam, ma szárazat adjunk a tehénnek és a borjának is. Anyám megkérdezte, hogy mit mondott nekem Zehra. Újból megrázkódtam, meztelennek éreztem magam, kerestem a szavakat, de anyám nem várta meg a választ. Fiam, senki sem mer ellene szegülni a sejk akarátának – mondta anyám. Nem értettem semmit. Kérdően az arcára néztem. Láttam, hogy ő is könnyezik.

Szorosán átölelt, és anélkül hogy elengedett volna, azt suttogta a fülemben: tegnap Zehrát eljegyezték a sejk fiával.

L. L. L.

Lövétei Lázár László: *Alkalmi*

Legalább huszonöt éve ismerjük egymást, ebből szinte húszat egy lapnál dolgoztunk. Előtte, valamikor még a kezdet („a pálya”, mindkettőnk úgynevezett „pályája”) kezdetén, a kilencvenes évek közepén a Helikon *Serény Múmia* rovatában közölte első verseit, amelynek akkor a szerkesztője voltam; aztán, pár évre rá, kollégák lettünk a Székelyföldnél, szerkesztőtársak, barátok stb. Ha valakit, akkor az ember a barátját, azt gondolom, ilyen hosszú idő alatt alaposan megismeri: költőként is, íróként is, emberként is, kollégaként is, szerkesztőként is, társként is, partnerként is, segítőként is, egyszóval mindenképpen. És huszonöt év az huszonöt év; egy negyedszázadnyi idő alatt, ha vannak, a hibák is meglátszanak, a szeg is kibújik a zsákból stb.; mégis, soha ez alatt a rengeteg esztendő alatt nem kellett – ahogy a jó barátokról szokták mondani – sem egyik, sem másik szememet becsuknom vele szemben.

Az, hogy emberként, barátként, szerkesztőtársként is kitűnő, az rendben van. Csakhogy kitűnő költő, több kötettel a háta mögött; kitűnő fordító, úgyszintén több kötettel a háta mögött; és kitűnő szerkesztő, egy már mindjárt húsz esztendőös folyóirattal, a Székelyfölddel a háta (hátunk) mögött, amelynek szinte a kezdet kezdetétől egyik alappillére, alapembere, ha úgy tetszik: lelke; jelenleg pedig, immár hetedik esztendeje a főszerkesztője Lövétei Lázár László.

Nem is kellene ennél többet semmit írnom, hiszen ott vannak a versei, a kötetei, a díjai, a kritikák róla; el lehet olvasni, utána lehet nézni, meg lehet győződni: szinte az első verseskönyvei megjelenése óta megkerülhetetlen költője nemcsak az erdélyi, az Erdélyben születő irodalomnak, hanem az egész összmagyar irodalomnak. És mindegy, hogy ritkán jelentkező, szűkszavú, keveset író, nem sokat publikáló alkotó, azért mindenki számon tartja, mindenki tud róla, és mindenki értékeli, aki egyáltalán valamit is konyít az irodalomhoz, a vershez, a költészethez ma Magyarországon és Erdélyben.

Lövétei Lázár László egy újfajta (hagyomány)értelmezéssel nagyon finoman, nagyon szépen építkezett rá a magyar lírai hagyományokra; és ezt olyanformán

tette, mint aki tudja, hogy úgy is tovább lehet vinni, építeni, fejleszteni valamit, ez esetben a magyar lírát, és meg is lehet rengetni és rendíteni, ha nem kiforgatva, nem harsány gesztusokkal átértelmezve tesszük; csupán nagyon precízen, és nagyon magasra téve azt a bizonyos lécet, odaillesztjük a magunk tökéletesre csiszolt tégláit ehhez a megfelelően stabil, igen biztos lábakon álló épülethez, ami a magyar irodalom és magyar költészet. Nem véletlen, hogy az olvasók is, nem csak a szakma elfogultjai vagy el nem fogultjai, egyformán figyelik, követik, várják az újabb és újabb versbeli vagy másmilyen (írói) jelentkezéseit.

Ha csupán egy, csak egyetlenegy embert kellene ajánlanom nemzedékemből, szűkítsünk, de akár tágíthatnánk is, az erdélyiek közül, aki az Én, a Mi legbensőbb dolgai(nk)ról, örömeinkről, bánatainkról, vívódásainkról, szorongásainkról szólva a leghitelesebben, a legnagyobb pontossággal, ugyanakkor a legnagyobb elevenséggel, érintettséggel fejez ki minket ezen a helyen, a Kárpát-medence kanyarulatában, gondolkodás nélkül Lövétei Lázár Lászlót választanám.

Nagy tisztelettel, teljes meggyőződéssel ajánlom tehát ezt a halk, nem csillogó-villogó, hanem csendes, visszafogottan létező és verselő költőt, ezt a kiemelkedő életművet, annak egyik legutóbbi pillérét, amelyet éppen most, itt és most, ezen a helyen díjazunk.

Fekete Vince

Halottvirrasztás – versekben

Terék Anna: *Halott nők*

Egyszer egy beszélgetésben Nemes Nagy Ágnes azt mondta: „Az írónak nem az a dolga, hogy túlkialtsa azt, aki kínjában ordít.” Akkor mondta ezt, amikor restelkedésemről beszéltem neki, amiért az irodalom és az élet csip-csup dolgaival foglalkozom, miközben a világ borzalmas szenvedésekkel van tele. Ugyanazokon az újságoldalakon, amelyeken az írásom megjelenik, ezek haláláról, éhínségekről, katasztrófákról tudósítanak, de ha csak egyetlen gázolásról adnak hírt, akkor is beleszédülök a szégyenbe, hogy ekkora bajhoz képest mit számít, ugyan, mit számít,

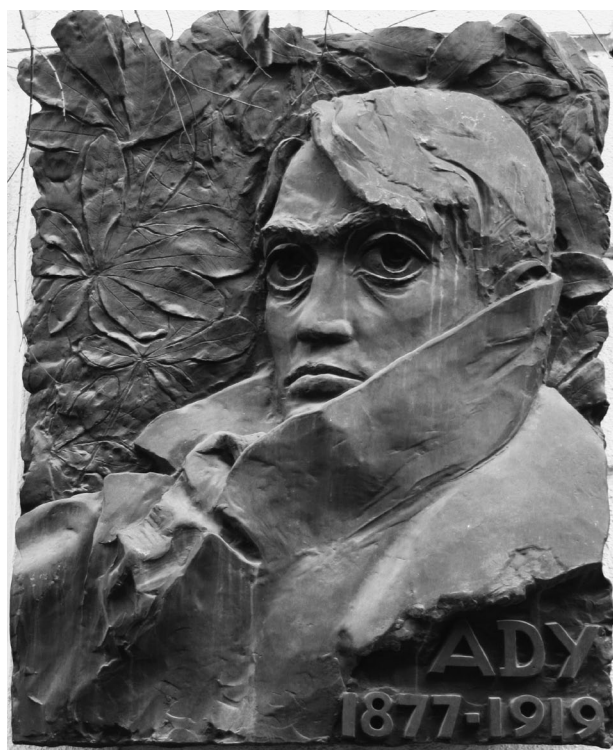
A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozata Élőfolyóirat című sorozatának keretében 2017. november 30-án a 2017. évi Az Év Legjobb Könyve díjat Lövétei Lázár László *Alkalmi* című verseskötetének ítélte oda, a 2017. évi Könyv Nívódíjban pedig Terék Anna *Halott nők* című verseskötetét és Majoros Sándor *Az ellenség földje* című novelláskötetét részesítette. Összeállításkunkban a három kötet méltatásait tesszük közzé.

bármiről fontoskodtam is a szövegemben. Nemes Nagy Ágnes akkor szépen kifejtette, hogy a fájdalomról a művészetben sokszor egy halk szó többet mond el, mint a brutális jajgatás. Ő erről sokat tudott, a szenvedésről is, versben történő megvallásáról is. De a második világháborúban elvesztett barátnőjének kezdő költőként ő is egy szép, és a tényeket áttételek nélkül rögzítő hosszúverset szentelt.

Terék Anna öt fejezetből, ha úgy tetszik, hosszúversből álló verseskötetében három halott és egy élőhalott nő, és ötödikként egy halott kislány szólal meg, töredezetten, mégis pontosan felidézve haláluk történetét. A balkáni háború, betegség, teljes társtalanság és honatalanság, vízbe fulladás okozták az elbeszél halálokat. Döbbenetes vállalkozás leszállni ebbe a pokolba.

Terék Annának ez a harmadik verseskötete. A Topolyán született költőnő első könyve (*Mosolyszakadás*) 2007-ben jelent meg. Sokatmondó, hogy azonnal költőként kezdték emlegetni. A határ mindkét oldalán otthon és egyszersmind otthontalanul élő ember tapasztalatait illúziótlanul és igen pontos megfigyelésekkel jelenítette meg verseiben, s ez a szokatlanul érdes hang, kesernyés látásmód jellemezte második verseskötetét is 2011-ben (*Duna utca*).

A *Halott nők* nemcsak témaválasztása miatt érdemel még az eddigieknél is kiemeltebb figyelmet. Nem túlzás azt állítanom, hogy a költőnő új műfajt terem-

Varga Imre: Ady Endre (1977, Budapest, Ady Endre Múzeum, fotó: Oláh Katalin Kinga)

tett. Az imént hosszúverseknek neveztem a kötet öt darabját, de azon belül számos lírai műfaj megjelenhet: Terék Annánál a szerepversek és a balladák villannak fel előzményként, azonban leginkább versnovellának mondanám nagyobb időkeretbe foglalt történeteit, sorsábrázolásait. A történetek epizódokból épülnek fel, egy-egy helyzet megidézése önálló versként is olvasható lenne, lírai sűrítettsége folytán. Az egész hangvételre a végletes egyszerűség jellemző. A gyász, az emberi szenvedés kiváltotta megrendülés nem tűri a cifrázást. Minden tetszelgés a formálásban tiszteletlenség volna az elbeszél tragédiákkal szemben.

Az emberben erős önvédelmi reflexek működnek, amikor tragédiákkal szembesül. Mi sem tudtuk teljes egészében felfogni a balkáni háborúból hozzánk érkező híreket. Srebrenicát, Szarajevót, a tömegesen megerőszkolt nőket. A mai társadalomban az esti híradó híreinek egyikévé jelentéktelenedik minden szörnyűség, gyorsan átkapcsolunk egy amerikai horrorisztikus akciófilmre, hiszen abban bakfitty akárhány halál. Úgy védjük magunkat a velőig hatoló megrendüléstől, hogy a színházak a színlapokra már ki se merik írni a szót: tragédia. Terék Anna ebbe a lelki kényelmességbe robban be könyvével. A tragédiák széles skáláját tárja szemünk elé. Egy szarajevói kislány fogait puskatussal kiverik, megerőszkolják és megölik, és ennek a kislánynak ezt megelőzően végig kellett néznie, ahogy egy lövedék darabokra szaggatta kisöccsét. A kislány holtában mondja el, mi történt vele, látja apját is, amint az ő megrozsolt testére mered. Az apa, aki futva ment munkába, mindig futva, mert úgy nehezebb eltalálnia a mesterlövésznek, s ők, a család, moccanatlanul várták, hogy végre a sarokhoz érjen. Ez az állapot Szarajevóban mindennapi volt. Íme, a skála a brutálistól a majdnem jätékos szörnyűségig terjed. Vagy tekintsünk Jelenára, aki nem bírta elviselni, hogy kislánya a lőtt sebébe belehal. A kórházban nincs géz és cérna, Magyarországról hozatják, de késnek vele. Ezt megelőzően Jelena apját két nevető katona fejbe lőtte, s nem tudni, ebbe roppant-e bele az asszony, vagy a tudatba, hogy az apja katonaként egy kislány fogait kiverte – a többi Jelená elgondolni se meri. Inkább bedugja a fejét a gázsütőbe, s akkor, holtan, már be lehet vallani azt is, hogy milyen idegenkedést keltett benne haldokló kislánya megváltozott szaga, bőre.

Nemcsak a háború gyötri, pusztítja az embereket. A kapcsolatokban békeidőben is taposóaknák rej-

lenek. Terék Anna tudja, hogy testileg is felemészti az embert a másik embernek való kiszolgáltatottság. A gyökeresen ellentétes érzelmeink. Amikor a társ-talan, öregedő lány állandó félelemben él beteg anyja miatt, s közben lelke mélyén ott kísért a késztetés, hogy megölje, és ezzel megszabaduljon a folytonos felelősségérettől. Ugyanilyen jellegű a kiszolgáltatottsága a halász feleségének, aki más férfiba szerelmes, de gyávaságból vagy kíméletből megmarad az érte eszeveszetten rajongó párja mellett, és ebből az örökdéshöz ragadja ki a bóra, temeti hullámsírba, a két férfit hagyva a véget nem érő gyászt.

A fájdalomnak az orvosok szerint vannak fokozatai, de maga a szenvedő csak a kint érzi, amely betölti őt teljességgel. Terék Anna verseskötete mind az öt történetben teljes sorsot idéz meg, fájdalmas halált. Miért tette? – kérdezi az ember felocsúdva az olvasásból. De hát miért tette Antigoné, hogy áldozatul dobta magát, csak eltemethesse halott testvérét? Halottainknak tartozunk a méltó búcsúval, a végső szeretattal. Sajnos, mi megéltük, hogy temetetlenül maradt köztudatunkban, művészetünkben a nagy háború sok-sok halottja. Terék Anna könyve végén köszönetet mond családjának, hogy elviselték a hangulatváltozásait a versek írása idején. Mi neki mondhatunk köszönetet, hogy vállalta Antigoné küldetését.

Ács Margit

Mindennapok a Nagy Háború árnyékában

Majoros Sándor: *Az ellenség földje*

„Majoros Sándor a pontosan és jól fogalmazó prózaírók közé tartozik. Mondataiban kevés a fölösleges szó, novelláiban a fölösleges mondat, történeteiben pedig a fölösleges rejtelem. Olvasóbarát, szimpatikus, humoros” – írja róla egyik kritikusa, amelyhez csak annyit fűzhetnék hozzá, hogy fölösleges rejtelem valóban nincs az írásaiban, ám annál több bennük a nyugtalanító, olykor abszurdba, mágikusba hajló elem. Majoros Sándort alapvető élményanyaga, tapasztalata a Vajdasághoz, azon belül is Bácskához fűzi, de mindez korántsem jelenti azt, hogy egy konkrétan meghatározható földrajzi régió írója lenne. Sokkal inkább arról van szó, hogy Majoros írói világa azért is lehet ismerős az olvasónak, azért is állhat

közel hozzá, mert a kelet-közép-európai ember tapasztalatait, életérzését ragadja meg, egyszóval azt a világot, amelyben a realizmus bőven megfér az abszurdal. A látszólag kedélyes, humoros, ismerős hangú elbeszélések, novellák valójában nem azok, amiknek látszanak. Hirtelen, a sorok között olykor feneketlen szakadékok nyílnak meg, amelyekbe bepillantva tragédiákra, félelmekre és fájdalmas emlékekre látunk. *Az Akácfaik sokáig élnek* elbeszélései, a *Meghalni Vukovárnál* című regény – hogy csak két kötetét említsen – mind ezt a tapasztalatot közvetítik a Majorosra már pályája legelejétől jellemző kifinomult írói eszközökkel.

Majoros Sándor egyszerre áll a hagyományban, a magyar nyelvű kispróza nemes hagyományában, de egyúttal azon kívül is, a fantasztikumba hajló, a rendhagyóra, szokatlanra „kihegyezett” történetvezetéssel. Erős atmoszférával bíró, szuggesztív történetmesélése teszi Majorost a mai magyar prózairodalom megkerülhetetlen alakjává. Korai novelláiban Bácska még babonákkal, misztikummal átszőtt régió volt, onnan tágította tovább világát a groteszk és ironikus árnyalatokkal gazdagított realizmus felé. Életműve kötetről kötetre egyre gazdagabb, szerteágazóbb. Majoros Sándor lenyűgözően sokat tud arról, ami – hogy egyik novelláskötetének címével éljek – az „emberrel esik meg”.

Nincs ez másként legújabb novelláskötete esetében sem. A I. világháború nyitányának mindennapjait ábrázolja más-más elbeszélő szemszögéből. Ezekből a mozaikkockákból rajzolódik ki a háborús készülődés háttérvilága katonák, szerb parasztok, tolvajok és kocsmárosok... történeteinek tükrében a szarajevói merénylettől a Drina menti csatáig. Azon túl, hogy ezek az elbeszélések is roppant olvasmányosak, rögtön bevonzanak a világukba, és szinte közvetlen szemtanúivá válunk az eseményeknek – rendkívül sűrű szövéssé, tömör, nemegyszer költői tömörséggel és ábrázolástechnikával bíró szövegek, amelyeken feszültség vibrál végig, s teszi lehetetlenné a kötetet.

Majoros nagy mestere annak, hogy a kisemberek, áldozatok, csínytevők... epizódjaiból rajzoljon meg egy egész társadalmi, történelmi tablót – s anélkül, hogy hosszú oldalakon végignyúló csatajeleneteket írna, az emberek idegrendszerében kezdődő háború drámájának érzékeltetésével még átélhetőbbé teszi témáját. Még ha ezt keserédes humorral teszi is. Ahogyan Márai Sándor írta, a háború nem az első puskadörrenéssel veszi kezdetét, hanem korábban,

amikor az emberek elkezdnek beszélni róla. Jól tudja ezt Majoros Sándor is. A Monarchia hadseregének szerbiai bevonulásában sincs semmi heroikus: egy tűzérsei ezred kinos, bizonytalan és belső feszültségektől terhes tekerőzése a bosnyák szakadékok fölött a helybeliek báméskodása közepette: rendkívül emberközeli nyitánya a könyvnek. De említhetném az egyik kedvencemet, a *Szamarétemetést*, amelyben a főszereplő fogadásból több száz méterről leteríti egy szerb paraszt szamarát, amelynek retorziójaképp el kellene temetnie a már puffadó tetemet a csupa-kő földre. A szamar tulajdonosa alkut kínál: nyúzta meg inkább, mert neki kellene a bőre, és akkor megbocsátja a katona tettét. Úgy kell megnyúzni, ahogy az embert szokás – mondja a paraszt. Ehhez meztelenre kell vetközniük, neki és a társának, hogy a ruhájuk tiszta maradjon. Mire a két rászédett katona végez, a parasztnak hült helye, és persze a ruháinak is.

A trónörökös ellen elkövetett merényletről először közvetetten egy cigány kávéház-tulajdonostól értesülhetünk, aki egy ékszeroltvaj dámába lesz szerelmes. Egy szalonokhoz szokott ezredes megszökött uszkárját keresik katonái, miközben kétes alakok közé keveredve képzelet és valóság határára érnek. Egy kolostorban letáborozó hadtest szereplői múltbéli bűntény után kutatva, egyre mélyebbre süllyednek kér-

déseik és félelmeik mocsarában..., és folytathatnám. Mindez alatt pedig vonul, vonulgat, meg-megtorpan, továbbdöccen a Monarchia önmagában is már soknemzetiségű gyalogsága – egy olyan földön, amely egyrészt versekbe kívánczó természeti csodákkal megáldott, másrészt egészen más kultúrájú és vallású népeket hord a hátán (pravoszláv, muzulmán), harmadrészt hiedelmek és balladák titokzatos, sűrű atmoszférájú világát rejti magában, amely időnként feltárul az egyre jobban összezavarodó és kétségeikkel küzdő katonák soraiban.

Majoros novelláskönyve lélektani kordokumentum is. Hitelesen és árnyaltan ábrázolja a soknemzetiségű Balkán és Kelet-Közép-Európa népeinek együttélését, miként gabalyodnak bele olykor bonyolult és konfliktusokkal terhelt kapcsolatrendszerük hálójába. Ennek a sokszor átláthatatlan, különböző szokásokkal, hagyományokkal és legendákkal tarkított világnak a mélyére Majoros novelláin keresztül úgy pillanthatunk le, mint bűvárszemüvegünk lencséjén át az óceán kitérülő és lenyűgöző csodájára.

Majoros Sándor új könyvét valamennyi érintett nép nyelvére le kellene fordítani, ahogy a szerző előző köteteit is.

Szentmártoni János

Beck Ö. Fülöp: Ady Endre-érem (1928, a Nyugat megbízásából, Magyar Nemzeti Galéria)

LATZKÓ ANDOR

Az indulás

A háború második évében történt, ősztön, az erdő borította dombok spanyolfalával körbekerített, álom-szuszek osztrák városka kórházának kertjében.

Szünet nélkül, éjjel-nappal füttyültek a gőzmozdonyok, dübörögtek a vonatszerelvények telezsúfolla pántlikás, nótázó legényekkel, púposra rakott szénával, bőgő vágómarhával, lőszerrel. Gondosan lezárt kocikkal és sietősen futottak ki, mintha állandó késésben volnának, és ráérős döcögéssel gurultak vissza, csikorogva, vérző keresztel megjelölve az oldalukon. Harsány gorombasággal csörtetett a Düh keresztül a városkán, de nem tudta megbontani a nyugalmat; mintha a világosra színezett, ódonan cikornyás homlokzatú otthonok csendes és okos maradisággal összebeszéltek volna: tartózkodásukat megőrzik, és nem vesznek tudomást semmiféle lármáról, felfordulásról.

A kertek mélyén kisgyerekek játszottak az évszázados gesztenyefák rozsdabarna, megpöndörült leveivel, a boltok ajtaja előtt asszonyok tereferéltek ráérősen, az apró utcácskák pislogó ablakaiban tarka fejkendős leányok dörgölték az üveget csillogóra múlhatatlan alapossággal. Kórház-zászló lengett sok épületen, mindenféle táblák, plakátok és szórólapok tűzdelték tele a városka arcát, itt, alig ötven kilométernyire a fronttól a torkolattüzek fénye színpadi világításként ragyogott derült éjszakákon a láthatáron, a béke mégis zavartalannak látszott. Ha csak lélegzetvételnyi szünetre is, de a túlkölkő gépkocsik és zörgő szekerek áradata elapadt, a vasúti hídon nem csattogott vonat, kardcsörtetés és trombitaszó nem harsogott, a kicsiny fészek máris visszavedett jólelkű, jámbor vidéki önmagává, hogy aztán lemondón, gyorsan maga elé kapja a nem neki kitalált, ügyetlen katonamaszkot, hiszen az egyik utcasarkon veszett sietséggel vezérkari autó kanyarodott be.

Ágyúk fojtott dörmögése hallatszott, mintha a föld mélyén hatalmas szelindek kuporogna, s megmorogná az ingerkedő felszínt. Idáig szüremlett a nagy morszarak tompa ugatása, s ahogy a betegszobából érkező köhögőroham riasztja a vörösre sírt szemű virrasztót, az alacsony házsorok is összerezzennek, és zavarodottan néztek az utca két oldaláról egymás szemébe, ahányszor a mellkasfojtogató, tüdőbeteg görcs lidérc-

nyomásosan megrázkódtatta a földet. Éjjel a kinti lámpavilág fénye suhanó árnyakat vetett a nagyobb épületekben üggyel-bajjal egymás mellé préselt ágyak fölé, a nyitott ablakokon innen kiáramló minden hang, jajkiáltás és nyöszörgés vad vádként perelt a háborúval, amely ott, elöl, a dombokon túl mint aprító gép hajigálja maga mögé a véres hússzemétté tépett testeket.

A városka terein a kovácsoltvas kutak mégis tovább csobogtak, méla egykedvűséggel csevegve ifjúkorukról, amikor még a népeknek igényük és idejük volt előkelően kacskaringós vonalak aprólékos tervezésére és kikalapálására, a háború pedig fejedelmek és kalandorok érdeklődési körébe tartozó ügy volt csupán. Minden cirádából, minden hajlatból mese áradt, jólétről és békéről suttogva, a megelevenült kedélyes csacsogás járt-kelt ezeken az utcácskákon halk léptekkel, és a vén gesztenyefák jóváhagyóan bólgattak rá, széles ujjai árnyékával finoman simítva végig a homlokzatokat. A repedezett, kopottas falak oly töménységgel és kitartással lehelték a múltat, hogy aki közéjük tévedt, a csobogó-suttogó békemese elhessentette fülkagylójától az ágyúdörgést, a forró fekhelyükbe odatapadt, sápadt sebesültek megnyugodtak, a ringó hordágyon cipeltek elfelejtették a poklot, és még a súlyosabb sérültek is, akiket gyorsmenetelésben vittek, megenyhültek pár percre, mintha a békével, tulajdon fegyvertelen énjükkel szembeültek volna az oszlopos, virágladás erkélyek alatt.

Úgy közlekedett itt a háború, mint a hegyekből észak felől leomló folyó: fékevesztett sietséggel érkezett, toporzékolva tajtékot vetett mindes egyes gátacsán és apró kavicsra, az alsó városszélen mégis elérzékenyülve búcsúzott, megszelídult és gyöngéden csobogva, lábujjhegyen osonva, elszongulva a sok szép álomtól, amely hullott rá, s amelynek tükkörképe lehetett. A rétre már ilyen bágyadtan és elterülve lépett ki, ívet vont a helyőrségi kórház köré, mely úgy érezhette a széles platánok árnyékában, hogy szigeten áll. Három oldalról vegyítette a folyam mormolását a levelek zörgésébe, és a kétfajta neszt a kert alkonyati altatódallá fonta, muzsikává mindenféle megnyúzottak, csizmadiák, bádgosok, parasztok, szolgák és írnofélék számára, akiknek itt rendben, szabályzat szerint kellett szenvedniük halálig, amikor fegyversortűz mellett földbe kerülnek.

Épp takarodót fújtak, a nagy fasor mentén őrség járt körbe, az árnyékból előpiszkált három lemaradót, és az épület felé terelte.

– Tán tisztok vagytok, vagy mi?! – zsörtölődött kedélyesen a parancsnok, nagydarab, őszes halántékú, népfelkelő káplár. – Legénységi állománynak kilenckor ágyban a helye! – zsémbelt, de csak a mihez-tartás végett. – No! Mentek, vagy sem...? – Már-már hozzáfűzte, „vagy egyik-másik tipegőnek megtol-dom a lábát!”, persze csak megszokásból, de utolsó pillanatban elharapta a mondatot, olyan képet vágva, mint a cigányútra tévedt volna valami a gigáján. Mert a bejárat felé araszolóknak bizonyosan nem lett volna kifogásuk a toldás ellen. Hármójuknak összesen két lába és hat mankója volt. Mintha egy színházrende-ző gondos, arányosságokra ügyelő keze komponálta volna össze az élőképet. Elöl bicegett egy ember, aki-nek csak a jobb lába maradt meg, hátul a másik, az ellenképe, aki megmaradt balján szökdécselt, közé-pen pedig, két mankón, mint gólyalábakon, nyomo-rult testmaradvány hintázott, üres nadrágszáraival a mellére gombostűzve. Az egész ember akkorka volt, rövid törzsével, hogy elférhetett volna egy böl-csőkösárban.

A káplár merev nyakkal és ökölbe szorult kézzel bámult az engedelmesen vonuló csoport után, mor-gott valamit, ami korántsem hangzott hazafiasan, és odapökött, hegyesen, a fogai közül az avarba. Sarkon fordult, elindult, amikor a kert másik végéből, a tiszti szárny felől hangos hahota csendült. Megállt kövül-ten, válla közé kapott fejjel, mint akit nyakszirten vágta, és leplezetlen gyűlölet suhant át széles pa-raszarcán. Köpött még egyet, csak a maga megnyug-tatására, nekilódult, és feszesen tisztelegve lépdelt el a társaság előtt.

Az urak hanyagul visszaintettek. Mélyen elmerül-ve lebegtek a kellemes érzetben, amelyet a városka árasztott, s most a négyzetté összetolt padokon be-szélgettek a kert kis tisztásán – értekeztek a hábo-rúról, s nevettek, mint a felszabadult gyerekek, akik a vizsga előtti szorongásaikat tárgyalják élénken, túl-esve már az egészen. Mindegyikük megtette a kö-telességét, megkapta, ami neki jár, és most a sebe fedezékében, felmentve minden alól várakozott gond-talanul a felépülésre, leginkább pedig a szabadság-ra, amikor hazatérhet, megünneplik, és legalább két hetet számozatlanul és egyenruha nélkül tölthet.

Leghangosabban a fiatal hadnagy nevetett, akit a többiek csak Muzulmánna hívtak, jellegzetes sap-kája miatt, amely egysége, a bosnyák ezred szabvá-nyos egyenruhájához tartozott. Lezuhanó hüvely tör-te szét a lábát több helyen, a zúzott testrész lécek

közé téve gipszben feküdt, a tulajdonosa pedig kímél-ve, nagy gonddal kezelte, mankóira támaszkodva úgy hordozta, miként rábízott kényes és becses tárgyat.

Muzulmánna szemközt két úr ült, a kapitány – az egyetlen hivatásos tiszt a társaságban –, keresztvá-gással a jobb karján, és a tüzértiszt, civilben filozófiai magántanár – persze, őt röviden csak Filozófusnak nevezték –, gránátszilánk okozta forradó sebbel a fel-sőajkán. Ők hárman és a két hölgy, akik külön, a fal-hoz tolt padon helyezkedtek el, vitték a szót, mert a negyedik tiszt, népfelkelő hadnagy, civilben jó nevű operaszerző, ritkuló hajjal, magába révedten és néha meg-megvonagló végtagokkal gubbasztott csak a helyén, nem vett részt semmiben. Pár napja, súlyos idegsokkal szállították be, és tekintetében ott tük-röződött még az iszonyat, amelyet a Doberdó-fenn-síkon átélt. Komoran magába mélyedt, nem érdek-elte, hogy ágyba fektetik, kertbe ültetik, vagy bármi egyebet csinálnak vele... Mintha a többi embertől fal választaná el, nem reagált semmire, feltűnően szép szöke feleségének váratlan felbukkanása sem tudta állapotából kiragadni, pillanatra sem. Állát a mellére ejtette, így tűrte a suttogó, becéző szavakat, aztán mintha görcs kapná el – legelső reakcióként a kül-világra –, iszonyodva odébb húzódott, amikor az asszony ujjai, végtelen szeretettel, aggódón hozzá-értek a reszkető kézfejéhez.

Lassú könnyecseppek gördültek végig a nő gyen-gédségre éhes orcáin. Szívósan küzdötte át magát tá-volságon, lezárt területeken egészen a hadszíntérhez tartozó kórházig, és most, célhoz érve, férjét életben és épségben találva, hirtelen ellenállásba ütközött, nem várt, rejtélyes akadályba, amelyen nem tudta át-rimánkodni magát. Tanácstalan kínban leste a férfit, gyötörte az agyát, de nem tudott magyarázatot lelni az elutasító, áradó indulatra. A szeme kétségbeeset-ten tapogatott a homályban, a két keze újra és újra előrenyúlt, megtette ugyanazt az utat, hogy aztán perzselten visszaránduljon.

A legkegyetlenebb mégis az volt, hogy nem jajdul-hatott fel, és nem téphette ki férjéből a titkot, amelyet az közéjük ékelt. A helyzet is kínozza, boldog vi-szontlátás örömét kellett volna játszania, és részt ven-nie a többiekkel a felhőtlen csevegésben, amelybe kérdésekkel minduntalan belevonni igyekeztek. Felel-getett, ahogy tudott, és tűrte a mellette ülő nő viho-gását. Persze annak könnyű volt! Az urát biztonság-ban tudta, parancsnoki beosztásban, mélyen a front mögött, s gyermektelen életének unalma hajtotta

csak ide, a kórház mozgalmas közegébe! Este hét óta összepakolva, útra készen, kalapban és kabátban ült a padon, újra és újra hagyta magát rávenni, hogy maradjon még, jobbra-balra forgott, vidáman tréfálkozott, mintha már el is felejtette volna mindazt a szenvedést, amit napközben a házban, amelynek most a hátát nekiveti, látott. A bús asszonyka nagyot lélegzett, amikor végre annyira rájuk sötétedett, hogy fel-tűnés nélkül odébb húzódhatott a fecsegő mellől.

Felháborító locsogása és nagyképűsködése dacára, mellyel „ápolónői kötelességeiről” handabandázott, az őrnagynét mégis áthatotta valami, ami tudtán kívül önmaga fölé emelte. Az anyai ösztön sodrása, ami minden asszonyt és nőt elkap, amikor eljön a férfiak válságos órája. Kiknek körében most szóáradatban fürdött, a három férfit, sok más nőhöz hasonlóan, látta vérben és tehetetlen kínban vergődve. Kacérkodását áthatotta az öröm, ami a felnövő csibéit eleresztő, felszabaduló tyúké – amióta a férfiak kúsva-mászva, éhezve kihordják a saját halálukat, mint asszony a gyermekét, amióta tűrés és várakozás, tétlen belenyugvás a gyötrelmekbe már a férfiak sajátja lett, mintha a két nem helyet cserélt volna, az asszonyok lettek erősek és függetlenek, a férfiak pedig kiszolgáltatottak... És felparázslík a nők anyáskodásának új szenvedélye.

A szőke asszony, ki még csak most érkezett onnan, ahol a háború távoli, felfoghatatlan történés csupán, és aki pusztán az ő egyetlen emberére gondolt, szenvedett a nemek közötti határokat kínok és halál árnyékában elmosó, terjengő bizalmaskodástól. A többiek otthonosan, a háború sajátos nyelvén beszéltek, amely a férfiakban kibontakozó, nyersséget ellensúlyozó gyengédségből, vad életmohóságból, hidegvérűségből, és a nőkből előtörő, kegyetlenségnek tet-sző hisztériás kíváncsiság keverékéből született.

Muzulmán és Kapitány éppen Filozófuson csipkélődtek, fitymálták a szőrszálhasogató, szavakkal játszadozó naplopókat, és gyerekesen vidultak amaz zavart mosolyán. Az őrnagyné, nőies kompenzációval, a széplelkű Filozófus védelmére kelt, szeme azonban a hetyke, de erőteljes szurkálásokat eregető párosan villogott kedvtelve.

– Jaj, ne bántsák már szegény főhadnagy urat – tompított turbékoló nevetéssel az asszony –, hiszen igaz van! A háború undorító! Ugyan, hiszen csak ugratják önt! – fordult a megtámadott felé.

Filozófus csak mosolygott és hallgatott. Muzulmán halkán összecsikordította a fogait, ahogy fehéren ra-

gyogó lábszárát kényelmesebb helyzetbe hozta a padon. Aztán felkacagott:

– Filozófus? Nem tud a háborúról semmit, őrnagyné asszony! Hiszen tüzér! Háborút, kérem szépen, csakis a gyalogság visel, mert lássuk be, kedves asszonyom, hogy...

– Az én nevem itt Engelberta nővér – szakította félbe az asszony, és az arca egy pillanatra majdnem zordonná vált.

– Pardon, Engelberta nővér! Szóval, tüzérség meg gyalogság olyasmi, viszonyulásban, mint a férj és a feleség. Nekünk, gyalogosoknak kell kihordanunk, világra hoznunk a gyermeket, ahogy kikínlódjuk a harcban is a győzelmet! A tüzérnek csak az élvezet jut, miként a szerelmi nemzésben a férfinak... Büszkén előroboghat, amikor az újszülöttet már lemosták, és túl van a keresztelőn! Fogadja a gratulációkat! Ugye, hogy így van, Kapitány uram?

Kapitány teli szájjal helyeselt. Tömören összefoglalt véleménye szerint a szocialista és pacifista képviselők, akik a hadseregnek a büdzséből nem szavaztak meg elég pénzt, csak szószaporító okoskodók, és ugyanabba a könyvmoly fejezetbe valók, mint a Filozófus.

– Úgy ám – krákgotta tönkreordított hangján –, a tüzérséget épp ilyeneknek találták ki! Fönn lapul a hegyekben, és csak kipillog néha, hogy mi zajlik lenn a messziségben. Nem csinál semmit... Legfeljebb ráló a saját embereire! A digókkal még csak csak elbántunk, no de töletek, orvgyilkosoktól a hátunkban, mindig cudarul cidrizünk! De most már hagyjuk... Ha még egyszer valaki a háborút emlegeti, aludni megyek! Végre valahára itt ülünk két bájos hölgy társaságában, hosszú idő óta először nem borostás arcokat kell bámulnunk, erre ti megint az átkozott lövöldözést... Édes Istenem, amikor a kórházvonaton odalépett hozzám az első szőke kislány, kontyos fején a fehér főkötővel, én csak néztem, néztem... Legszívesebben kézen fogtam volna, és elvezettem volna, nem is tudom, hová... Szavamra, őrnagyné asszony, arra a kis puffogatásra idővel még rá is un az ember, a ruha alá beköltöző háziállatkák már kellemetlenebbek, no de a kedves nőszemélyek teljes hiánya, na az a legfájdalmasabb...! Öt hónapig semmi, csak férfiarc, csak férfiszó, aztán az ember fülét egyszer megüti egy édes, csilingelő női hangocska! Ez a legszebb! Ezért már érdemes háborúba menni!

Muzulmán frissen borotvált, fiatal arca elfintorodott.

– A legszebb...? Nem is tudom... Ne haragudj, Kapitány uram, de őszinte leszek... Amikor megfürösztetek, aztán friss kötéssel be a tiszta, fehér, feldunyházott ropogós ágyba... tudva, hogy most békén maradsz néhány hétig... Ez olyan... Olyan érzés, hogy... Nem, ezt nem lehet összehasonlítani semmivel! Persze, hölgyeket látni, az is nagyon szép.

Filozófus húsos, kerek epikuroszi feje oldalra bilent, majdnem egészen a vállára, és apró szemébe nedves fény szökött. Odafürkészett, ahol a sötétből elvillanó folt az őrnagynét sejtette, és éneklős hangon, mintha mesét mondana, rákezdett:

– A leggyönyörűbb, ahogy én tudom, a csend. Fenn, a hegyek ölelésében minden lövés, dörrenés ötször ide-oda csapódik, mintha labdázna a hanggal a bércek, aztán hirtelen vége, nincs több süvöltés, nincs jajgatás, csak a hatalmas csend, amit úgy hallgathatsz, mint egy zenedarabot... Az első éjszakákat ülve virrasztottam át, áhítattal fülvélve, ahogy messziről szüremelő melódiát próbál elkapni az ember. Talán még sírtam is kicsit, oly jólesett hallgatni, hogy már semmit se hallani!

Kapitány elpöckölte a cigarettáját, amely izzó fejű üstökösként széles ívet húzott az éjszakába, aztán tenyerével a combjára csapott.

– Brávó! – kurjantott. – Tetszik érteni? „Hallgatni, hogy már semmit se hallani!” Látja, kérem, őrnagyné asszony, ezt hívják filozófiának! No, várjunk csak... Mondok én cifrábbat is, ide süssön mindenki... Nem hallani, amit hallani! Ugye, jó?! Különösen akkor, amikor zagyvaság csobog a fülünkbe...

Nevettek, és a kigúnyolt jóra valóan velük mosolygott. Annyira átította a béke, hogy Kapitány tréfás szurkapiszkáit egyszerűen leperegtek róla, miként minden, ami a béke édességét, a néhány nap szépségét, ami a visszavezénylésig hátravan, összerondíthatná. Élvezte a lassúdad időt, kéjesen, hunyt szemmel zsongulva, gyermek módjára, aki megmerítkezik minden pillanatban, mielőtt a sötét szobába kell lépnie.

A fehér folt előrebillent.

– Arról, hogy mi a legszebb, a vélemények tehát megoszlanak – törte meg a csendet az őrnagyné, és jól hallhatóan felgyorsult a légzése –, arról azonban, hogy mi volt a legborzalmasabb, még semmit sem szóltak! Sokan vallják, hogy a pergőtűz a legiszonyatosabb, hallottam azt is, hogy nem bírják elfelejteni az első embert, akit elesni láttak... De mit mond például ön?

Filozófusnak, akire a kérdés szegeződött, meggyűrődött az arca. Nem, ez a téma nem passzolt a programjába. Kereste a kitérő választ, amikor hörgő, arti-

kulálatlan üvöltés rezzentette össze, de nemcsak őt, az egész társaságot. A sötétben már el is feledkeztek a népfelkelő tisztról és a feleségéről, és most riadt pillantásokat váltottak, mert az összecsuclott báb, hamvadt szemű támoalgó roncs, akinek szavát sem hallották eddig, magas fejhangon hadarni kezdett.

– Borzasztó?! Az indulás... Csak az a borzasztó! Méz... És hagynak... Engednek... Ez a borzasztó!

Szavai fagyos, fojtogató csendbe zuhantak, még Muzulmán mindig derűs arca is kínos zavarba dermedt. Annyira váratlan volt, és annyira felfoghatatlanul hangzott az egész, ám mégis... A hang reszketegsége, elfojtott zokogásról árulkodó bugyborékolása torokon ragadott mindenkit, és riadóztatta az érverést.

Az őrnagyné talpra ugrott. Szemtanúja volt, amikor a férfit hordágyra szíjazva néhány napja idehozták, kénytelenek voltak így szállítani, mert ide-oda hánykolódott. Valami csúnya dolog – így mondták a hordárok – félig eszét vette szegény flótásnak, és az őrnagynén most végigömlött a pánik, hogy a férfi örjöngeni kezd. Megcsípte Kapitány karját, majd mesterkélt kapkodással a másik nőhöz fordult.

– Szent isten! Az utolsós kocsis... Már csönget! Hamar, nagyságos asszony, hamar, szaladjunk!

Mindenki felkászálódott, az őrnagyné erőszakosan beakasztotta karját a másik asszonyéba, és rángatta.

– Ha lemaradunk a villamosról, egy órát gyalogolhatunk a városig!

A másik nő remegő tanácstalansággal, tétován hajolt a férjéhez, hogy búcsút vegyen tőle. Világosan érezte, hogy a férfi kifakadása neki szólt, hogy végtelen keserű szemrehányás van benne, melyet azonban nem tud hová tenni. Érzekelte, hogy az ajka érintésétől visszahököl, összerendezzen, és a gondolattól, hogy egy hosszú és rideg éjszakának néz elébe az elhanyagolt fogadószobában ezzel a sötét kétséggel, elsírta magát. Az őrnagyné elvonszolta onnan, kényszerítette, hogy fusson, és csak akkor engedte el a karját, amikor a kapuórség előtt elhaladva kiértek az útra.

Az urak hosszan néztek utánuk, még egyszer látták felbukkanni a két alakot az utcai lámpás fénykörében, aztán hallották a villamos csörömpölését. Muzulmán keze ügyébe igazította a mankóit, aztán látványosan Filozófusra kacsintott, és ásitözva bejelentette, hogy ideje lefeküdni. Kapitány kíváncsian nézett le a betegre, megszánta, és arra gondolt, örömet szerez szegény nyomorultnak. Megveregette a vállát, és cimborázó modorban megszólalt:

– Fess nőcskéd van, pajtikám! Gratulálok!

Borbás Tibor: Ady Lédával (1978, Dunaiújváros, fotó: Dr. Pinczés Sándor – Köztérkép)

A következő pillanatban ijedten hökkent hátra. A rongykupac, amely összetöppedve hevert a padon, mintha rugó lökné, felpattant, és fölé magasodva tájékozott.

– Fess nőcske? Az, az! Vitéz menyecske! – Ömlött a szó a vonagló ajkáról, olyan gyűlölettel, hogy habot vert. – Könnye se pottyant a bevagonírozásnál! Fess volt mind, amikor elindítottak minket! Dill felesége, ő is! Katonás asszonyka! Rózsát vetett utána a vagonba, ez volt a búcsú, búcsú a kéthónapos feleségtől! – Ökölbe szorított kezét vigyorgó, vizes arca elé emelte. Nem lehetett eldönteni, hogy az erőlködés izzadságától, vagy könnyektől nedves. – Vörös rózsza, ó, be szép, és a csengő kiáltás hozzá, „a viszontlátásra!” Kiváló honleányok kiáltoznak így, csak a legkiválóbbak! Az ezredesünk szalutálva gratulált Dillnek a felesége példamutató viselkedéséért! Olyan katonásan viselkedett, mintha hadgyakorlatra indultunk volna...! Érted?!

A hadnagy megtántorodott, ezért szétvetette a lábát, széles terpeszbe, megkapaszkodott Kapitány vállában, zavaros, de várakozással teli tekintetét pedig a szemébe mélyesztette.

– Tudod, mi lett Dillel? Én ott voltam. Te tudod, mi lett vele?

Kapitány nem tudta, mi tévő legyen, mit mondjon, és gyámoltalanul pislogott a többiekre.

– Ej, hagyd el... Ne izgasd fel magad! Inkább menjünk... – hebegte jobb híján.

Lehetetlenül magas, mekegő hangú, de mégis dialittas rikoltás volt a válasz.

– Nem tudod? Tényleg nem tudod, mi lett Dillel? Éppen így álltunk, ahogy most mi, ketten, amikor a zubbonyába nyúlt, és fényképet vett elő... A felesége küldte magáról! A bátor, mindenre elszánt menyecske... Mert el voltak szánva mindannyian, mindenre! Amint így álldogálunk, bevág egy huszonnyolcas, de jó messzire, kétszáz lépésnyire is tőlünk, oda se hederítettünk, aztán egyszer csak röplüni látok valami sötétet, és Dill elvágódik... Kezében a fess felesége képével! A fejében pedig egy csizma, lábszárral! Belefűrödött a fejébe egy csizma, benne egy tréncatona lábával, amit a huszonnyolcas tépett le egészen messze, és hajított oda!

Pillanatra abba hagyta, és Kapitányra meredt szörnyű elégedettséggel. Aztán újra bugyogtak a szavai a gyűlölet feszességével, de néha elcsukló nyögésekkel.

– Meg se pisszent szegény Dill, koponyájában a sarkantyús csizmával... Igazi cudar sarkantyú, akkora, mint egy ötkoronás! Épp csak a szeme fordult el, búbanatosan sandított a felesége képére... Ilyet meg tudott engedni?! Ilyet? Ilyet, bizony, barátocskáim...! Négyen gyürkőztünk már a végén, mire a csizmát nagy nehezen ki tudtuk belőle szedni, négyen! Forgatni kellett a fejében ügyesen, aztán hopp, kirántani, akkor végre az agyának egy darabkájával kijött, jött vele az agy, mint a gyökér, mint egy szürke, döglött polip a sarkantyún...

– Hallgass már, te! – üvöltött elborulva Kapitány, kitépte vállát a keze alól, és szitkozódva berobogott a házba. Filozófus és Muzulmán irigykedve néztek utána. Mentek volna ők is, de ezt a szerencsétlent mégse hagyhatták itt hátra, magára... A hadnagy, amikor Kapitány, mint egy eleven mankó, kiszaladt a tenyere alól, elcsigázottan rogyott vissza a padra, elpáholt gyerekként nyöszörgött, tenyerébe temetve az arcát. Mikor azonban Filozófus megérintette a vállat, hogy szép szóval a bemenésre rábírja, csaholó, csúf nevetést hallatva újra felállt.

– De mi kitéptük belőle a fess asszonyát! Negyedmagammal cibáltuk, húztuk, amíg ki nem szakadt! Megszabadítottuk tőle! Kinn van, oda van már, mind oda van, az enyém is... Ki kell tépni, mind! Nincs már több asszony, nincs, nincs...

Biccentgetve bukott előre a feje, s gyászba borult arcán komótosan peregtek a könnyek.

Messze mögötte ekkor felbukkant Kapitány az ügyeletes, éjszakára beosztott segédorvos kíséretében.

– Ideje ágyba menni, hadnagy úr! – recsegte a doktor erőszakolt szigorúsággal.

A beteg felemelte a fejét, és értetlenül bámult az idegen arcba. Amikor a doktor emelt hangon megismételte a felszólítást, a szeme kigyúlt, és meglepő nyájassággal bólogatni kezdett.

– Mennünk kell, hogyne, természetesen! – biccentgetett, és ismételte. – Menni, menni! Mindnyájunknak el kell menni! Aki nem megy, az gyáva, aljas féreg. Nem értitek?! Most a hős a divat! A fess Dillnének is hős kellett az új kalapjához! Értitek? Ezért kellett Dillnek oda szépen kivinnie az agyvelejét... Neked is oda kell menned... neked is... neked is... Odamened, hogy meghalj. Belesarkantyúzzanak, beletaposanak az agyadba... Az asszonyok meg nézik fessen, mert most ez a divat...

Girhes testét fáradtságosan egyenesre tornázta a pad támlájára támaszkodva, s körbenézett kérdőn, várva a hozzászólásokat.

– Nem szomorú ez? – folytatta aztán halkán. Majd felcsattanó hangon, ordítva, a kertet betöltve, ahogy a düh szélárama hirtelen újra elkapta: – Hát nem csalás ez? Csalás, árulás! Bicskás voltam én? Briganti? Nem kellett neki úgy, a zongora mellett... Gyöngegségre vágyott, figyelmességre... Szelídségre... eleinte! Aztán fordult a divat, és gyilkossá kellett vedleni! Érted?

Ellépett az orvostól, tántorogva lépett kettőt, és a hangja panaszosra bágyadt, amely összeszorult torokból, részeges dűnyögésként bőfög elő.

– Az enyém is fess volt, persze... Egyetlen könyvet sem hullatott... Vártam, csak egyre vártam, hogy mikor kezd kiabálni, mikor fog kérni, ráncigálni, lecibálni a vagonról, könyörögni, hogy ne menjek a többiekkel a halálba, legyen inkább gyáva, maradjak vele! De nem merte... Vagy eszébe se jutott? Egyik se merte, egy sem akadt, mindegyik csak fess akart lenni... Az enyém is! Az enyém... Intett a kendőjével, mint a többi...

Rángatózó, vonagló karját a magasba küldte, ahogy biblikus megpróbálták hívják tanúnak az eget.

– Szeretnéd tudni, hogy mi volt a legborzasztóbb? – suttozta közvetlenül Filozófusnak. – A csalódás... Induláskor. Nem a háború! A háború pontosan olyan, amilyennek lennie kell. Elámultál, kiskomám, hogy embertelen? Ugyan...! Csak az indulás tartogatott meglepetést! Az asszonyok kegyetlensége, az bizony váratlanul hatott! Tudtak mosolyogni, tudtak rózsát hinteni: adták a férjeiket, adták a fiaikat, akiket ezerszer ágyba fektettek, betakargattak, megsimogattak... Akiket önmagukból felépítettek... Ez volt ám a csuda meglepetés! És nemcsak odaadtak, hanem egyenesen küldtek! Harcba küldtek, mert röstellték volna, ha ott állnak hős nélkül... Vagy tán mentünk volna, ha ők nem küldenek? Gondolod? Faggasd csak ki akár a legostobább parasztleányt, akár a legiskolázottabb polgárfiút, miért szeretnének odakünn érdemt szerezni, mielőtt szabadságra engedik őket? Mert a babája úgy jobban szereti, az asszonyok jobban odafordulnak hozzá, mert az a medália valóságos kampócska, amivel horgászni lehet a fehérszépben... Ezért, csakis ezért! Az asszonyok küldtek minket! A generálisok csak tehetetlenül hadonászhattak volna, ha az asszonyok nem engedik vagonokba hajtani a férfiakat, ha azt kiabálták volna, hogy ránk se néznek többé, ha gyilkosokká leszünk! Ha szent esküvést fogadnak, hogy nem hálnak többé olyan férfival, aki koponyáját hasít, agyonlő, agyonszúr... Ki az,

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ
**„Ő mindent értett,
 s mindent megbocsátott”**
 Gyóni Géza emlékezete

A Magyar Örökség-díj felemelő alkalmával emlékezünk Gyóni Gézára, a száz éve halott költőre. Ám virágozhatna méltatására a szám, hajszolhatnám a kimerülésig nyelvemet – minden igyekezetem hiábavaló lenne, ha Gyóni Géza valóban halott volna. A költők életét ugyanis nem a koporsó – sokkal nagyobb és illetékesebb úr: maga a feledés szokta lezárni. Ebből kiindulva állítom, hogy Gyóni Géza a magyar irodalomtörténet egyik nagy rejtélye. Sokan ma sem értik, hogyan maradhatott fenn e kánontól gondosan távol tartott, Ady Endre által is „lesajnált”, gyors feledésre ítélt költő az irodalmi köztudat felszínén? A kérdésre többen is keresték a választ, teszek hát én is egy kísérletet.

Mindössze tízéves lehettem, amikor apám polgári iskolai olvasókönyvében megfogott mélyről parázsló tekintete, s ötven múlhattam, amikor Székesfehérváron – szobrával szemtől szembe állva – ismét belenézhettem abba a beszélő szempárba. Megfáradt, kőhalomra rogyott alak a gazdája, még sincs rajta semmi szánni való, mert a költő legendahősként él már bennünk, és szellemi értéktárunkban jegyezve áll verseinek aranyfedezete. A régi olvasókönyv ezért most újra kinyílik, és megszólal az általam elsőként megismert Gyóni-vers: „– Látod, pajtás, a Göncöl-szekekrét? / Rudja mutatja a hazai tájat. / – Szép kedvesem most írja levelét. / – Jó a csillagnak: az most odaláthat. // – A kis fiam első álmából talán / most ébredt fel az anyja ölében. / Századszor kérdi: hol van az apám? / – Jó asszonyod majd mesél neki szépen [...] // – Pajtás, húzódj csak erre közelebb. / A golyó ott a földet mind kivágta. / Jobb lesz nekem a te fekvőhelyed. / A kicsi fiad ne várjon hiába. // Nekem nincs fiam, aki hazavárjon... / ...Fönt a sápadt hold véresöt mutat. / Két magyar vitéz beszélget a sáncon, / Minden jólélek dicséri az Urat.”

Van ennek a műnek valami eredendő, meg nem fogható varázsa, amely maradandó nyomot hagy a leg-

több olvasóban. Miben állhat ez a hatás? – adódik mindjárt a kérdés. Egyszerűsége ellenére is emelkedett hangjában? Drámaiságában, vagy szerényen rejtőzködő pacifista üzenetében? Mindegyik megközelítés igaz és fontos, de én az inspiráló élmény hitelességét, az ábrázolás tisztaságát, a szereplők morális feddhetetlenségét emelném ki elsősorban. Mindez kissé furcsán hangzik, hiszen a vers születésekor csak a háború kezdetén járunk, amikor a hazafias szövegek még magabiztosan uralják a közbeszédet. Itt azonban egy humanista lelkületű, a kor politikai eszmerendszerének Babelében ösztönösen tájékozódó alkotó versbeszédével találkozunk, az érintette meg az olvasót. Lássuk hát, ki is az a Gyóni Géza?

Áchim Mihály evangélikus lelkész fia a Pest megyei Gyónon látta meg a napvilágot 1884. június 25-én, s 1917-ben ugyanezen a napon zárja majd le szemét a szibériai Krasznójarszkban. A két dátum között mindössze harminchárom év sorakozik fel, ám nézzük: mire volt elegendő ez a krisztusi idő?

Érkezéséről, a földi életben kijelölt szerepéről, küldetéséről az Ady hangjához igazodó pályakezdő poéta így gondolkodik: „Harcokra, öklöző harcokra / Apám e testet adta rám. / De a lelke halk rímek bokra, / Zengeni kezd kis sírásokra. / Poéta, szent volt az anyám.” Tanulmányait szülőfalujában kezdi, majd Szarvason és a Békéscsabai Főgimnáziumban folytatja. Evangélikus teológiai képzésre Pozsonyba jelentkezik, de végül – hiszen költőnek készül – más pályatársaihoz hasonlóan újságírónak áll. Első verseit Pozsony környéki lapok közlik, majd a Nyugat-magyarországi Híradónál kap állást. Jönnek hamarosan verseskötetei, aztán a Soproni Naplóhoz, később a Bácskai Hírlaphoz sodorja sorsa, míg ki nem tör az I. világháború, s a korábbi korneuburgi póttartalékos közlegény 1914. augusztus 1-jén elindul egyenesen a galíciai Przemyslbe.

Az oroszok által körbezárt erőd első ostroma szeptember közepén kezdődik. A szembenálló felek eleinte csak próbálgatják egymás képességeit, de három hét múlva, október 6-ika éjjelén rászabadul a védőkre a valóságos pokol. Ez az a bizonyos éjszaka, melynek elviselhetetlen terhe világra segíti az első igazán jelentős Gyóni-verset, a *Csak egy éjszakára...* című költeményt. A mű, amelyet nyugodtan nevezhetünk az újabb magyar háborúellenes költészet origójának, a pártoskodókat, a szállakerezőket, az uzsoragarast fogukhoz verőket, a hitetleneket, üzérkedőket szólítja meg, őket vonják, rángatják magukkal a megállítha-

Elhangzott 2017. december 16-án, a posztumusz Magyar Örökség-díj átadása alkalmából, az MTA dísztermében.

tatlanul hömpölygő verssorok. Tapasztalják csak meg maguk is azt a bizonyos, halálcsináló éjszakát! „Mikor a gránát-vulkán izzó közepén / úgy forog a férfi, mint a falevél; / s mire földre omlik, ó iszonyú omlás, – / a szép piros vitézből csak fekete csontváz.”

Ma többnyire e költemény alapján – a robbanások villanófényénél – áll össze bennünk Gyóni Géza emberi és költői arca, míg erődbeli bajtársai és hátországi olvasói azért rajongnak érte, mert a leghitelesebb tollból valók a lélekhez szóló, lírai fronthírek. A Tábori Újság mellett a Bácskai Hírlap, majd hamarosan a Budapesti Hírlap is büszkélkedhet a háborzongató szépségű versekkel. A második ostrom viharában, karácsony előtt megjelenő *Levegyl mezőkön, táborűz mellett* című kötetének írásai még tele vannak bizakodással, szerelmi költeményei reménykedéssel. 1915. január 20-án büszkén írja haza, hogy „Most nyomják a tizenegyedik, bővített kiadást, melynek élén Weeber tábornok levele hirdeti: az a sereg, mely katonáinak lelki prófuntjáról is gondoskodni tud, csak győztes lehet!”

A sereg azonban a legkiválóbb lelki prófunt ellenére sem győzhetett. 1915 márciusában az erődöt át kell adni az oroszoknak, s kezdetét veszi a hadifogság. A költő testvérbátyja, Áchim Mihály főhadnagy tisztiszolgájaként, annak oltalmában indul a szibériai szenvedés, a teljes kilátástalanság, a végső táborhely felé. S nemcsak az életút ér ez által célegyenesebe – ereszkedőre fordul a költői pálya is: kezdetét veszi Gyóni költői látásmódjának metamorfózisa. A *Levelek a kálváriáról* címmel összeállt versciklusok miatyánknyi darbjait már nem a hazaszeretet, hanem az emberibb életért, az embernek alanyi jogon járó szerelemért való vágyódás, a makacs reménykedés érzései mondják tollba.

A krasznnojarszki napok egyhangúsága olykor mégis megszakad, s akadnak órák, amelyek rávezetik Gyóni Géza figyelmét az orosz táj különlegességeire: „Bogáncsmezőben süppedt szalmaviskók. / Egy-két kéményen gyér füst karikáz át. / Bus faluvégén né-

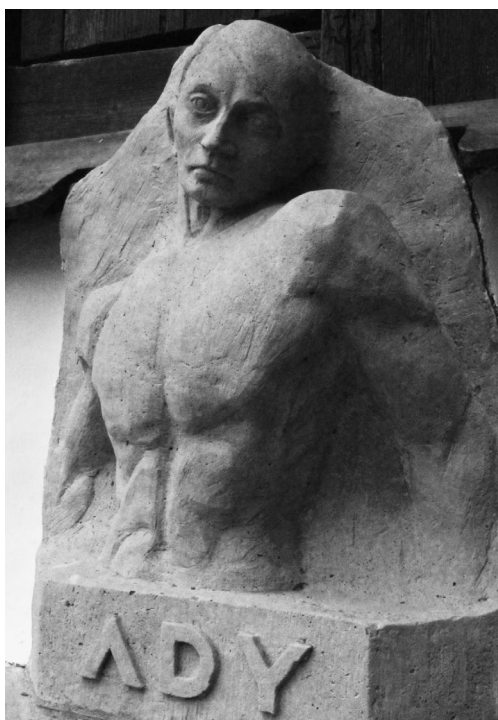
hány szélmalom / Szégyenli hosszú dologtalanságát.” S ha már a tájra rácsodálkozott, az általa nagyra becsült orosz kultúra sem hagyhatja lelkét érintetlenül: „Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew, / Idegen csillag fenséges lakói, / Ti sem tudnátok itt csak átkot szórni, / Csak megátkozni önnön véretek.” Gyóni

tudja, érzi, hogy a harag terhével búcsúzni nem szabad, ezért egy újabb versben erősítésért, lelki munícióért fordul Dosztojevskij özvegyéhez. Azt tudja, hogy a haldokló mester elszálló sóhajában „áldást vagy átkot hörgött a világra?” Anna Grigorjevna a legegyszerűbb tömörséggel és bölcsességgel válaszol: „Ő mindent értett, s mindent megbocsátott.” Döbbenetes felismerés ez a költőtől, ám ne hagyjuk magunkat félrevezetni! Ezek valójában a haláltudattal, a hátramaradó világgal lassan már békélő krasznnojarszki fogoly búcsúszavai.

Méltó elégtétel lehetett számára, hogy még időben eljutott

hozzá az otthoni kiváló pályatárs, Reményik Sándor méltatása. „Olyan sora nincs Gyóni Gézának – írta 1915-ben –, amely ne élményből, nagyszerű lelki élményből fakadna. Az ő verseiben csakugyan a gránát robban s a halál szele süvít... S bár szíve szerint tradicionális ösvényeken jár, s művészi formái a régiekre emlékeztetnek, akarata ellenére is át van itatva sok, egészen modern érzéssel... A tradicionális költő nem kerülheti el sorsát, azt, hogy a világháború specialistája legyen. És amely verseiben azzá lesz, akkor a legnagyobb és azokban a legművészebb, a hadikenyérbe süttött aranyfény akkor cseng legszívhezszólóbban, akkor villámlik legvakítóbban.”

Itt, a magyar tudomány és kultúra kitüntetett helyén, az emlékévé végéhez közeledve ismerjük el, hogy Gyóni Géza szélsőségek között csapongó kritikai fogadtatásában Reményik Sándor mutatja számunkra az arany középutat. Ezen haladjunk hát, ha azt érezzük, hogy van még utunk a Magyar Örökség-díjas Gyóni Géza felé.

Színi Sebő Zoltán: *Ady-büszti*
(1935, Érmindszent, Ady szülőháza)

GYÓNI GÉZA

***Puskin nagy lelke,
Tolsztoj, Turgenyew***

*Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew –
Melyik csillagból néztek e világra,
Mely arcotokat ragyogónak látta?
Melyik csillagból hull a könnyetek?*

*Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew –
Ez a kietlen táj a ti hazátok?
E vadvizes táj, e bús pusztaságok?
Ó, mennyit kellett dideregnetek!*

*Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew –
Hogy találtatok otthon e vadonban?
S a ti testvértok hogy lehet e csorda,
Melyért most békés népek vérzenek?*

*Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew –
Idegen csillag fenséges lakói –
Ti sem tudátok itt csak átkot szórni,
Csak megátkozni önnön véretek.*

*Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew –
Vagy ezt a vihart haragotok küldte:
Hogy megbűnhődjön minden anyaszülte,
S pusztuljanak a vérengző ebek?*

*Puskin nagy lelke, Tolsztoj, Turgenyew –
S ha már a gazok elterültek holtan –
Ti jöttök majd egy Messiás-jászolban,
És megváltjátok gyötrött népetek?...*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Szoborbeszéd(Szent István Művelődési Ház,
Székesfehérvár)

*Lerogyva e halomra itt
tört testem tovább nem viszem.
Fehérvárott, ha zeng az ősz,
halkan megkondul bronz szívem.
S elnémulnak a verebek
a repkényvel benőtt tűzfalon,
mintha csak Bobory fekete
zakója réme lengene
egy égbe néző
ablakon.*

*Oldozd fel cserfes nyelvüket,
hagyd, Zoli,
hadd zsi bongjanak,
akár a Jenyiszej jegei,
ha egymást tiporva zajlanak,
vagy Przemysł fölött a légmező,
ha ólomvércsékkal van tele.
Szobrász képében
a halál
csak
az én ajkam forrasztotta le.*

*Csak az én számban nincs falat,
csak az én nyelvem nincstelen.
Szilágyi Pista, a csibukot,
ha már nem szívod,
add nekem.
Rágjam csonkig a csutorát,
köpjek a porba csillagot,
szökjön szavam a füstön át,
tudassa veletek:
itt vagyok.*

*S mondja el,
ha már nem leszek,
egy gyászra kibérelt alkonyon,
hogy Gyóni Géza maga volt
a Göncöl prádés kocsisa,
ki mint a saját tenyerét,
úgy ismerte a vén eget.
De amióta lovait
kartácstűz mészárolta le,
bukott baka és fogoly ő –
Krasznnojarszk utcáin kéreget...*

*Gál Sanyi
tükröt tart szám elé,
tudakolná, hogy mi bajom?
Nem fáj énnekem
semmi sem,
csak négy darabban a két karom.
Hogyha fejemet emelem,
zöld hályog
lépdel szememen,
beszakadt oldalamon
ki-be járkál az életem.*

*Szomjad hogy tudnánk oltani?
– kérdezi jó Szakolczay.*

*Rajtam az ezerjő sem segít,
igyatok már, a mindenit!
Álmodom olykor rémeket:
egy színesfémtolvaj méreget.*

KERTÉSZ LÁSZLÓ

Költő kőben és bronzban

Ady Endre köztéri emlékezete

Ady Endre 1919. január 27-én 8 óra 15 perckor hunyt el a Liget Szanatóriumában. Különszobájában 12 órán át volt szabadon megtekinthető a holtteste, kortársai pedig tudták, hogy portréjának majdani megörökítése a köz által igényelt feladat lesz. A képzőművész társadalom jelesei közül többen megjelentek a halott ágyánál – például Csorba Géza, Vedres Márk. Többen lerajzolták az elhunytat, Ferenczy Béni meg is mintázta. A későbbi kultusz szempontjából fontos halotti maszk negatívja is ekkor készült. Hogy hány, az ma már biztonsággal nem megállapítható, de Beck Ö. Fülöp és Vedres Márk minden bizonnyal készített egyet-egyét. Valószínűleg Vedresé szolgált a nagyszámú másolat kiindulásául.

Az első szándék egy síremlék létrehozására is hamar megszületett. A szegedi Tűz már január 30-án az egész országhoz fordult, gyűjtést kezdeményezve. A Vörös Lobogó 31-i Ady-emlékszámban a lap már azzal közölte Kóber Leónak a halott költőről készített rajzait, hogy azok reprodukciói megvásárolhatóak, és az eladásokból befolyt összeget Ady síremlékére fordítják. Az alig két hónapja Ady elnökletével megalakult, és a szinte a teljes minőségi magyar irodalmat tagjai közt tudó Vörösmarty Akadémia február 2-i ülésén határozatot hozott a síremlékről. Az egyidejűleg megalakult szoborbizottság védnökéül a miniszterelnök Károlyi Mihályt sikerült megnyerni. Az Akadémia ügyvezető alelnöke, Móricz Zsigmond az alakuló ülésen így fogalmazta meg a célt: legyen Ady Endre szobra „az új Magyarország nemzeti szobra”. A sajtó szinte egységben közli a felhívást, „Szobrot Ady Endrének!” címmel. A nemes mozgalomnak azonban hamar vége szakadt, az 1919 márciusában proklamált Tanácsköztársaság betiltotta a Vörösmarty Akadémia működését is, a mozgalmat pedig – az összegyűjtött pénzzel együtt – államosította.

Ezzel egy időben, 1919 februárjában Nagyváradon megalakult az első Ady Társaság, amelynek céljai közt szintén szerepelt a szoborállítás is. A néhány hónap múlva kihirdetett ostromállapot azonban csakhamar megbénította a Társaság tevékenységét, és később sem kapott működési engedélyt.

Ha még nem is körplasztikát, de az első Adyra emlékező köztéri munkát végül tényleg elcsatolt területen helyezték el; 1924-ben, a költő halálának ötödik évfordulóján. Az alkalom: Ady régi jó barátja, Nagy Sándor, zilahi Wesselényi-kollégiumi tanár, a Szilágyság szerkesztője kezdeményezte, hogy Ady szüleinek ötvenéves házassági évfordulója alkalmából a partiumi magyarság Adyt is megidéző ünnepséget rendezzen. A kétnapos rendezvény második napján, július 21-én, az istentisztelet keretében végbe ment aranylakodalom után következett az Ady-emléktábla leleplezése az érminszenti Ady-kúrián. A tábla Kós Károly igen kisszámú saját kezű kőfaragásainak egyike. A világosszürke bácstoroki kőből készült, finom kompozíciójú domborművön a festői igényességgel kiosztott szöveget a Kósra oly jellemző, magyar népi motívumokból építkező dekoratív ornamentika kereteli. Az ünnepségen Minulescu államtitkár beszédében hangsúlyozta, hogy Adyt Magyarországon kívül Románia is büszkén vallja a magáénak, a költőtárs, Octavian Goga államminiszter pedig levelében annak a reménységének is hangot adott, hogy Ady Endre szobra nemsokára állni fog Erdélyben.

Míg az érminszenti tábla nem idézte meg Adyt testi valójában, az első magyarországi emlékállítás már megjelent a költő portréja is. 1922-ben néhány fiatal író, tanár és újságíró Debrecenben megalapította az Ady Asztaltársaságot. Első jelentős tettük volt egy Ady-emléktábla elkészítése 1924-ben. A domborművet az Angol Királynő szálloda Bunda nevű különtermében helyezték el, amely 1907-től művészek, újságírók törzshelye volt, így Adyé is debreceni évei idején. Alkotója a Debrecenben és környékén működő Némethy László szobrász volt. A domborműves mészki fejportré profilból mutatja Adyt, minden bizonnyal egy 1909-es, levelezőlapként elkészített fotó alapján. A szobrász a babérkoszorúval keretelt reliefen a fejnek a fotón indokolt dőlését megtartotta, némileg motiválatlanná és labilissá téve a kompozíciót. Az emléktáblát jelenleg a Déri Múzeum őrzi.

Az 1920-as évek közepén ismét felmerült Budapesten az Ady-síremlék felállítására. Az ügy támogatására alakult bizottság 12.500 pengőt össze is gyűjtött, és Beck Ö. Fülöppel el is készítette a síremlék tervét. A jobboldali többségű Fővárosi Közgyűlés előbb elutasította a terv anyagi támogatását, de 1927-ben már felvállalta az ügyet. Ennek ára azonban a nyilvános tervpályázat előírása volt, a szoborbizottság hiába kérte Beck Ö. Fülöp megbízását. 1927-ben a Főváros

kiírta a pályázatot, amelyre 116 terv érkezett. A zsűri Csorba Géza munkáját sorolta az első helyre, de a döntéshozók meddőnek nyilvánították a pályázatot, amelyet így, 1928-ban egy meghívásos követett, hat szobrász felkérésével (Beck Ö. Fülöp, Csorba Géza, Fülöp Elemér, Lux Elek, Margó Ede és Sztankó Gyula). Június 14-én adták hírül a lapok, hogy Csorba Géza nyerte a pályázatot, az a Csorba, akit a huszadik század első felének neves kritikusa, Kárpáti Aurél nem véletlenül nevezett el az „Ady-szobrok művésze”-nek. Csorba számtalan szoborban és rajzban örökítette meg a költőt; minden túlzás nélkül állítható, hogy életművének Ady meghatározó témája volt. Már 1913-ban elkészítette a *Góg és Magóg fia* című plasztikáját, ami a versekben megjelenített, Ady felrajzolta harcos költőt jelenítette meg, egy energikus aktban, herkulési termettel, büszkén felszegett fejjel. Személyesen csak 1916-ban ismerkedtek meg.

A szobrász több munkával is pályázott, a zsűri által kiválasztott pályamű még Ady életében, köztéri szobor modelljének készült, fekete gránitból tervezve. A sziklán ülő, erősen stilizált figura szimbolista monumentalitása a csavarodó felső- és alsótest kontrasztjára épül, óriási, egyensúlyba feszített, uralt dinamikát érzékeltetve. A költő tragikus pátoszt sugalló, félrefordított, félig lehajtott fejének vonásai szándékosan csak utalnak a karakterre. A terv rajzvázlata – Csorba elmondása szerint – még 1918-ban született, a kis modell pedig 1919-ben. A szobrász eredetileg egy nagyszabású emlékműben gondolkodott. 1924-ben így beszélt erről: „Az egész szobrot úgy gondoltam el: fekete gránitból kifaragva, alányúló talappal emelkedne ki az Országház előtt a Duna közepéből. Persze óriási méretekben, úgyhogy sziluettnévének felső része a pesti partról nézve föléje emelkedne a budai hegyeknek. Szembe futna vele a zúgó Duna árja.” A funkcióváltás a lépték- és helyszínváltás mellett új anyagválasztással is járt: a gránitot fehér haraszi mészkő váltotta fel. A síremléket 1930. március 23-án avatták a Kerepesi úti temetőben, „valóságos tömegdemonstráció közepette”.

A harmincas évek derekán a trianoni döntés által kedvezményezett országokban erősek voltak az anti-revizionista mozgalmak. Mindennek ellenére 1935 szeptemberében a költő érmindszenti szülőházának utcai frontján a büsztjét avatták. A korábban csak városában ismert Színi Sebő Zoltán nagyváradi szobrász 1934-ben egy rendkívül merész szobortervvel állt elő. A csucsai szikláknak egyik olyan helyén,

amely az alattuk elhaladó vonatokból is jól látható, egy 20-30 méter magas Ady-mellportrét kívánt a hegyoldal szikláiba befaragni. Mintái az ekkoriban készülő, négy amerikai elnököt ábrázoló, óriás dél-dakotai sziklaportrék lehettek, amelyek az USA szimbólumaivá váltak. Octavian Gogát is sikerült a tervnek megnyernie, de kormányzati szintű anyagi háttér hiányában a projektnek nem volt semmi realitása. Mivel az az összeg, amit a költő tisztelói évek óta gyűjtöttek egy érmindszenti szobrának felállítására, a gazdasági válság hatására jórészt értékét veszítette, logikusan adódott az ötlet, hogy a szobor kőbe faragott tervét állítsák fel a költő szülőháza előtt. Az expresszív, monumentalitását ebben a méretben is megőrző plasztika egy magasdombormű-szerűen formált akt mellportré, amely a költőt a sziklából szabadulni próbáló figuraként jeleníti meg. Félrefordított fejének gesztusa, befelé forduló tekintete időtlenné változtatja az egyszerre statikus és dinamikus jegyeket mutató mozdulatot.

A következő emlékállítás Budapesten történt: a Vajda János Társaság felkérte Csorbát, hogy az Andrassy úti volt Három Holló vendéglő homlokzatára készítsen Ady-emléktáblát. A költő egyik törzshelye volt ez, számos verse született itt. Csorbát a relief megalkotásában a költő *Röpülj, hajóm* refrénü verse ihlette. Az erőteljesen stilizált relief a hajóorron megjelenített dinamikus aktfigurát visszafogott szecessziós díszítéssel kíséri. 1937. október 17-én leplezték le, az 1956-os forradalom harcai során elpusztult – Csorba 1961-ben újra elkészítette.

Beck Ö. Fülöpöt még 1928-ban – a síremlékügyben elszenvedett sérelme néminemű kompenzálására – a Nyugat megbízta egy Ady-érme elkészítésével, amelyet a folyóirat adott ajándékba az előfizetőinek. Az érem előlapján Ady profil fejportréja jelent meg. A művész végletekig letisztult klasszicizmussal, fenséges arcélekkel és a halhatatlanoknak kijáró méltósággal örökítette meg a karaktert. Tíz évvel később, 1938-ban Csikesz Sándor rektor felkérésére ennek a portrénak az emléktábla-változatát készítette el a debreceni református kollégium számára.

A háború évei nem kedveztek a kultusz köztéri ápolásának, amint az '50-es évek sem. Ady ugyanúgy a kommunista kisajátítási kísérletek áldozata lett, mint Petőfi és József Attila, azonban esetében ez szerencsére nem eredményezett köztéri szobordömpinget. Mindössze 1952-ben állítottak a költő emlékére egy Csorba Géza készítette, meglehetősen rideg

és sematikus mellportrét, hogy majd csak a forradalom után, a később bekövetkező kultúrpolitikai enyhülés idején folytatódhasson a sor.

A kultusz újabb lépcsőfoka az intézményi névadások és az ezekhez, és már nem a költő működési helyeihez kötődő szoborállítások elindulása. Ennek korai példája 1958-ból a zalaegerszegi Ady moziban felállított, Kamotsay István készítette kvalitásos kő mellszobor, illetve Mészáros Dezső 1959-ben Egerben elhelyezett bronz portréja is.

Közben a magyarok lakta elszakított területeken a kultusz egyre inkább összefonódott a nemzeti identitás reprezentációjával. Romániában ennek szellemében több Ady-émlék is született. 1955-ben helyezték el Temesváron, Ady egykori lakóhelyének homlokzatán Gállász Endre halotti maszkot megidéző portrédomborművét, amelyet már 1924-ben megrendeltek a neves bányász szobrásztól. Balaskó Nándor kőből faragott, félalakos Ady-mellszobrát 1957-ben, Ady születésének 80. évfordulóján állították fel annak a középiskolának az előkertjében, amelynek jogelődjébe a költő járt. Ugyanebben az évben Nagyváradon is állítanak mellportrét, Vetró Artúr kőszobrát Ady volt kedvenc cukrászdájának, a Müllerájnának a volt épülete mögött. Az 1958-as nemzeti kommunista fordulat jóformán lezárja ezt a sort, a Ceausescu-rendszer 1989-es bukásáig mindösszesen egy Ady-émlék elhelyezése kapott szabad utat: a költő születésének 100. évfordulóján, 1977-ben Érmindszenten felállított, Fekete József-féle Ady-mellportréé.

1960-ban avatják a Liszt Ferenc téri egyszalagos Ady-szobrot, amelynek története jól mutatja a köztéri művek és a szobrászok kiszolgáltatottságát a kultúrpolitikának. Eredetileg pályázatot írtak ki a tervre, amelyet 1953-ban – 76 pályaművet megelőzve – Várady Sándor nyert meg. 1955-ben már a plasztika talapzatának felállításáról számolt be a sajtó. Váradyt azonban a szobor kapcsán politikai támadások érték, megfagyott körülötte a levegő, a posztamens pedig öt éven át állt majd még üresen. 1959-ben a hatalom – hirtelen elhatározással – Csorba Géza egy még 1951-ben készült tervének a megvalósítása mellett döntött. Csorba annak idején fővárosi megbízásra készítette a modellt, azonban részletezést kerülő, a nagy formákat összefogó stílusát akkor „formalizmusnak” minősítették, a munkát elutasítva.

Az eredetileg márványba tervezett, majd végül ismeretlen okból bronzban elkészült szobrot is a formák dekoratív sommázása jellemzi, ami részben Csorba

mesterének, Telcs Edének, részben a századelő szecessziós és szimbolista magyar szobrászatának az öröksége, amint gesztusai is. Mindez Csorbánál egyfajta klasszicizáló realizmussal együtt jelentkezett. Ady kabátja, a hosszú, testhez tapadó drapéria – Csorba művészetében visszatérő eszköz – a tömörszerű zártságot erősíti. A tömegkompozíció rendkívül erős statikát érzékeltet, a lábak oszlopszerű kontrasztja megingathatatlan. A zártságot erővé formálja és dinamizálja a karok befelé irányuló, a kabátot megfeszítő, burkoló gesztusa is. Az arc Csorba szintén nagyvonalúan stilizált korábbi Ady-fejportréinak a továbbgondolása.

A nemzeti identitás reprezentációjával összefonódó kultusz nemcsak az elcsatolt magyarlakta területen jelentkezett. Párizsban az ottani magyar emigráció helyezett el emléktáblát a költő és Léda volt szálláshelyének, a Grand Hotel des Balcons-nak a homlokzatán. A Dallos Miklós által jegyzett dombormű a halotti maszkra utaló ikonográfia folytatója. Még két köztéri munkáról tudunk, amelyek nem történelmi magyar területen lettek elhelyezve: 1968-ban a kanadai Pickeringben állították fel Csorba egy 1949-es Ady-fejportréjának a másodpéldányát, illetve a költő másik párizsi lakhelye, az egykori Hotel de l'Europe (ma Quality Hotel Opéra Saint-Lazare) falán 2008-ban helyezték el Deák Árpád Adyt megjelenítő reliefjének másodpéldányát.

A '60-as évektől a '80-as évek végéig megszapordtak a magyarországi Ady-szoborállítások, elsősorban a már fentebb említett intézményi névadások apropóján. Nagyrészt kvalitásos, az adott szobrász plasztikai dialektusában előadott fej- vagy mellportrékról és domborműves képmásokról van szó: Makrisz Agamemnon (1961), Sóvály János (1964), Kamotsay István (1966), Varga Imre (1966), Mészáros Dezső (1969), Hadik Gyula (1969), Benke Zoltán (1972), Humenyánszky Jolán (1972), Búza Barna (1974), Simon Béla (1975), Németh Mihály (1977), Varga Imre (1977), Weeber Klára (1977), Borbás Tibor (1978), Kiss István (1982), Somogyi Árpád (1987), Kotormán Norbert (1988) művei, és végül egy szokatlan kollektív munka 1978-ból, amit Mészáros Mihály „kisképzős” osztálya készített.

Ikonográfiai újítás Borbás Tibor 1978-ban felállított, dunaújvárosi, kétfigurás bronzszobra, amely Adyt Lédával az oldalán idézi meg. Két műfajban az eddigiektől eltérő Ady ihlette kompozíció is született ebben az időszakban: Bardocz Barna népi díszítő

motívumok transzponálásából építkező, rekesz-zománccal kombinált domborműve (1977, Győr) és Panonhalmi Zsuzsa Ady-fala, kerámia muráliája (1986, Iklad).

E korszak termése az a néhány plasztikailag ki-magasló Ady-émlék is, amely megérdemli a kiemelt tárgyalást.

Melocco Miklóst Csorba Gézához hasonlóan szintén nevezhetnénk az „Ady-szobrok művészenek”. Életművét ugyan nem uralta Csorbához hasonló mértékben az Ady-tematika, egy fontos szakasza azonban a költőhöz köthető, és a magyar köztéri szobrászat meghatározó Ady-szobrai közül több is a nevéhez fűződik. Melocco nem a költő születésének 100. évfordulója apropóján kezdett Adyval foglalkozni, de a centenárium nagyban segítette terveinek a megvalósításában. Első köztéri Adyját azonban még egy évvel az emlékezések előtt, 1976-ban állították fel Tatabányán (*Ady: A halottak élén*, 1976). A művész a szobor kisbronz tervét még 1968-ban készítette el, konkrét megbízás nélkül. A süttöi mészkőből faragott mű a költőt nem a közösség vezéréként, váteszként mutatja, hanem fáradt, kiegészített, sivár magányába zárkózó emberként. A mű előképe az Adyról készített utolsó fotók egyike 1918-ból, amelyet Emil Isac készített Csucsán a nagybeteg, padon ülő Adyról. Melocco szinte izomtónus nélkül mutatja a testet, a hatást az ajkak elnyílásával is fokozva. A test már szinte nem tartozik a költőhöz, csak a tekintete, a lélek utolsó kommunikációs eszközeként. A drapéria erős gyűrődéseivel függetlenedik a testtől, ellenpontozva az egyetlen kiemelten koncentrált, még erőt mutató részletet, az arc kifejezését. A mű szinte beleolvad környezetébe, a pad még csak elhatárolni sem igyekszik a szobor terét, ugyanannyira a park, mint a szobor része.

A költő születésének 100. évfordulóján Melocco három monumentális plasztikája is közönség elé került, ezek közül az egyik a pécsi Barbakán várarkában elhelyezett munka (*Ady Endre*, 1977), amelynek központi eleme az átírt halotti maszk. A plasztika a tatabányai szobor által megelőlegezett halotti ábrázolás, ami a Petőfi Irodalmi Múzeumban szintén 1977-ben Melocco által megépített *Ady-oltár* installáció önálló plasztikává kibontott motívuma. Domborműszerű megoldása a természetbe való integrálást szolgálja. Anyaga, a carrarai fehér márvány ugyanakkor kiemeli a szobrot a környezet sötétebb színvilágú háttéréből. A drapéria nem lefed, inkább imagináriussá teszi a testet, az arcot halotti maszkként

az emlékezet tárgyává redukálva. A pécsi *Ady* és az *Ady-oltár* mellett 1977-ben Debrecenben is felállítottak egy Melocco-kompozíciót, amely a költőt szintén új ikonográfiával jeleníti meg: a botra támaszkodó Ady saját síremlékével szemben áll, tekintetét a sztélére illesztett halotti maszkjára emelve.

Az emlékműforma megújításával az Ady-tematika nagyon eredeti plasztikai megközelítéséhez jut el egy másik nagy köztéri szobrászunk, Vigh Tamás is (*Ady Endre emlékmű / Ady négy arca*, 1983, Győr). Kovács Péter elemzéséből tudjuk, hogy Vigh a '70-es években, az éremművészet korszerű útjait keresve, felvet egy lehetséges megoldást: az érem téri plasztikaként való felfogását. A győri emlékmű négy, tondószerűen formált bronz eleme ennek a tanulásaiból születik, egyben lehetőséget teremtve, hogy négy egyenértékű plasztikai elembe fogalmazza meg Ady-képét. A *land art*-szerű elhelyezés, a lépték és a forma a monumentalitás és az intimitás egyidejűségét teremti meg a néző számára. Ugyanakkor a sorozatszerű megjelenítést sikerül így bravúrosan egyetlen térbeillesztett kompozícióba sűríteni. Az elhelyezkedésük alapján szétgurultnak tűnő elemek romantikus mozzanatként rom- és torzó-asszociációt is keltenek, az emlékmű Ady-képét, hangvételét erősítve.

A rendszerváltozás után tovább bővült a kultusz portrétermése: Tózsér Erzsébet (1992), Gulácsy-Horváth Zsolt két munkája (2000), Farkas Ferenc (2001), Hadik Magda (2003), Gérné Mezősi Aranka (2005), Kövér József (2005), Eskulits Tamás (2007), Barth Károly (2008) és Medgyesy László (2010) munkáival. Különös – és nem feltétlenül a plasztikai koherenciát szolgáló – megoldás volt Kaposváron Ady és Rippl-Rónai találkozásának megjelenítését két szobrászra bízni (Gera Katalin, Csernák Máté, 2010), a legutóbbi debreceni Ady-szobor (Győrfi Ádám, 2016) pedig a kultusz kiüresedésének a veszélyeit mutatja populáris zsánerré redukált formálásával.

A Ceaușescu-rezsim bukása után a romániai magyarok területeken is újraéledt a kultusz: Nicolae Kruch portré-domborművét 1993-ban helyezték el Nagyváradon, Balogh Péter Ady-mellportréját 1994-ben állították fel Margittán, ugyanabban az évben Kalotaszentkirályon avattak Ady-émlékművet. Nagy Ödön reliefje 1997-ben Csíkszeredán, Deák Árpád portré-domborműve 2007-ben Nagyváradon került a falra, majd 2012-ben az ugyancsak Deák által készített négyfigurás szoborcsoportot, a *Holnaposokat* állították fel a partiumi városban.

VASADI PÉTER

A kert-kápolna orgonája a szél

Bende Józsefnek

*Együtt kaptad magassal
a mélyet. De irnod a
mélyet kell – magasan.
Nem a fényt, a sötétséget.
Nem a megtestesülést, a teremtést.
Nem a békességet, a harcot.
Nem a nyugalmat, hanem érte
a küzdelmet. A megfosztottságot,
nem a pompát. Nem
a tökélyt, a töredékességet.
Nem az öntelt gögöt,
a soványak remegését.
Nem a sikert, elhordva
a bukást. Nem a győzelmet,
a mindig végsőnek tetsző
vereséget. Nem a dicsőséget,
hanem a senkik vánszorgását.
Nem a fölényes erőt, hanem
a gyöngék, betegek, nincstelének
örökös reményét, várankozását.
Nem a mennyei udvartartást
káprázatosan, hanem a
kétlábúak fölszabadult örömét.
Nem a hars hahotázót,
hanem aki a gyász súlya
alatt lerogyott. Az életet, nem
a halált. Nem a márványsima
bőrt, a sebeket. Nem a szépségest,
az elnyűtt szelídek derűjét.
Nem az agyba-főbe dicsért
múltat; a jövőt, s a jelen
vajúdását, kockázatait.
Ámen. Ámen. Ámen.*

„Az idő itt nem számít”

Búcsú Vasadi Pétertől

Néhány héttel ezelőtt, október legvégén még arról beszélgettünk a Magyar Írószövetség székházának klubtermében, Tornai József kilencvenedik születésnapjának köszöntésén, hogy a magyar költészet különösen áldott. Hiszen három kiemelkedő, Kossuth-díjas költőnk van, három élő klasszikusunk, akik ilyen magas kort megértek, és még mindig gazdagítanak bennünket, alkotnak: Lator László, Tornai és a már kilencvenkettedik életévében járó Vasadi Péter. És pontosan négy héttel ama ünnepi est után fejbe vágott minket a hír: Péter elhunyt. (Történetesen éppen lapunk néhai főszerkesztője, Oláh János születésnapján – a friss halálhír fájalmát növelte, hogy a Magyar Napló szerkesztői a Farkasréti temetőben értesültek róla, Oláh János sírjánál, éppen az emlékezés mécsesét gyújtva.)

Sorolhatnánk Vasadi Péter díjait, titulusait, Kossuth-díjától a Nemzet Művésze elismerésig – ám ez méltatlan lenne az ő szerénységéhez, a földi dicsőségről vallott felfogásához. Indulatok, sértettség nélkül, gyermeki tisztasággal figyelte a hiúság vásárának forgatagát. „Te idefigyelj” – mondta nekem egyik találkozásunk során, valamikor 2005 körül – „most, hogy közeledem a nyolcvanhoz, már akkor is minden évben kapok egy díjat, ha semmit sem csinállok.” És jólesően nevetett hozzá, mert ő tényleg hitelesen tudta: az üdvösség, a Krisztus-tanítványság nem a szakmai díjakon, állami plecsniken múlik. Éppen e szempontból a 2005-ben átvett Stephanus-díj volt számára a legbecsesebb, mert azt egy katolikus intézmény, a Szent István Társulat alapította. Akárhogyan is, azért józan értékeléssel kijelenthetjük: meglepően későn, 2012-ben, nyolcvanhat évesen vehette át a Kossuth-díjat. Igaz, Péter egész irodalmi munkássága szokatlanul későn indult, hosszú életébe belefért a várakozás, volt rá ideje: első verseivel csak negyvenöt évesen, 1971-ben lépett elő nyomtatásban, *A magunk kenyerén* című antológiában. Bemutatkozó önálló verseskötete, a *Jelentés Babylonból* pedig három évvel később látott napvilágot.

A hetvenes évek derekától viszont két-háromévente jelentkezett új kötetekkel: versekkel és esszékkel

egyenként. A rendszerváltásig csak a Szépirodalmi Kiadó, illetve két katolikus egyházi orgánus szerzője volt, 1990 után viszont tucatnyi kiadója lett, irodalmi rangjából fakadóan szinte versengtek érte. A Magyar Napló gondozásában három könyve született: *Válogatott versei* 2009-ben, *Világpor* című versgyűjteménye 2012-ben, végül *Sokan vagyok* című esszékötete 2014-ben. Negyedik magyar naplós kötete, amely az eredeti elképzelés szerint zenei témájú verseit gyűjtené egybe, jelenleg előkészületben – ennek szöveggondozójaként többször beszéltem telefonon Péterrel a halála előtti hetekben. Egy személyes találkozót egyeztetünk rákospalotai otthonában, valamikor december elejére, derekára. „Nem kell sietnünk, az idő itt nem számít!”, mondta derűsen, alig tíz nappal végső elszenderülése előtt. Most, hogy halála pecsétet ütött életművére, kiadóilag úgy véljük: méltó, ha a tervezett könyvet terjedelmes válogatássá bővítjük Péter költészetének legjavából, természetesen az általa elképzelt zenei versgyűjteményt érintetlenül beemelve. Így várható a kötet megjelenése a következő nyári ünnepi könyvhétre.

Péter az egyéni, talányos dedikációk mestere volt. „Nem törődik az orrokkal” – írta nekem *Kinéz tengerre ablakon* címmel frissen megjelent kötetébe a Vörösmarty tér egyik könyvheti sátránál, 1997. június 7-én. Az volt első személyes találkozásunk. Igen, Péter valóban így élt és írt, nem törődve az aktuális elvárásokkal, hivatalosságokkal, e világi elvtársakkal és urakkal. Istenhitéből fakadó saját erkölcsi törvényét követte. Vallotta: „Az én ars poeticám az *akaratlan kiszolgáltatottság*. Ez nem esztétikai fogalom – bár nem vagyok benne biztos, hogy csak az lehet esztétikai fogalom, amit annak tartunk. Filozófiából, tudományból is átúszik sok minden; nem szól bele a költészetbe, hanem benne van.”

Nagyon sok mindenről kellene még szólni. Idézni Péter négy-öt hosszabb, irodalmilag eligazító dedikációját, melyeket kaptam tőle; részletesen szólni *A kigyó bőre* című, Véghe Attilával közösen írt könyvéről, vagyis beszélgetéseik füzéről. Vagy arról, hogy esztendővel ezelőtt milyen lelkesülten olvastam *A kert-kápolna orgonája a szél* című új versét – József Attila, Pilinszky magassága, gondoltam akkor, s gondolom most is. E vers a szomszédos oldalon olvasható, ezzel búcsúzunk. Isten veled, Péter!

Zsille Gábor

A fájdalom és tehetetlenség mondatai

Búcsú Csontos Jánostól

Hát mégis a rossz(abb) esélyek kerekedtek felül. A nyirokcsomókban kitört lázadást nem sikerült levernünk. Jó fél éve figyeltük küzdelmét a betegséggel, amelyet férfias önfegyelemmel viselt el, figyeltük küzdelmét – az életért. Hisz annyi tennivalója lett volna még... De a magasabb erők másképp döntöttek. Csontos János író, költő, újságíró december 4-én elhunyt, fél évvel túllépve 55. születésnapján. Találkoztam vele – én is – betegen, lefogyva, de tartotta magát. Szerényen bár, igyekezett lépést tartani velünk, a társaságban megivott egy pohár bort, bár gondolom, ezt orvosai nem tanácsolták. Szerette a baráti együttléteket, ha elengedhette magát, elmerülve a jóízű beszélgetésekben. Szeretett élni, de ez igazán nem róható fel neki. Bár voltak, akik nem kedvelték, pokolba kívánták, ő mindig vitapartner szeretett volna lenni. És néha ez is összejött neki. Gyorsan vágott az esze, egy-egy cikket csak úgy, mellékesen, éjszaka is megírt. Mert szükség volt rá.

Azt hiszem, ez kulcsmondat, ha lényét, lényegét meg akarjuk fejteni. „Szükségünk volt rá” – akár be is vallhatjuk, a végső búcsúzásánál. És ő boldogan vállalta a feladatot. Vállalta, mert érezte, hogy meg tudja oldani. Hogy a szolgálat is fontos, elvbarátainak a szolgálata. S voltak elképzelései, tervei, ötletei. Pezsgett benne a tettvágy. Legutóbbi találkozásaink alkalmával (ismét) egy új lap lehetőségéről beszélt. És természetesen hittünk neki. Mert volt hitele. A tehetsége, a munkabírása, a teljesítménye – mind mellette szólt. Amikor nehéz helyzetekből fel kellett kapaszkodni. Amikor visszahívták a „fősodorba”, mert ott volt a helye.

Mi, Kilencek külön is hálával tartozunk neki. Ő volt az, a debreceni egyetem végzős hallgatója, Görömbei András tanítványa, aki felkeresett bennünket, az *Elérhetetlen föld* című antológia szerzőit, közel húsz év után, hogy interjút készítsen velünk. Egy hiányzó, elmaradt interjút. Amelyet csak a rendszerváltás felszabadultságának légkörében lehetett „piacra dobni” – hogy az új kor kifejezését használjam. Így ismerkedtünk meg, talán 1988-ban, Fehér-

váron, s attól kezdve – tudtunk egymásról. Előttem van a kis kötet, az *Együtt és külön*, és olvasom sorait, ma is, biztatólag: „A Kilencek költőcsoportja akkor vetette meg lábát az irodalomban, amikor a közösségi költészet törekvései úgyszólván válsághelyzetbe jutottak. Nem csupán meghatározó pályák vagy pályaszakaszok zárultak le a hetvenes évek első felében, hanem az ilyesfajta líra társadalmi hasznosságába vetett hit is megrendült a versolvasók táborában. A főleg Nagy László-i és Juhász Ferenc-i hajszálygyökereken táplálkozó, az aktualizálás helyett a jó értelemben vett stilizálást választó versmodell e képviselőinek kirajzása meghosszabbította, s bizonyos vonatkozásokban meg is erősítette a közösségi költészet e válfajának érvényét irodalmunkban.” Ezt én elégtételadásnak tekintetem – egy fiatalabb pályatárs részéről.

A kilencvenes évek eufóriájáról beszél az is, hogy a Dunaújvárosban lezajlott „Virrasztás” ösztönművészeti demonstrációja nyomán, amelyen ő is részt vett, a helyi szervezők – Pálkás István és Galambos Margit – kiadták második verskötetét, a *Szabadulási mutatót*, 1991-ben.

És múltak az évek, a debreceni újságíró, a pályakezdő tollforgató a Magyar Nemzet oszlopos munkatársa lett, aztán, publikációi, kötetei nyomán, az irodalmi életben is megtalálta a helyét. Több lap szerkesztőjeként, alapítójaként. Az irodalom mellett mások szerelme az építészet lett. E kalandos útján már nehezebb volt követni. Csak az eredményeket láttuk. Ennek kapcsán forgatott filmet Zala Györgyről, amelynek forgatásán én is részt vettem, tanácsadóként és barátként. És a nagy lehetőség is felcsillant 2009-ben, a Nagyítás. Nagy várakozásokat fűztünk hozzá. Nem sikerült. S innen, ebből a kudarcból felállni, nem kis energiát kívánt.

De sikerült. A „gyógyulás” egyik útja, hogy író-költő barátairól portréfilmeket forgatott. Az utóbbi években gyakran mesélt erről. S engem is bevett ebbe a programba. Háromszor jöttünk össze, alkotótársával, Szabó Mihállyal, mindhárom alkalommal jó hangulatban jártuk be a (nekem) ismerős helyszíneket. Az *Írókorzó* első bemutatóján, az ősz folyamán, az Írószövetségben, amelyen Kontra Ferencsel együtt szerepeltünk, engem nagy meglepetés ért. Nem tudtam volna elképzelni, hogy a sokszor kötetlen, csapongó csevegésekből ilyen hatásos film szülessen. S ezen a bemutaton még ő is élvezte a figyelmet, az érdeklődést, a sikert. (A nyáron még koccintani tud-

tam vele, ahogy a film záró epizódja megörökítette, a Lenti-hegyen, Kovács Lajos borász barátom lugasában – ez is egyik maradandó élményem.) Három könyv és a filmek – ez az írószövegségi manifesztum mindennél ékebben bizonyította: egy munkájának élő, szenvedélyes ember hagyott itt bennünket.

Többször emlegette: regényt szeretett volna írni, de a betegség megakadályozta ebben. Én ámultan forgattam az *Ezeregy nappal* címmel megjelent „pótkötetét”: mennyi jó vers, mennyi emlékezetes sor. A *Végakarát* című verse már korábban kezembe került és mélyen megérintett:

*Terítsd rám gyapjútakaródat,
hadd melegedjek búcsúzólag,
most mondom még, míg van mese,
akkor már nem lesz semmi se...*

Kedves János! Valami azért lesz. Bennünk a fájdalom és szomorúság, távozásod letaglózó élménye, és megőrizzük, amit csak lehet: befejezetlen, félbetört életművedet, színes, magával ragadó egyéniségedet. S azért eldadogjuk a tehetetlenség mondatait, hátha meghallják valahol.

Péntek Imre

CSONTOS JÁNOS

Hangya

*Karóival körbevett a kórság,
élted zsugorodó földdarab,
itt henyélsz egy lucfenyő alatt,
a fakérgen korzóznak a hangyák;*

*nincs egy testrészt, mely cserben ne hagyna,
egymás ellen vívnak vad csatát,
messze már a gőgös ifjúság,
fakérgen korzózó ürge hangya;*

*vén tenornak bicsakló a hangja,
Táncos-völgyben jól táplált lovak,
temesd el sok-nagy fájdalmadat:
szökj a kérgen, mint a vöröshangya.*

Végakarát

*Terítsd rám gyapjútakaródat,
hadd melegedjek búcsúzólag,
most mondom még, míg van mese,
akkor nem lesz már semmise;*

*úgy volna jó maradni csöppet,
harmatként szikkadt nyári földnek,
amely százfelé úgy reped,
mint a bőrön a dúlt erek;*

*aztán tűnődni csendben, hosszan,
már elmenőben, távozóban,
nézni arcod, míg szép szavak
melengetnek a pléd alatt.*

CZAKÓ GÁBOR

Szemek – halottak napja után...

A padlóból úgy lesett ki a nyest, a menyét és a róka, hogy semmiképp sem lehetett elkerülni tekintetüket. Nem fenyegetőztek, csak rendületlenül figyeltek. Vagy inkább ügyeltek, erősítve azt a kényszerképzetet, ami láttukra elfogta az embert: ezek rám pályáznak. Ha jobban megnéztem őket, láthatam, hogy a túlfélről, a padló-lakk-réteg másik oldaláról, ahol az ő tömör erdő-otthonuk kezdődik, onnan meresztik mozdulatlan szemüket. Semmi pislantás. Sőt, semmi test, csak a szempárok sora!

Holtak volnának?

Aligha, mert tekintetük csupa érdeklődés, sőt, odaadás! Ugyanis oly nyíltan bámulnak, mintha fölajánlanák: nézzél te is engem ugyanígy, ne félj, nem fogsz belepottyanni a szemembe! Mi több, az erdőbe, de még a semmibe se!

Az ablakom elé hajló diófán, meszelőnyélnyi távolságban, függ egy fölhasadt dióburok. Még teljesen zöld, csak a repedés mentén barnás, mert zöldje átszöve sötét

szalacsákkal, amelyek az egész alkotmányt összefogták. Minden nap tovább repedt, már kézzé nyíltott, mind széjjelebb, a dió egyre kijjebb került belőle, napról napra távolodott a héjak, vagyis a tömpe ujjak csonka maradékainak hatókörétől. A kissé homályos kettős ablaküvegen keresztül lehetetlen volt fölfedezni, hogy mi tartja? Csak az emlék, hogy ő ott született, ott nőtt és keményedett egészen mostanáig, amíg ide nem jutott, ide, ahol a költő szavával már „a semmiben hajóz”, mégis kitart, noha enyhe szellő lengedez. Rángatja és lökdösi. Egyelőre gyöngéden, mintha dajkának küldték volna az öreg diófához.

Ám a diószem már napok óta kitart, miközben a burkából hozott nedvesség teljesen leszáradt róla.

A rókák, nyestek és menyétek nem látják, mivel ők a szoba egyik átlójára állított íróasztal túloldalán állomásoznak. Más kérdés, hogy tudnak-e róla? Még másabb, hogy akadály-e szemüknek némi fa, vagy éppen holmi téglafal? Az ilyen lények ugyanis nincsenek kiszolgáltatva érzékszerveiknek, azoknak a valamiknek, amiket mi szemnek, fülnek, orrnak és hozzájuk való dimenzióknak meg más effélének hívunk. Ezért, ha kicsit megerőltetik magukat, átlátnak az íróasztalon, a beléje zsúfolt családi iratokon, följegyzéseken, noteszokon, régi naptárokon, más egyéb „nem kér enni” papírokon, tücsöklábakon, amelyek ilyen helyeken előszeretettel hemzsegnek. A padlónál sokkalta vénebb íróasztal deszkáiban lappangó nyesteken, menyéteken és rókákon is átlátnak, sőt a medvéken is, mert az íróasztalt nagyon, de nagyon régen, máramarosi tölgyből faragták, márpedig Máramaros köztudottan medve-lakta hely, tanultuk Sebők Zsigmond hajdani író úrtól. A medve pedig megárnyékozza a tölgyfát is...

Tehát az ottani fenyőpadlókban kell lennie medveszemnek is.

A diófára rikácsolva megérkezett a szajkó, aki tavasszal itt kelt ki a tojásból, itt érte meg a legénykort, és máris a világ urának érzi magát. Közben adja

a szerényet: ő csak szülőotthonára, a diófára tart igényt. Nem csak rikácsolt, rázta is az ágakat, amelyeket gondosan végigugrált. Eljutott a diónkat tartó ágra, miközben egyre indulatosabban szökdécselt és cserregett. Szónoklatát talán hozzám intézte az ablaküvegen keresztül. Követelte jussát? Ugyan kitől? És miért éppen tőlem, miért éppen most? Tudja tán, hogy kinek-minek, mikor telik ki az ideje?

A burkát már szinte teljesen elhagyott diónak vajon hol s mikor lesz ezután otthona?

Talál, egész biztosan talál magának helyet, mert a szajkók is álmodnak, és az enyémmnek talán „álmai-ban megjelent, emberi formában a csend.”

Csorba Géza: Ady-dombormű, Röpülő hajó (1937, 1961, Budapest, fotó: Oláh Katalin Kinga)

EKLER ANDREA

A kritika szabadsága

A *Történet és vallomást*¹, valamint az *Illúzió és alkotás*² követően a *Tények, titkok, varázslatok* Németh László magyar irodalomról szóló tanulmányaiból, esszéiből, kritikáiból, színikritikáiból összeálló szubjektív irodalomtörténetének harmadik kötete. A szerző maga is összeállított hasonló gyűjteményeket a magyar irodalommal kapcsolatos írásaiból. E kötet összetétele a *Két nemzedékével*³ rokon. Ahogy Németh László a *Két nemzedék* bevezetőjében fogalmaz: „Az én katedrámiban a Nyugat-nemzedék elődei-ig követtem irodalmunk történetét. Ez a kötet Ady fölléptétől 1944-ig kíséri. Az olvasó, amíg az arcképeket, bírálatokat forgatja, tanulságos folyamatnak lehet a tanúja: mint szilárdul meg a magát a kortárs irodalomba vető kritikus mögött a születő irodalomtörténet. A Nyugat-nemzedék (akkor a negyvenötven közt járó írók), felléptemkor félig-meddig elhelyezkedett már az irodalomtörténet távlatában, az arcképsorozat csak ezt az elhelyezkedést siettetette. A második rész arra lehet példa, mint keresi, szólítja a másféle atmoszféra igényével eltelt kritikus a kimaradtakban s az erdélyi irodalom akkor feltűnt alakjaiban várakozásai hőseit; a *Nemzedék születik* pedig, hogy izgalmas felismerésekben mint talál reájuk, s mint állítja össze 1931 táján első seregszemléjüket.

A kötet második fele olvadtabb állapotban mutatja a napi bírálatot; az áttekintés, az irodalomtörténet-alkotás igénye azonban [...] már 1928-ban, majd 1932-ben a *Tanuban*, kétszer is megpróbál a műfajok áttekintésével a művek özönében szilárdabb gerincet emelni. Amikor pedig a *Tanu* által kiváltott viharok, indulatok lehetetlenné teszik, hogy kedves műfajomat az első hét-nyolc év szenvedélyes tárgylagossá-

gával folytassam, a megszokott öröm még mindig új s új ürügyet talál friss művek elemzésére, egy induló folyóirat számára Pörje Sándor álnéven készíték kritikákat; az a Felhő-kakukkvár – a színházi világ –, amelynek kártékony csőreit mint drámaíró ismertem meg, 1940-től színházi kritikusként dob egy elhasználatlan terepre; 1943-ban pedig *A kritikus búcsúja* című ciklusban nézek végig Illyés Gyula *Magyar Csillagában* a csakhamar örökre otthagytott mezőn.⁴ A *Tények, titkok, varázslatok* nem követi a *Két nemzedék* sorrendiségét, s kiegészül később más összefoglaló kötetekben vagy kizárólag folyóiratokban publikált írásokkal. Elsősorban a Nyugat nemzedékeinek szerzőiről, alkotásairól nyújt összefoglalást, a Németh László által a *Két nemzedék* második részébe sorolt „erdélyi irodalmat” idéző írások a sorozat következő kötetében szerepelnek majd.

Az előzőekhez hasonlóan műfaji változatosság jellemző erre a kötetre is, noha ezúttal nem a „nagy vállalkozások”, gigantikus tanulmányok, hanem a kritikák kerülnek előtérbe. S miként minden irodalomtörténet vall a szerzőjéről is, ez hatványozottan igaz a kritikusra. Az egyes szerzők, művek mellett Németh Lászlót foglalkoztatják egy-egy időszak irodalmi jelenségei, tendenciái, jellemzői is. Szintetizáló hajlama, tehetsége ugyanakkor nem csupán az összefoglaló tanulmányokban, de a kisebb kritikák, esszék hasábjain is megmutatkozik. E kötet első mondata is erre utal: „A magyar írás súlypontja az utolsó évtizedben a líráról az epikára csúszott”. Hasonlóan karakteres, merész, lényegi gondolatokkal, azok precíz kifejtésével értelmez műveket, válasz fel folyamatokat. Érzékeny, aprólékos elemzései mellett a korszellem, az irányzatok, a társadalmi jelenségek alkotókat, alkotói csoportokat, generációkat befolyásoló hatásait is vizsgálja. Ugyanakkor, mint író, foglalkoztatják a műhelytitkok. Németh László valójában önmaga legkíméletlenebb kritikusa. Tanulmányainak, esszéinek, kritikáinak alkotástechnikai, alkotáslélektani vonulata minőségeszményéből fakad. Amikor azt állítjuk, hogy e kötet főként a kritikák, s nem a „nagy vállalkozások” gyűjteménye, a szerzőre hagyatkozunk, aki a Móricz Zsigmondról szóló (önálló kötetben is megjelent) tanulmányt vagy az egyes időszakokat felölelő összefoglalásokat nem sorolja nagyívű írásai közé. A Berzsenyiről vagy Széchenyiről készült kötetnyi átfogó tanulmány ismeretében érthető a szerzői

Az itt közölt írás a szerző szerkesztésében nemrég megjelent Németh László magyar irodalomtörténeti kötetének utószava.

- 1 Németh László: *Történet és vallomás. Írások a magyar irodalomról I.*, Magyar Napló, Budapest, 2011. Németh László világirodalmi tárgyú írásainak gyűjteményeit (*A mítosz emlőin*, Magyar Napló, Budapest, 2005; *A kísérletező ember*, Magyar Napló, Budapest, 2006; *Szimultán utazás*, Magyar Napló, Budapest, 2009) folytatjuk a magyar irodalomról szóló kötetekkel.
- 2 Németh László: *Illúzió és alkotás. Írások a magyar irodalomról II.*, Magyar Napló, Budapest, 2014.
- 3 Németh László: *Két nemzedék. Tanulmányok*, Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970.

4 *Uo.*

szabadkozás, azonban befogadóként nem a hiányérzet dominál a tanulmányokat olvasva. A Móricz-tanulmány kevésbé regényes, mint a Széchenyiről vagy a Berzsenyiről szóló, de mozaikjaiból ugyanúgy kirajzolódik Németh László (összetett, pályája során Petőfi-képéhez hasonlóan folyamatosan változó, fokozatosan kialakuló) Móricz-képe az emberről és az alkotóról. Igaz ez a kisebb tanulmányokból, kritikákból összeálló Babits-képre is. Babitsról írni kortársként már önmagában is nagy vállalkozás volt. Németh László észrevételei Babits lírájának kettősségéről, tanulmányainak esszéjellegéről nemcsak a Babits recepciót gazdagították, de árnyalva a kortársi értelmezéseket, közelebb is vezettek Babits műveihez.

Mint említettem, a többnyire 1926 és 1943 között készült, zömében a Nyugatban, a Napkeletben, a Tanuban, a Protestáns Szemlében, a Válaszban és a Hídban publikált írások elsősorban Németh Lászlóról, a kritikusról vallanak. 1926-ban, 25 évesen jelenik meg Németh László a kritikai életben *A Nyugat húsz esztendeje*, az *Erdély lelke a legújabb irodalomban* és a *Móricz Zsigmond* című írásokkal. Utóbbival már a pálya kezdetén kiássa a csatabárdot, szembeszállva az „elfogult klikk-kritikával”, felvázolva egy általa elfogadhatónak tartott irodalmi élet körvonalait. A kritikával kapcsolatos elvárásait pályája során többször megfogalmazza. A kritikát „drámaibb”, az esszét „líraibb” műfajnak látja. Véleménye szerint a kritika ellentmondó tendenciákat ütköztet és ismer el, az esszé pedig „egy lélek egységes frontja”⁵, így értelmezhető kijelentése, hogy „[a] kritika az igazságok műfaja, az esszé az Igazságé”⁶. Babitsot nem kritikusnak, hanem esszéistának tartja. „A Babits-féle szellem (...) amikor olvas, a rokonait keresi, be akar illeszkedni a szellemek családjába, kapaszkodik az olvasmányaival, s talán azért olvas sokat, mert nehezen talál méltó rokonokat és kevés a kapaszkodásra alkalmas hagyomány.”⁷ A Babits-kritika vallomás is. A kritikus még küzd benne az esszéistával, mely mögött az a szemléleti küzdelem forrong, amely majd a Nyugat és a Napkelet között őrlődve robban ki, s a Tanuhoz vezet. A korai Németh-kritika magán viseli Babits és a szellemtörténeti iskola hatását. Nem meglepő tehát, ha a szépirodalmi műhelyéből kikerült kritikák esszéisztikusnak tűnnek. A későbbiekben

a Babits–Németh László kapcsolat átalakulásával e hatás már inkább a reflexiókban, s nem egyetértésben, inkább vitában, génuszok szellemi párharcában nyilvánul meg. A korhatások mellett azonban kezdetektől kirajzolódik a Tanuban kibontakozó erőteljes némethi karakter. A Babits tanulmányok értelmezése összefügg azzal a rendteremtő szándékkal, amely szintén a némethi értekezés sajátja, s amely a természettudományos rendszerező igényből fakad. A küzdelmes Tanu-korszakban az ízlés relativitásával szemben vagy inkább annak megnyilatkozása mellett a természettudomány az értékek biztonságát jelenthette. A némethi kritikában ez nem realizmushoz, hanem esetenként a sokat bíralt éles, túlzott vagy kegyetlen kritikai észrevételekhez vezetett. A Babits-értelmezés korai ars poetica is. Mit értékel Babits irodalomszemléletében? Amit a korabeli kritikától, irodalmi élettől is vár. A perspektívaváltás, paradigmaváltás küzdelmekkel teli, de korrekt harcterét. A Babitsnál hangsúlyozott tematikai, esztétikai értékek – a nemzeti verselés, az Ady-vers problematikája, a ritmusanalízis, a filozófiai jártasság, a játékelmélet, s legfőképpen a felkészültség és az egyedi szemzőg, amelyet értekező prózájának kulcsmomentumával, a „kritika világirodalom-igényével” kapcsol össze Németh László, a kritikák jellegzetességei is. Németh László kritikai nyelvének egyediségét kritikai metaforái adják. Mélység és magasság, szélsőségek egymásnak feszülése a némethi kritikában nem egymást kiegészítve vagy kioltva, inkább egységben jelenik meg. A „szellem embere”, a minőség fogalma, a nemzeti megmaradás, identitás, a „harmadik út”, az európaiság kérdése ott feszül a korai kritikákban, az 1931-ben Nyugatban indult nemzedék-sorozatban, a Tanu kisebb kritikáiban, de kifejtésükre az esszéikben, tanulmányokban kerül sor. Rendkívül lényeges Monostori Imre megállapítása, hogy a némethi gondolkodói világnézet kulcskérdése az összefüggések teljességének igénye. Ebből a látószögből vizsgálva a kritikákat, azok gyorsan levetik magukról a preconcepció, előzetes olvasói elvárás, s egyéb ideologikusság vádjait. Németh Lászlót hatalmas vállalkozásaiban az a hit fűti, hogy az említett sorskérdésekre egy hihetetlen befogadóképességű elmeszintézisében megoldást találhat. A recepcióban visszavisszatérő döbbenetet Németh László körül nem is maguk a vállalkozások okozzák, hanem a szabad szellemiség, amelyet képvisel. Németh László olyan szabad kritikai attitűdöt gyakorol, amely nem kímél

5 Németh László: *Babits Mihály tanulmányai*, Nyugat, 1927. november, 9. sz. 598–600.

6 Uo.

7 Uo.

egyetlen szellemi kört sem. Erre utalnak hatalmas ívű kritikai vállalkozásai, mint a *Magyar líra 1932-ben* vagy a 12 újonnan megjelent művet tárgyaló *Új regények*. Szigora nem kíméletlenség, éppúgy sújtja önmagát, mint másokat. A kritikai életről, a kritikus feladatáról már a pálya kezdetén az *Új nemzedék esztétikájában* és *A kritikai feladataiban* megfogalmazott, kiforrott szemléletéhez hű marad kritikai gyakorlatában is. Átérti a kritikus megszállottságát, felelőségét. Kritikusként nem szemlélni, hanem táplálni, alakítani kívánja az irodalmat. A Válaszban, Pörje Sándor álnéven közölt kritikák többnyire sűrítettességükben, tömörségükben különböznek az addigiaktól. Emellett a némethi szigort az olvasó számára rendkívül, az adott mű szerzője számára kevésbé szórakoztató vitriolos hangnem váltja fel. Ezt követően a kritikus búcsúja nem volt végleges, Németh László az

1968–69-es vallomások „olvasónaplóban” még újabb kritikákkal gazdagította olvasóit.

Németh László a színházi kritikát „szigetnek” tekintette. Színházi kritikáinak nagy részét 1940–43 között írta. A „nemzeti dráma” közönség felé vezető útját látta a színházban. Úgy vélte, a probléma abban rejlik, hogy ezeket a darabokat a színházak mellékvágányként kezelik, a kritika pedig ellenséges velük szemben. Ezen a tendencián szeretett volna változtatni színikritikáival.

A kritika szabadságába vetett hit Németh László egyik legszebb utópiája. A vélemény magában hordozza a tévedés lehetőségét, de nem fakadhat „becstelenségből”. Ebben az olvasatban a Nyugat nemzedékeinek alkotásai Németh László kortársi értelmezésében valóban úgy tárulnak az olvasó elé, mint tények, titkok, varázslatok.

Gera Katalin–Csernák Máté: *Ady és Rippl-Rónai találkozása* (2010, Kaposvár, fotó: Oláh Katalin Kinga)

A cselekvő értelmiség belső szabadságáról

Interjú Ekler Andrea irodalomtörténésszel

Ekler Andrea kritikus, szerkesztő, etnográfus. Irodalomtörténeti és -kritikai írásai *Létra az örökléthez* (Magyar Napló, 2004), „*A közöny az ördög karosszéke*” (Felsőmagyarország Kiadó, 2008) és *A szabadság hívása* (Orpheusz Kiadó, 2014) címmel jelentek meg. Irodalmi munkásságáról, az irodalomtörténet kérdéseiről beszélgettem vele.

– *A pécsi egyetemről kerültél a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem doktori iskolájába, Görömbei András szárnyai alá. Úgy emlékszem, a doktori témádnak is köze volt ahhoz, hogy nem maradtál Pécsen. Milyen irodalmi szemléletmódot adott az akkori (kilencvenes évek közepi) Pécs, mennyire tudtál ezzel azonosulni, s mi fogadott ehhez képest Debrecenben? Hogy élted meg ezt a váltást?*

– A könyvek szeretetét, a kultúra iránti igényt a szüleimnek köszönhetem. Bármilyen anyagi helyzetben voltak, könyveket vásároltak, színházba, operába, kiállításokra vittek. Amikor lehetett, kirándultunk, arra törekedtek, hogy a testvérem is, én is megismerjük az országot, amelyben élünk. Nyitottságra neveltek bennünket, arra, hogy figyeljünk az összefüggésekre, és mindig kérdezzünk. Fontosnak tartották, hogy legyenek céljaink, terveink. A terveim elég gyakran változtak akkoriban, inkább álmodoztam, mint terveztem. Az egyetemről például. Olyan helynek képzeltem, ahol az emberek sokat olvasnak, és szenvedélyesen beszélgetnek, vitatkoznak. Így izgalommal és várakozással érkeztem Pécsre 1991-ben. A rendszerváltozás után, mint minden, az oktatás struktúrája is átalakulóban volt. Ha jól emlékszem, akkoriban csak szakpárokra lehetett

jelentkezni, és Pécs volt az egyetlen olyan hely, ahol kísérleti jelleggel irodalom–nyelvészet szakot indítottak. Mivel éppen az irodalom és a színháztudomány érdekelt legjobban, örültem ennek a lehetőségnek. Még nem volt kreditrendszer, szakoktól függően kisebb csoportokat alkottunk, amelyek alkalmat adtak egymás alaposabb megismerésére és a műhelymunkára. A kötelező tantárgyak mellett számos izgalmas témájú szeminárium közül válogathattunk, és sok tanáregyeniséget ismerhettünk meg. Mindenki lehetőséget kapott arra, hogy az érdeklődésének megfelelő órákat válasszon. Érkeztek tanárok Budapestről, Szegedről, vendégtanárok külföldről is. A magyar és a világirodalom mellett nagy hangsúlyt helyeztek az elméleti képzésre is. Nem volt „uralkodó” szemléletmód. A magam részéről arra törekedtem, hogy minél több nézőpontot, művek értelmezéséhez vezető utat megismerjek. Számomra ez az időszak a tanulásról és az útkeresésről szólt. Nem tudtam lehorgonyozni egyetlen téma mellett, egy szak(pár), sőt egy egyetem mellett sem. Tanultam akkoriban drámapedagógiát Kecskeméten, belekóstoltam a filozófiába Pécsen és Debrecenben, a művészettörténetbe Debrecenben, a színháztudományba Miskolcon, Kolozsvárott, majd Pécsen, ahol éppen akkor indult ez a szak.

Másodéves koromban jelentkeztem néprajz szakra is. Nyertem pályázatot az erdélyi udvari színjátszás témájában, sokat foglalkoztam drámákkal, kortárs lírával, a szakdolgozatomat pedig Krúdyról írtam. Akkoriban már megjelent néhány kritikám Ács Margit támogatásával a Kortársban és a Magyar Naplóban, de nem rendelkeztem még kiforrott szemléletmóddal. Ez nem az egyetem kínálta lehetőségeken múltott. Az egyetem egy zsiszegő, színes szellemi központ volt. Nagyszerű tanárokkal találkoztam, akiktől sokat tanultam. Sorolhatnám a neveket, de csak három tanárt említenék, akiknek több óráját látogattam, akikkel sokat gondolkodtunk együtt: Váróczi Zsuzsa, V. Gilbert Edit és Rohonyi Zoltán. Több diákot vonzott az irodalomelmélet, például Thomka Beátának vagy Kulcsár Szabó Ernőnek már akkor sok tanítványa volt. Ha arra utal a kérdésed, hogy a posztmodern vagy más elméletek dominánssá váltak volna akkor, csak nemmel tudok felelni. Több irodalomelméleti vizsgámon vitatkoztam is, s ennek nem láttam hátrányát. Miután végeztem, szükségem volt egy kis időre, hogy a tanultakat fel tudjam dolgozni. Eszembe sem jutott, hogy Pécsre jelentkezsem doktori képzésre. Még folyamatban voltak tanulmányaim más szakokon, dolgoztam is. Aztán hiányérzetem

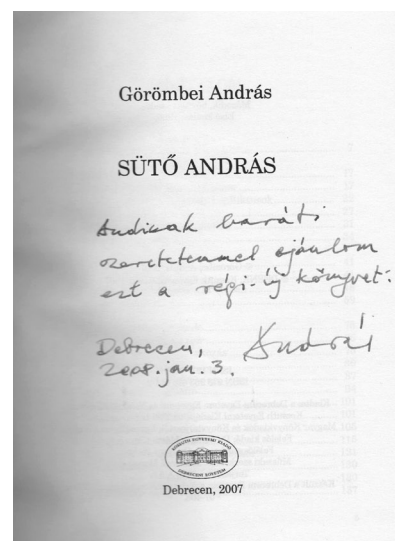
támadt. Sokat foglalkoztam Baka István lírájával, s írtam egy levelet Görömbei Andrásnak, hogy hozzá szeretnék jelentkezni doktorandusznak. Ő, a rá jellemző módon, alapos választ küldött. Ismeretlenül is fogadott, tanácsokat adott, és kérte, hogy módosítsam a témámat, mert az egyik tanítványa már Baka Istvánról ír monográfiát. Éppen te voltál az a tanítvány. Különös, talán szentimentálisnak is tűnik, de már a levelet olvasva is úgy éreztem, hazaérkeztem. A csoportunk rendkívül különböző egyéniségekből állt. Hosszú beszélgetésekre és vitákra emlékszem, amelyeket Görömbei András nagyszerűen koordinált. Senkit sem akart megváltoztatni, mindenkinek a saját útján nyújtott támaszt. Az önismeretet, az identitástudatot egyéni és közösségi szinten is elengedhetetlennek tartotta. Ennek megfogalmazásában, elmélyítésében is nagyon sokat köszönhetek neki. Hiteles példája volt annak, ami szemléletét alapvetően meghatározta: a sorsközösséget, a kulturális hagyomány megőrzését vállaló elhivatott szolgálatnak. A szellemi, morális válsággal szemben folytatott küzdelemnek. Új impulzusokat kaptam. A váltás vagy inkább változás nem Pécs és Debrecen között történt, hanem tanár úr és a műhelymunka hatására bennem.

– Görömbei András, akkor már intézetigazgatóként, nemcsak egy magyar tanszéket irányított, nemcsak a doktori iskola egyik vezetője volt, hanem egy irodalmon in-
neni és túli szellemi műhely közép-
pontja. Kik is voltak még rajtunk kívül az ő akkori doktori programjának hallgatói? Gerliczki András, Penckófer János, Chován István, mind más utat jártak, jártunk

be, de mindegyikünk útját valami képp Görömbei tanár úr alapozta meg. Te hogy látod, iránytűje volt-e a te irodalmi utazásaidnak?

– Az általad felsoroltakon kívül még Nemes Ritára emlékszem.

Görömbei András láthatatlan módon egyengette az utunkat. A publikációk, konferenciák, egyesületek, társaságok révén bevezett bennünket az irodalmi életbe. Egyre több szerkesztőséget, társaságot, szerzőt ismerhettem meg, találkozhattam más tudományok kutatóival, képzőművészekkel, zeneészekkel, előadóművészekkel, és nem utolsó sorban olvasókkal. Sok meghatározó ismeretséget, barátságot köszönhetek neki. Először neki vettem fel, hogy ki kellene adni Németh László irodalommal kapcsolatos írásait. Meghallgatta a koncepciót, és elhívott a Németh László Társaság soron következő találkozójára, amelyet Németh Ágneséknél tartottak. Azt a napot soha nem fogom elfelejteni. Beléptem, a szobában Németh László relikviái, hangos társaság, Ágnes és férje, Lakatos István, akik maguk is hozzájárultak a Németh-recepcióhoz, és vendégek a Németh-életmű elhivatott kutatói, közöttük Görömbei András, Monostori Imre, Domokos Mátyás. András a maga közvetlenségével felvetette, hogy vitassuk meg az ötletemet. Ájulás környékezett, nem nagyon emlékszem, mi történt, arra eszméltem, hogy befogadtak, beszélgetünk, vitatkozunk egymással, velem, végül egyetlen kételkedő maradt, a többiek támogatottak. Az ötlettel felkerestem Oláh Jánost, a Magyar Napló Kiadó vezetőjét, akinek szintén rendkívül hálás vagyok, mert azonnal rábólintott a kezdeményezésre, és attól kezdve a mai napig dolgozom

Görömbei András Sütő Andrásról írott dedikált monográfiája

ezen a kiadáson. És ez csak egy a sok meghatározó találkozás közül. A másik ilyen élményem az volt, amikor Görömbei András meghívott egy Hitel-estre. Találkozhattam a Hitel szerkesztőivel, szerzőivel, olvasóival. Neki köszönhetem, hogy személyesen is megismerhettem Csoóri Sándort, Ágh Istvánt, Lázár Ervint, Vathy Zsuzsát, Nagy Gáspárt, Kovács Istvánt, Sütő Andrást, Szokolczay Lajost, Cs. Nagy Ibolyát, Márkus Bélát, Ablonczy Lászlót és még sorolhatnám a neveket. Kialakult egy társaság, amelynek te is része voltál, N. Pál Józseffel, Léka Gézával, Papp Endrével, Falusi Mártonnal és másokkal, sokat beszélgettünk, vitatkoztunk.

Azáltal, hogy bevezetett bennünket a kulturális életbe, nem késve, folyóiratokból értesülhettünk meghatározó problémákról, kérdésekről. Úgy éreztem, valóban részt vállalhatunk egy végeláthatatlan munkából. Élveztem az új hatásokat, erőt adott, újra tudtam lelkesedni, elhivatottságot éreztem. András saját tudományos, és azzal összeforva személyes példáján keresztül „cselekvő” értelmiségi létre nevelt bennünket. Arra, hogy

az értelmezés egyben létértelmezés is, egy tágabb közösség, az egyetemes ember sorsproblémáira, ontológiai kérdéseire irányul.

Visszakanyarodva a Görömbeitanítványokhoz, nem csupán én éreztem így. A mi szűkebb körünk mellett több generáció maradt a pályán tanárként, szerkesztőként, kutatóként, kritikusként, néhány nevet említve: Bertha Zoltán, Jánosi Zoltán, Vallasek Júlia, Elek Tibor, Babus Antal, Gróh Gáspár, Ködöböcz Gábor, Lajtos Nóra.

– *A kilencvenes évek közepén minden „mértékadó” orgánium a posztmodern irodalomelmélettől volt hangos. A debreceni magyar irodalom tanszéken is a legújabbban begyűrűző elméletek (félleg emésztett) teóriáit tanultuk a Bevezetés az irodalomelméletbe című kurzuson. Emlékszem viszont, hogy te mindannyiunknál tájékozottabb voltál e téren, nyilván a pécsi iskola révén is. Eltelt azóta húsz év, a nagy posztmodern elbeszélés (Heideggerrel, Jausszal és Gadamerrel a középpontban) azóta ezernyi szilánkra, részirányzatok sokaságára esett szét. Megvonható-e ma a mérleg, mit kaptunk, mit tanulhattunk a posztmodernről? A nyelv uralhatatlansága, a nagy elbeszélés vége, a történet vége, a depoetizáló költészet (hogyan csak néhány hívószót említsek): mindez korjelenség volt csupán, vagy végérvényesen megváltoztatta az irodalomról vallott felfogásunkat?*

– Pécssett színvonalas elméleti képzést kaptunk. A filozófia és a néprajz révén is sokat foglalkoztam elméleti kérdésekkel. Az általam említett kurzus nem szolgált meglepetésekkel, áttekintő jellege volt, ahogy a címe is ígérte. A posztmodern sokak számára

hasonló „paradigmaváltás” volt, mint például egykor a reneszánsz filozófiai háttére, újításai, vagy később az „izmusok”. Sosem láttam egységesnek. Az alkotók és befogadók részéről mindig is természetes volt, hogy valamilyen módon viszonyultak a nyelvhez, a történethez, a poétikai kérdésekhez. A sok változás közepette ez tekinthető állandónak. A viszony értelmezése, mint a létértelmezés és önkifejezés része. A posztmodern irányzatai is lehetőségek. Érdeklődéssel olvastam a „posztmodern” irodalmat és az elméleti írásokat. Nem sodortak magukkal. Időnként át kell gondolni terminológiai kérdéseket, újra kell definiálni a fogalmakat. Az sem egyedi, hogy az értelmezéshez ki-kí speciális nyelvezetet javasol, mert úgy véli, ez elengedhetetlenül szükséges a tudományosság jegyében. Érzelmileg intelligencia kérdése, ezt ki hogyan találja. Az irodalomtörténet nem szűkölködik pökhendi, saját értékrendjét mércének tartó egyéniségekben. Ez akár tekinthető természetesnek is. Voltaképpen minden változás sért valakit. Engem a félművelt nyik-hajok, a különféle áramlatokhoz csapódó szerencselovagok bosszantanak. A posztmodernnel kapcsolatos vitának voltak termékeny, indulatoktól nem mentes, de értelmes mozzanatai. Voltak azonban, akik szigorúan csak szóban parasztnak nyilvánítottak mindenkét, aki másként gondolkodott. Ez zavart, és zavar ma is. Annál is inkább, mert ha már a fogalmaknál tartunk, elképzelésük sem volt arról, mit jelentett a „parasztság”, milyen folyamatokon ment keresztül, s a minősített kutatók munkáiról is csak hallomásból értesültek. Vagy képtelenek voltak

megérteni, mi a különbség a népi és a népies között. Idővel ezek az emberek eltűntek. Ez természetesen nem a posztmodern műveket, értelmezési kísérleteket minősíti. A posztmodern egyértelműen nem tűnt el nyom nélkül. Itt maradtak a művek, reflexiók. Különös: magyar viszonylatban számomra sok esetben nem volt egyértelmű, hogy az elmélet hat az alkotókra, vagy az alkotók műveire reflektálnak az irodalomtörténészek, kritikusok. Az 1990-es évek közepén úgy éreztem, felcserélődtek a szerepek, számomra ijesztő módon eltolódtak a hangsúlyok. Nekem nagyon fontos a szabadság, de ügyelek arra, hogy szabadságom csak addig terjedjen, amíg azzal a másik emberét nem sértem. Tolerálok más nézeteit, de elvárom, hogy a másik ember ugyanígy viszonyuljon az én nézeteimhez. Felháborítanak a mesterségesen szított ellentétek. Görömbei Andrásnak adok igazat: a széthúzás, ellenségeskedés eltiporja az értékeket. Kinek az érdeke ez?

Nem az éppen feltűnő elméletekkel van probléma. Azok csak reflektálnak, válaszokat keresnek az éppen aktuális változásokra. Értelmezési kísérletek. Az okoz inkább gondot, ha egy-egy irányzatot magas lóról kizárólagossá akarnak tenni. Abban az esetben zavaró, ha világosan látható, hogy valaki az adott elméletet, megközelítési módot csak érdekből képviseli, nem meggyőződéssel vallja. Baj az, ha ez agresszív kultúrpolitikává válik, veszélyeztetve emberek létét, egzisztenciáját.

Visszatérve a posztmodernre, úgy gondolom, hogy konkrét személyek és konkrét írások hatásáról lehet beszélni. Nincs és nem is volt Magyarországon egységes

„posztmodern iskola”, ahogy a „Görömbei-műhely” sem egységes.

– *Pécsett magyar-néprajz szakon végeztél. Az etnográfia menyiben gazdagította az irodalomra való rálátásodat?*

– Az etnográfia nagy ajándék az életemben. Tiszteletet, fegyelmet, alázatot tanultam a gyakorlatok során. Egy adott társadalom etnográfiai ismeretei alapvető részei az egyéni és közösségi identitás, önmegismerés folyamatának. A folklór hozzátartozik az általános műveltséghez. Németh László egyik alapelve volt, hogy úgy lehet megoldást találni a magyarságot érintő kérdésekre, ha ismerjük az adott közösséget. Ezt a közösséget nem csak a nagyvárosok lakói alkották és alkotják, a vidék megismerése elengedhetetlen feladat. A mindenkori kortárs társadalmi folyamatok megértését is segíti például a hagyományos közösségek felbomlási folyamatának vizsgálata.

Az etnográfia révén közelebb kerültem az irodalmi szociográfiai megértéséhez, sőt, láthatóvá váltak a tévedések, izgalmas volt a szociográfia elméleti kérdéseinek boncolgatása.

A viseletek, tárgyak, a néphit, a profán és szakrális harmóniája, a néptánc, a népzene, a közösségi formák, a népi építészet, s főként a mondák, mesék, balladák, igaz történetek hatottak és hatnak az irodalomra, ahogy az irodalmi művek is visszahatnak a folklórra.

Kutatásaimat befolyásolták irodalmi, nyelvészeti, filozófiai, művészettörténeti tanulmányaim. Munkámat Nagy Ilona támogatta, aki lenyűgöző klasszikus műveltségével, tudásával, szórakoztató stílusával, humorával, közvetlenségével, emberségével előadásai és beszél-

Tokaji Íróklub, 2008 – Barátokkal (Balról jobbra: Chován István, Nagy Gábor, takarásban Erős Kinga, Ekler Andrea, Elek Tibor, Babus Antal, Sturm László)

getéseink során szinte az első pillanattól kezdve magával ragadott. Szövegfoklort tanított, a népmesék, népmondák, népballadák, igaz történetek, egyéb műfajok történetét, értelmezési, elméleti kérdéseit. Bizonyosak lehettünk abban, hogy kézhez kapjuk a legújabb magyar és nemzetközi kutatási eredményeket. Alaposságra, pontosságra, gondolkodásra, kreativitásra biztatott bennünket. Nagy Ilona a legfurcsábbnak tűnő értelmezési ötleteimet is támogatta. Az ő vezetésével a saját dejtári gyűjtéseim értelmezési kísérleteként kidolgoztam egy lényegében hermeneutikai alapú megközelítési módot, az úgynevezett „magyar iskola” egyéniségkutatásban elért eredményeire alapozva. Több tanulmányt publikáltam ebben a témában, és dolgozom egy falumonográfián is. A kilencvenes évek második felében és a kétezres évek elején nemzetközi színvonalú tanári kar tanított Pécsett: Nagy Ilona, Pócs Éva, Andrásfalvy Bertalan, Filep Antal, Kisbán Eszter,

Vargyas Gábor, és még sorolhatnám. Hatalmas lehetőséget kaptunk azzal, hogy tőlük tanulhattunk.

– *Kritikusként, illetve szerkesztőként a Babits Kiadónál, a Magyar Naplónál, a Szépirodalmi Figyelőnél, később NKA-kurátorként folyamatos kapcsolatban voltál és vagy a kortárs irodalommal. Hogy érzed, mennyiben változott a rendszerváltozás után az irodalom társadalmi státusza? Igaz-e, hogy az irodalom elveszítette társadalomformáló szerepét? Vagy amikor ilyesfélét gondolunk, alábecsüljük a Harry Potter-féle művek szerepét és hatását? Lehet, hogy Claire Kenneth, Stephen King vagy a Star Wars hatékonyabban alakítja a társadalmat, az emberek attitűdjét, mint egykor Illyés vagy Németh László?*

– Úgy gondolom, az általad felsorolt népszerű szerzők és művek nem írják, nem is írhatják felül Németh László vagy Illyés Gyula alkotásainak, közösségi szerepvállalásának egykori társadalmi, kulturális hatását. Eszemben sincs

lebecsülni az általa említett szerzők, művek hatását, egyértelműen figyelembe kell venni őket. Sikeres üzleti vállalkozások is, komoly marketinggel. Emellett a kultúra nem rentábilis, hagyományosan mecénásokra, támogatásra szoruló más hangjait nehezen lehet meghallani. A médiumok nagy része is a könnyebb utat választja, illetve üzleti alapon, a reklámértéket veszi figyelembe, így a fizetett reklámkampányok is az említett műveket népszerűsítik. Vannak jó próbálkozások: kulturális műsorok a televízióban, rádióban, a Zeneakadémián igényelhetők ingyenes jegyek bizonyos előadásokra, a diákok számára a könyvtárak, kiállítások elérhetőek, számos színház jelképes összegért árul diákjegyeket. Mégis a könyvtárakban, a színházakban, a komolyzenei, és egyébként például a színvonalas rockzenei rendezvényeken, művészeti találkozókban nagyjából ugyanazokat az arcokat látod. A társadalom sosem volt egységes, most úgy látom, ijesztő módon szakad sokfelé, és kölcsönösen nem halljuk egymás hangját. A szűkebb vagy tágabb értelemben vett közösségért aggódó értelmiségi léthez már-már tradicionálisan hozzátartozott a válságtudat. Mindig akadtak olyan történelmi, gazdasági, társadalmi folyamatok, amelyek ezt előidézték, indokolták. A rendszerváltozás után a fogyasztói, jóléti társadalomban morális, kulturális válságról beszélni nem új keletű. A kultúra válsága társadalmi problémákra utal, jelenleg ez nem magyar, még csak nem is európai, hanem globális probléma. Az egyéni és közösségi identitás alapja a kultúra, a nyelv. Ha ezek veszélybe kerülnek, maga az emberi lét válik kérdésessé.

Ezért ma mindennél fontosabb a cselekvő értelmiségi szerepvállalás. Mindenki a maga módján tehet lépéseket. Fontosnak tartom a személyes találkozásokat, a fiatalok közvetlen megszólítását. Fel-emelő, további munkához erőt adó tapasztalataim vannak ezzel kapcsolatban. A hagyomány állandóan változó tartalommal bír, folyamatosan bővül, dinamikusan változik. A hagyomány megőrzésének, átadásának módját is tanítani kell. Elsősorban személyes példával.

– *Visky András és Baka István szerepverseivel foglalkoztál PhD-hallgatóként, majd életműved centrumába – a kortárs irodalom mellett – Sütő András és – elsősorban – Németh László került. Hogy zajlott ez a folyamat? A külső körülmények hozták így, vagy mindez egy belső út lenyomata?*

– Amikor megtanultam olvasni, mindent elolvastam, ami az utamba akadt. Úgy éreztem, hogy szabad lehetek, kinyílt a világ, titkok nyomába eredhetek. Mindig fontos volt számomra a szabadság. Mint már említettem, az irodalom terén is annyi minden érdekelt. Az alkotói szerepek, szerepjátékok, azok változatai mindig is foglalkoztattak. Krúdy regényeit is ebből a szempontból vizsgáltam, a huszadik századi magyar líra pedig igen gazdag ebben a tekintetben is. Foglalkoztatott ennek hagyománya, elméleti vonatkozásai, megjelenési formái. Mivel már készült Baka-monográfiád, kiterjesztettem a témát más szerzőkre is. Aztán belevetettem magam a Németh-életműbe, fantasztikus köteteket kaptam, hogy írjak rólok kritikát, további szép feladatok, kihívások elé kerültem, és sok más szerző és problematika is fon-

tossá vált számomra. Szerkesztőként is dolgoztam, napi szinten érintettek az irodalom, kultúra kérdései, problémái.

– *Németh László irodalomtörténeti írásainak gyűjteményes kiadását Te szerkesztetted a Magyar Naplónál. Németh Lászlónak, csak kiragadott példaként, a magyaros verselésről vagy a bartókiságról írott tanulmányai, ma már tudjuk, alapvető irodalomtörténeti felismerések. Mindemellett párját ritkítóan széles rálátása volt a világirodalomra, és éles szemmel követte a kortárs magyar irodalmi folyamatokat. (Talán csak (?) József Attilára bizonyult meglepően „süketnek”.) Mennyire érvényes ma Németh László irodalomszemlélete? Olvashatjuk-e a mai szerzőket Németh László irodalomfelfogását követve, vagy ez eleve anakronizmus?*

– Németh László nem írt irodalomtörténetet. Az életműsorozatban található olyan kötetek, amelyek magyar vagy világirodalomról írott tanulmányait, esszéit, kritikáit tartalmazzák, de ezek inkább gyűjtemények, nem tekinthetők irodalomtörténetnek. A *Szophoklész* című tanulmányában világosan kifejti, hogy noha vágyakozna egy saját irodalomtörténet megalkotására, belátja a vállalkozás teljesítésének lehetetlenségét. Éppen lenyűgöző műveltsége és maximalizmusa szabhatárt tervének. Tudja, hogy az anyaggyűjtés során újabb és újabb cédulákkal gazdagodna, és irodalomtörténete sosem alkothatna egészet. A Magyar Napló által kiadott sorozat így szubjektív irodalomtörténetként olvasható. A kötetek tanulmányokat, esszéket, kritikákat, színikritikákat tartalmaznak, amelyek a tárgyalt szerzők krono-

lógijában követik egymást. Eddig három világirodalmi és három magyar irodalommal foglalkozó kötet jelent meg. A legutóbbi 2017-ben, *Tények, titkok, varázslatok* címmel. A szövegeket az eredeti publikáció, vagy esetleg fennmaradt kézirat alapján adtuk közre, kiküszöbölve a cenzúra és a közlések során bekövetkezett szövegromlás káros hatásait. Olyan szövegeket is találtam, amelyek ez előtt nem jelentek meg kötetben. Ez a szubjektív irodalomtörténet a tárgyalt szerzők, művek, tendenciák, elméleti kérdések mellett magáról a szerzőről is szól. Szemléletmódjáról, műhelytitkairól, alkotástechnikájáról, személyiségéről. A „történetből” felsejlik saját alkotói útja is. Történet és vallo- más összefonódva tár fel tényeket, titkokat, varázslatokat.

Számos szerzőről Németh László írt először Magyarországon. Kifinomult ízlése volt. Ez nem jelenti azt, hogy nem lehet vele vitatkozni. Sőt, ha például a gimnazistáknak tartott előadásait olvassuk, kifejezetten vitára, önálló gondolkodásra serkent. Az „igazi olvasót” keresi, a „befogadót”, aki- nek egyéni meglátásai, következtetései, érzései vannak olvasmányai- val kapcsolatban. Voltak szerzők, akik távol álltak tőle, és voltak olyanok is, akiknek túlzott bizalmat előlegezett. Ezeket az írásait olvasva én óvatosan alkotok véleményyt. Ne felejtjük el, hogy mi lezárt életműveket olvashatunk, nem kortársakként. Egyszer kísérletképpen végeztek egy „sznob tesztet”, amelyben például József Attilától származó idézet szerző- jeként kevésbé ismert szerzőt je- löltek meg, egy sarlatánsághoz pedig odaírták József Attila ne- vét. Mondanom sem kell, a József

Attila nevével jegyzett szöveg tet- szési indexe volt nagyobb. Az ol- vasók kánonok alapján ítélnék? Félre ne érts, József Attilát zseni- nek tartom, amikor gyárban dol- goztam, úgy ütöttem el az időt a munka mellett, hogy a verseit mondogattam magamban. Kassák valamennyi kötetét olvastam éle- tem egy szakaszában. Emellett egyáltalán nem zavar, hogy Né- meth Lászlónak voltak kritikus észrevételei műveikkel kapcsol- atban. Saját meglátásait közölte, amelyek között – azért ezt se hall- gassuk el – voltak dicsérő szavak is. A mindenkori kritikus a kor- társ művek megközelítésekor rizi- kót vállal. Válaszolva a kérdése- re, nem kell, hiba is lenne az ő szemével olvasni az általa tárgyalt műveket. Viszont adhat egy más, új perspektívát. A szempontjai izgalmasak, az érzései felkeltik a figyelmet, összegzéseiből pedig sokat lehet tanulni. Irodalomszem- lélete gazdagítja a magyar és a vi- lágirodalmat, egy hang, karakán vélemény az elméleti munkákat tekintve, és adalék az olvasó szá- mára.

– *Jól tudom, hogy soha egyet- len lépést sem tettél azért, hogy bármilyen funkcióhoz juss a ma- gyar irodalom intézményrendsze- rében, a feladatok valahogy mégis megtaláltak, miként, nyilván Né- meth Lászlóval kapcsolatos írása- id után, a Németh László Társaság is tagjai közé hívtak. Tagja vagy a Tamási Áron Alapítványnak. Van fogadókészség e társaságok mun- kájára, kíváncsiak még az em- berek a „régii” szerzőkre? Szél- malomharc vagy felelősségteljes szolgálat?*

– Valóban, sosem tettem egy lépést sem semmilyen funkcióért. A feladatok egyszerűen megtalál-

nak. Amit teszek, amiről álmo- dom, az nem funkciók függvénye. Mindkét társasággal kapcsolat- ban átéltem nagyszerű pillanato- kat. Amikor úgy éreztem, sokan gondolják úgy, hogy van értelme az ezekhez hasonló társulásoknak. Ha hozzájárulhatsz ahhoz, hogy akár egy olvasóval több legyen, hogy valamilyen értéket őrizz, örökíts, hogy másoknak örömet szerezz, voltaképpen te magad kapsz ajándékot. Úgy gondolom, hogy egy kritikusnak feladata az éppen aktuális kánonban, vagy inkább párhuzamosan létező ká- nonokban helyet találni azoknak a szerzőknek, műveknek, akiket, amelyeket jelentősnek tart. Né- meth László véleménye szerint a keresletet a kínálat is meghatá- rozza, vagyis a mi felelősségünk, hogy egyáltalán legyen lehetősé- ge az olvasónak választani. Hogy például Németh László vagy Ta- mási Áron művei is újabb és újabb kiadásokban ott szerepeljenek a könyvesboltok polcain, lehessen ró- luk, műveikről hallani konferen- ciákon, viták során. Egy társaság, egy alapítvány egyfajta hagyomá- nyörzés. Idealista vagyok, de természetesen érzékelem az érdeklődés csökkenését. Elkésérít, hogy lassan az egyetemeken sem ajánl- ják Németh László vagy Tamási Áron műveit, a diákok így lehetősé- get sem kapnak megismerésük- re. Ezért fontosak a rendhagyó irodalomórák, a pályázatok, a ver- senyek, amelyek alkalmával fia- talokkal találkozhatunk és beszél- gethetünk. Nem vagyok harcos típus, a szolgálat kifejezés pedig nagyobb tetteket illet. Nincs kül- detéstudatom. Egyszerűen csak azt teszem, amit belső igényből faka- dóan tennem kell.

Nagy Gábor

Idő és mozgás Iancu Laura:
Éjszaka a gyermek,
 Magyar Napló Kiadó, 2017.

Iancu Laura új, *Éjszaka a gyermek* című verseskötete az utóbbi évek egyik legfigyelemreméltóbb szépirodalmi munkája. Szerzője beváltotta azt a nagy ígéretet, amelyet még a *Karmaiból kihullajt* megjelenésekor remélhettünk tőle. A friss kötet gondolati rendszere letisztult, „fejtegetései” elmélyültek – emiatt megfontolt, lassú olvasást kíván.

Az *Éjszaka a gyermek* értelmezése több szálon indulhatna, ám a kötet időt fejtegető egységei olyannyira meghatározóak, hogy érdemes e problémakör tárgyalásával kezdeni az elemzést. Iancu Laura teológiai ismeretekben való jártassága vitathatatlan. Ennek köszönhetően tud finom distinkciót tenni az emberi és az isteni idő között. Az isteni idő nem darabolt, nem osztott, nem fragmentált léte eltér az emberi felfogás hangsúlyosan múlta, jelenre és jövőre bontott természetétől. Az emberi maga ugyanakkor az istenihez vonzódik, ahhoz igyekszik közeledni. Ezt képes például az imában megtenni. A rendkívül összetett szerkezetű *Leszáll a köd* című vers az imához hasonlítható megszólalást éppen Pünkösdre teszi, amely a szellemi kiáradás és a hozzá kapcsolt beszéd napja. A mű szerzője emellett – kedvelt eljárásával – egybecsúsztatja az időt és a teret, ami szintén megszokott a teológiai gondolkodásban: „Vannak még napok – / több van, nem hét! / A végtelen idő hiánnyal teli edényei. / Oda járok olykor én is / lopakodva arcot mosni. / Napszámosa vagyok a hiánynak, / itt mindig béke van, és / mindennap / pünkösdvasárnap. / Szállnak a lángnyelvű égi szavak, / köd hozza, nem pirosak. / Itt nem tudható, a vizek merről folynak, / s hogy élt-e valaha is Ádám, Éva. / Akárhonnan is, ma este *ide* gyere haza.”

Egy másik versben az isteni és az emberi időfelfogás közötti távolság az isteni rákérdésben tárul fel, amely a megvalósulásban, azaz a létében – vagy úgy is fogalmazhatnánk: a kérdés aktualizálásában – képviseli a tragikumot. Ezt nem gyengíti az sem, hogy a szerző egy cseppnyi humort is igyekszik belecsempészni alkotásába. Iancu Laura a párbeszéd szorgalmazójának személyét, továbbá az ünnepet sem esetlegesen választja ki, hiszen Krisztus alakjá-

val már magának az időszámításnak a tényét emeli be versébe: „Hóval jön az ég – ha jön még valaha – / az ég Emberfia. / Megkérde: *Hány óra van a földön?* / *Hat múltott*, válaszolom, / *hatnál is többet elhallgatam...* / Keletre néz, a Szeretig ellát. / *Korán jöttél*, mondanám, elnémult anyanyelven. / *És váratlan*” (*Karácsonyi számláló*).

A *Kimenőcédulák* egységének egyik rövidebb darabja a két, egymástól eltérő létmódra kerülővel és esetlegesen utal. Az önmagunkon nevetés kétséges lehetőségét vizsgálja – némileg arra az útra emlékeztetően, amelyet Charles Baudelaire (*A nevetés mi-benlétéről...*) és értelmezői járnak, amikor a nevetés sajátosságait keresztény kontextusban értelmezik. Ebben az összefüggésben fontos szerepet kap az első bukásunkra való emlékezés. Egy önmegkettőző folyamat megy végbe, amikor reflexíven tekintünk magunkra. Ez válik az ironia alapjává. A baudelaire-i látásmód távolságot lát a nevetés és a keresztény szemlélet között. A Iancu Laura-líra e szelete éppen teológiai elköteleződésénél fogva mintha az önmagunkon nevetés lehetetlenségét állítaná, jöllehet az is igaz, hogy csak részben halad Baudelaire-ék vonalán: „**megbotlani a kopasz földön** / legalább egyszer nevetve / esni egy jót / és összedrótózott testtel estére / visszatenni minden könyvet / a helyére” (*Kimenőcédulák*).

Az előbbieket követve állítható, hogy a „szent történelem” – mint a hagyomány kétségtelen alappillére – kiemelt helyet foglal el a kötetben. Ezt csak fokozzák az olyan versek, amelyek e történelem egységeit konkrétan villantják fel. Mint például az *Este a faluban (II)*: „S valóban, / akármely csúcsról potyognak, / a ködarabkák ma is / Mózes lépteit visszahangozzák.”

De nemcsak ez az egy emlékezetegyüttes létezik: van egy másik is, amelyik egy szűkebb közösség múltjára, jelenére összpontosít. Ahhoz, hogy ráismerjünk erre a közösségre, hol Iancu Laura életútjának különböző szakaszait, hol az adott közösség által használt motívumokat (például fecske) kell vizsgálnunk. A szerző itt nem húzza alá erőteljesen moldvai, csángó származását, ezért a háttérinformáció nem elhanyagolható (a kötet hátsó borítója viszont említi a moldvai szülőföldet): „Felénk az ünnep Istené, / esetleg Máriaé, / azazhogy Máriaé a fél naptár, /

a maradék a szenteké. / [...] / Félszemű, félnyelvű csorda, / *üszök* voltunk, / hol hatóságok, hol tudományok / terminus technicus” (*Vasárnapból van az ember*). „[...] Tudd meg, te szent fuvallat, / júliusban a fecske kikölti fiait!” (*Szélben*).

Meg kell említenünk, hogy csak a versek esetében igaz a sejtetés ténye – a kötet utolsó darabja, a *Litánia* ugyanis sokkal egyértelműbben fókuszál a moldvai kérdésre. E mű több szempontból is érdekes és megrendítő része a könyvnek: egyrészt a megnevezés nem véletlen, a könyörgés jegyét hordozza, jóllehet a szövegnek műfaji, műnemi sajátossága leginkább a (mono)dráma lehetne. Másrészt vele kapcsolódnak össze a kötetnek a „szent történelmet” és egy közösség történelmét jellemző egységei. Harmadrészt Iancu Laura egy – feltehetően – moldvai fiú pappá válásán keresztül mutatja be egy személyiség átformál(ód)ását. A fiú Péterkeként szerepel a dráma elején, a végére pedig Petru és pap lesz belőle. A szöveg a gyermekre kényszerített nyelvcseré, illetve a honvágy tapasztalatával indít, majd eljut a magyar nyelvű mise problémáján át a magát, identitását félig-meddig elvesztő személyiség önmaga feletti gyászáig. A tematika egy közösség valós problémaköréhez kapcsolódik (gondoljunk a moldvai, magyar nyelvű miséért folytatott küzdelmekre, amelyeket Nyisztor Tinka vív). A szerző ezt kísérel meg irodalmi művé alakítani; meg is találja hozzá az adekvát nyelvet. Olyan képeket használ, amelyek minőségükben Tamási Áron *Szűzmáriás királyfi* vagy Móra Ferenc *Ének a búzamezőkről* című műveinek nyelvi konstrukcióira emlékeztetnek – még ha azoknál jóval modernebbek is.

A *Litániában* megjelenő kérdéskörök feltűnnek a kötet többi (vers)darabjában is – kifejezetten egy lírai énhez kapcsolódva. A honvágy például kettős értelemben – egyfelől a szülőföld, másfelől az isteni világ relációjában – mutatkozik meg: „Galambot etettek a Mikszáth téren, / napozom a télies koszban, / földíz a számban. Honvágy. Honvágyam van. / [...] / Bárkába kéne szállni, még / nyitva az ajtó, / és fölnézni az égre, mint ’79-be’, / kétnaposan, Istennel telve” (*Honvágy, eső*).

A lírai én, amikor a haza, a szülőföld után vágyakozik, egyúttal édesanyja alakját is megjeleníti. Ez azt jelenti, hogy az anya iránt is lehet honvágyat érezni: „Anyám vállára támaszkodnék, / az ezer kilo-

méterre” (*Fogság*). A haza képe – a hagyománynak köszönhetően – könnyen telítődik bibliai elemekkel is: „**elgondoltam egy utazást** / hasonlít a szántóföldek kecses ereire / hulló / gabonaszemek / hazatalálására” (*Kimenőcédulák*).

A honvágyat kétségtelenül emlékek táplálják – és a múlthoz való odafordulás elengedhetetlen ahhoz, hogy felidézzük őket. E folyamat visszatérések soraként értelmezhető. Ezt segíti a fecske-kép és a hozzá társult jelentésháló. Az *Éjszaka a gyermek* emellett – a köd természeti sajátosságainak ábrázolásakor – a céltalan térbeli változás és változtatás problémakörét is hangsúlyosan és érzékletesen mutatja be: „Néha hátranézek, / szeretem, ahogy / a köd lehajol érted, / s a hazaúton / minden este eltérítenek” (*Hátranézek*). „Szemedben látom: valami őszi szerelem / távolít a balladás ködében, / és gyengén menetel veled megannyi / nevenincs pillanat” (*Szemek*).

Az *elgondolást*, a gondolkodásban jelenlévő mozgást remekül tematizálja a kötet, sőt, egy lépéssel tovább vezet, hiszen a róla való írást jeleníti meg, azaz tanúsító erőt ad az írásnak. A tanúsítás és az írás pedig – a már megszokott módon – két rendszert párosít: az istenit és az azt fejtegető emberit: „**soha nem tudtam** / mit kezdeni a reménnyel / egyetlen szava nincs a Bibliának / amit megtanultam volna úgy olvasni / ahogyan Isten írt meg engem / mígnem átírtam egy szót / s átírom minden reggel” (*Kimenőcédulák*).

Az átírás felvetésével a Iancu Laura-könyv nem mást tesz, mint az említett mozgást fokozza az ismétlődés jegyével, ezen túlmenően viszont az identitás folytonos átalakulását, átalakítását mint önmagunk elé állított és önmagunk végezte kényszeres feladatot ismeri el, amely merőben különbözik a *Litániában* szereplő brutális tettől.

Az *Éjszaka a gyermek* című kötet szorosan egymásba hurkolódó kérdésköröket jelenít meg – leg hangsúlyosabban az idő, az emlékezés és az identitás problémafelvetéseiben. Már Iancu Laura eddigi könyveiben is jól megmutatkozott ez az érdeklődési háló. Most egy elmélyülési folyamat, illetve – a *Litánia* egységében – egy eltérő irodalmi nyelvkeresés figyelhető meg a szerzőnél – valamint egy súlyos gond ábrázolása is, amelyet korábban nem vett magára ilyen erővel. Kétségkívül fontos kötet érkezett Iancu Laurától.

Kovács Flóra

Túlságosan is emberi Majoros Sándor:
Az ellenség földje,
 Magyar Napló Kiadó,
 2017.

A centenáriumi jót tesz a Nagy Háború emlékeztetének. Mert miközben a második világháború még általában azokat is szenvedélyesen érdekli, akik nem különösebben fogékonyak a történelem problémái iránt (és ez voltaképpen így van azóta, hogy véget ért), az első világháborúra az elmúlt időszakig messze nem irányult annyi figyelem, mint az 1939 és 1945 közötti évek eseményeire. Pedig – közhely, azonban nagyon is igaz, hogy – a második világháborút tekinthetjük akár az első folytatásának, vagy egyfajta befejezésének; a két katasztrófa között eltelt évtizedeket pedig bátran aposztrofálhatjuk sajátos tűzszünetnek. Emellett azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az 1914 és 1918 között zajló hadi cselekmények a magyarság egyik legnagyobb tragédiájához és máig földolgozatlan, talán soha föl nem dolgozható traumájához, a trianoni békediktátumhoz vezettek. A Nagy Háború mindannyiunkat érint, senki nincs, akinek a sorsa alakulására – egy évszázad ide vagy oda – közvetve vagy közvetlenül ne lenne hatással; minden magyar család mitológiájának integráns része. Akkor is az, ha nagyrészt feledésbe merültek az ősök személyes mítoszai, mert a háború okozta beidegződések és frusztrációk mintegy zsigeri szinten belénk épültek, és mindmáig megmaradtak. Márpedig, ha ennyire fontos ez az eseménysor, és tegyük hozzá: ilyen mértékben identitásképző – hiszen nem *csupán* a személyes, de a közösségi mitológiának is rendkívül lényeges összetevője –, akkor az irodalomnak is reflektálnia kell rá.

Majoros Sándor legújabb kötetében éppen ezt teszi. Témaválasztása sajátos, amennyiben nem a hősi epizódokat, és nem is a tragédia kiteljesedését dolgozza föl, hanem a kezdeteket: a szarajevói merénylet utáni hónapokat és a háború első heteit. De a helyszínválasztása sem a megszokott: nem a galíciai vagy a doberdói frontra vezeti olvasóit, hanem Bosznia hegyei közé, amelyeket személyes tapasztalataiból jól ismer, s amelyeket a magyar irodalom számára korábban már Tömörkény István is birtokba vett.

Az ellenség földjében kilenc novella (de mondhatnánk úgy is: kilenc elbeszélés) kap helyet. A kilenc történetet a helyszín (Bosznia hegyvidéke) és a kor

(1914 hosszú nyara) kohéziója fűzi egybe. Amennyiben nyitott szívvel és befogadó ésszel olvassuk a könyvet, a végére olyan érzésünk támadhat, hogy nem „szimpla” novelláskötetet, hanem novellafüzért, mi több: fragmentáltan modern regényt forgattunk, amelyet nem konkrét szereplők, talán nem is egy adott esemény, sokkal inkább egy jelenség köré szőtt a szerző. Ez a jelenség nem egyéb, mint a Nagy Háború (minden addigi háborúk leghatalmasabbika) kezdeti szakasza. Ami egészen más, mint a későbbi háborús esztendők. Hogy mást ne mondjunk: ekkor még nem világháborúról, „csak” egy kibontakozóban lévő európai konfliktusról beszélhetünk. A Monarchia harcba induló csapatainak fő motivációi ekkortájt egy igen egyszerű rigmusban foglalhatók össze: „Megállj, megállj, kutya Szerbia! Nem lesz tiéd soha Bosznia!” (*Egy marék vágott dohány*). Ebben az időben még kurta, mindössze pár hetes, legfeljebb néhány hónapos csatározásra számítanak a nyalka tisztok, és a legtöbbjük fejében meg sem fordul, hogy a harcok eszkalálódhatnak. A bakák is bizakodnak a mielőbbi dicsőséges hazatérésben, alig akad olyan „vészmadár”, aki nem győzelmet, ráadásul gyors győzelmet és világra szóló sikert vár. Különös, hogy ebben az időszakban éltek olyan hadfiak, akik attól tartottak, kimaradnak az események sűrűjéből, és nem tudják majd kitüntetni magukat, mert mire bekapcsolódhatnak a harcokba, már a diadalt ünneplik szerencsésebb társaik. A hangulat a csapatoknál jellemzően optimista, szinte el sem hiszik a novellák szereplői, hogy baj is érheti őket. Még ha időnként rájuk is tör a szorongás, nehezen körvonalazható félelmek nem annyira a közelgő háború fenyegető képzetéből, inkább a katonaságnál eleve – így békeidőben is – létező veszélyekből fakadnak. Gyakorta van olyan érzése az olvasónak, hogy mindaz, ami történik, nem igazán komoly, a bakák meg a tisztjeik mintha csak egy hadgyakorlaton vennének részt, nem pedig egy – még kezdeti stádiumában lévő – valódi, véres háborúban. Hogy azután a kötet végére még drámaibb legyen a fölismerés: „Lőnek ránk, az isten verje meg!” (*Bátorságpróba*).

A kötetet indító *A név nélküli* a már említett Tömörkényt idézi: hajszálpontos, mély empátiával, egyúttal kesernyés humorral és iróniával átítatott katonatörténet. E műben civil és egyenruhás egyaránt

a lehető legemberibb oldaláról mutatkozik meg. Majoros ismeri és szereti azt a vidéket, amiről ír, ám ennél is fontosabb, hogy ismeri és becsüli a vidék lakóit is, s ez átsüt minden egyes során. Ez a hitelesség és emberség teszi igazán értékesé a jól formált történetet.

Az *Egy marék dohány* című novella szereplőire pusztán halvány árnyékként vetül a háború. A mű középponti alakja egy igazi „antikatoná” (azaz egy olyan figura, aki – ha nem is egészen a svejki értelemben, de – eleve alkalmatlan a katonaságra, mint-hogy a katonai erények döntő többségével egyáltalán nem rendelkezik). A szerelmi csalódását feledni próbáló (anti)hős története a körülményektől és az időponttól függetlenül is értelmezhető. Azonban kétségkívül egyedi ízt, jellegzetes aromát kölcsönöz a szövegnek az a tudat, hogy mindez egy háború előszobájában történik meg. Ugyanez mondható el a *Szamártemetésről*, amelyben a megszálló hadsereg és a megszállt terület lakóinak konfliktusa nyer többletjelentést, ahogyan a kötet ötödik elbeszélésében, *Az ezredes kutyája* címűben is. A *Szamártemetés* és *Az ezredes kutyája* a kötet csúcspontjai; e két novella problémaérzékenysége és humánuma kiváltképpen megkapó. Ez a két írás fogja közre a *Kávédő a Baščaršiján* című monológot, ami újabb adalékul szolgál ahhoz, hogy Majoros milyen jól ismeri a bosnyák néplélek sajátosságait. Az utóbbi mű jellegzetes perspektívából meséli el a szarajevói merényletet, s így a háború előzményeit is felvázolja.

A tragikus végkimenetelű *Magányos férfi, puska-val* szinte összegzi a kötet addigi novelláinak téma-világát és ábrázolási módszereit: egyfelől a megszálló egységek és a megszállt terület lakóinak viszonyát feszegeti (a háborús helyzet ekkorra fölerősödik, ennek megfelelően a bizalmatlanság légköre uralkodik el mindenütt – az elbeszélés tanúsága szerint); másfelől érzékletesen mutatja be a hadjáratot megelőző tapogatózást, helyezkedést, információszerzést. Különös feszültséget eredményez, hogy a novellában nemcsak a helyiek bizalmatlanok a katonasággal szemben, de a katonák sem bíznak igazán egymásban (nem estek át a tűzkeresztségen, még nem igazi bajtársak). Igaz, még a helyiek sem egységesek: a felvonuló hadsereg iránt nyílt ellenszenvvel viseltető keresztények élesen szemben állnak a katonákkal lát-szólag barátságos muszlimokkal.

A kötet utolsó előtti elbeszélése, *A spártai fiú és a róka* című lazít egy kicsit a szorításon, még egy utolsó föllélegzést engedélyez. Ez is lehetne hagyományos katonatörténet, jóllehet a háború árnya már egyre erősebbé és sötétebbé válik. A történet mégis pozitív kicsengésű, mintha még lenne visszaút, mintha még pislákolna egy halvány remény, hogy elkerülhető az elkerülhetetlen. De nem, nem kerülhető el: a *Bátorságpróba* egyes szám első személyű elbeszélőjére már lőnek.

Az ellenség földjének nagy erénye, hogy nem heroizálja, ugyanakkor nem is deheroizálja a Nagy Háború főszereplőit, ezért egy pillanatig sem didaktikus. A novellák hősei zömmel hétköznapi figurák, akik azonban – némileg meglepő módon – magukban hordják annak a lehetőségét is, hogy az átlagembertől elvárhatónál akár jobban, akár rosszabbul reagáljanak majd az éles helyzetekben. A hadseregbe elsze-gődő csalódott értelmiségi; a vadászatot és főként az ahhoz használt kutyáját mindennél jobban kedvelő főtiszt; a hadnagy, aki elméletben mindent tud, de még sosem látott csatateret; a hivatalos papírokon a foglalkozását viccből kutyapecérnak megjelölő bohém újdondász; a számos etnikumhoz és társadalmi réteghez tartozó legénység; a boszniai hegyek szóta-lan lakói; a völgyek gyanús parasztjai; a háttérből leskelődő halál allegorikus alakja – mind-mind hiteles momentumai a kötetnek. Ama bizonyos *leskelődő halált* mindvégig ott érzi az olvasó a háttérben, a sorok között, a fák odvaiban, a hegygerinceken, s ezt az érzést a novellák helyszíne, a gerillaháborúra különösképpen alkalmas vidék mellett az is fokozza, s ezáltal a feszültséget oldalról oldalra egyre jobban nö-veli, hogy mindvégig mintegy *vihar előtti csöndben* zajlanak az események – bár érezzük, tudjuk, hogy háború van, a valódi csatározással mégis csak az utolsó oldalakon találkozunk.

Majoros Sándor a kortárs magyar irodalom jelentős elbeszélője, aki jó érzéssel választja meg témáit, és biztos kézzel formálja azokat irodalmi alkotás-sokká. *Az ellenség földje* pedig fontos állomása pályájának. Ez a sokrétegű kötet úgy illusztrálja és hozza közel az olvasókhöz a magyar történelem egy meghatározó időszakát, hogy folyamatosan föl- és megmutatja az örök emberit, s mindeközben a nietzschei értelemben vett *túláságon is emberiről* sem feledkezik el.

Bene Zoltán

Ács Margit (1941, Újpest) Füst Milán-, József Attila- és Babérkoszorú-díjas író, kritikus, szerkesztő. 1964-től 1987-ig a Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987–1992 között a Magvető Könyvkiadó szerkesztője. 1992-től a Kortárs című folyóirat kritika és tanulmány rovatát szerkesztette. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Legutóbbi kötete: *Párbaj* (regény, 2017).

Amran, Ahmed (Dhamar-Jemen, 1966) költő, novellairó a Miskolci Egyetemen végzett geofizikus mérnökként, a Jemeni Írók szövetségének tagja, a Jemeni Novellairók Szövetségének alapító tagja. Sok verse és novellája jelent meg Jemenben és néhány arab országban, egyik novelláját olasz nyelvre fordították. Szolnokon él. A magyarországi folyóiratokban 2015 óta publikál. Első kötete: *Az utolsó ebéd* (novellák, 2017).

Beke Mihály András (1956, Bukarest) író, újságíró, műfordító, kultúrdiplomata. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar–oroszk szaktan végzett. A Pázmány Péter KTE-n szerzett Európa-szakértő diplomát. 2003–2012 között a Magyar Televízió munkatársa. 2003–2008 között a bukaresti Magyar Kulturális Intézet igazgatója. Legutóbbi kötete: Alain Minc: *A kaosz kontinense? – Új közép-kor* (fordítás franciából, 2012).

Bene Zoltán (1973, Szeged) író a szegedi JATE művelődésszervező–média, majd könyvtár szakán végzett. 2001 óta publikál rendszeresen, elbeszélései a legkülönfélébb irodalmi folyóiratokban, illetve antológiákban olvashatók. Fehér Klára-díjat (2006) kapott, illetve átvehette a Teleki Pál Érdemérmét (2013), 2014-ben pedig a Kölcsey-érmét. Szegeden él. Legutóbbi kötete: *Az érdeemes, nemes Rózsasándor kalandjai* (betyárpikareszk, 2016).

Csikós Attila (1969, Szombathely) író, számos színházi előadás dramaturgja, irodalmi munkatársa. Kísprózái rendszeresen olvashatók irodalmi folyóiratokban. *Két összeillő ember* című színműve jelenleg is műsoron van a Székesfehérvári Vörösmarty Színházban, illetve a szatmárnémeti Harag György társulat előadásában. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *A napon sütérező hal* (regény, 2015).

Csontos János (1962, Ózd – 2017, Budapest) költő, író. A Magyar Nemzet publicistája, a Nagyítás főszerkesztője volt. József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Ezeregy nappal* (versek 2015–2017, 2017).

Csordás László (1988, Eszény) irodalomkritikus, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság elnöke, a kárpátaljai Együtt című folyóirat olvasószerkesztője, az Intermix és a Napkút Kiadó szerkesztője. Első, tanulmányokat, esszéket, kritikákat tartalmazó önálló kötete 2014-ben jelent meg *A szétszóródás árnyékában* címmel.

Csornij Dávid (1991, Beregszász) költő. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán végzett. A Debreceni Egyetem PhD-hallgatója. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagja. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémiájának növendéke. Önálló kötete még nincs.

Czakó Gábor (1942, Decs) író, kritikus, képzőművész, a magyar katolikus újságírás megszervezője, a Duna Televízió *Beavatás* című esszészorozatának szerzője. Jogi diplomája megszerzése után szerkesztőként dolgozott a Mozgó Világnál (1978–1983), az Igennél, a Magyar Szemlénél. Többek között József Attila- (1975), Arany János- (2000), Babits Mihály- (2000), Pro Literatura- (2008), Stephanus- (2009) és Kossuth-díjas (2011). Legutóbbi kötete: *Ész és hit – Beavatás lehetne* (2017).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd) József Attila-, Piliinszky-, Kölcsey-, Arany János-díjas költő, író. A JATE Bölcsészettudományi Karán végzett. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Szakközépiskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója. 1989 óta a Forrás külső munkatársa. Legutóbbi kötete: *Ahogy ő néz, ahogy ő lát* (válogatott és új versek, 2015).

Ekler Andrea (1971, Budapest) kritikus, irodalomtörténész. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem irodalom–nyelvészet szakán végzett, majd az ELTE Drámapedagógia Társaság dráma szakán tanult. Sajtó alá rendezte Németh László világ- és magyar irodalmi tanulmányainak hat kötetét, amelyek közül a legutóbbi: *Tények, titkok, varázslatok* (2017).

Fekete Vince (1965, Kézdivásárhely) József Attila-, Sziveri János- és Pro Literatura-díjas, Erdély Kortárs Magyar Kultúrájáért-díjas költő, műfordító. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, majd a JATE bölcsészkarán végzett. A Helikon, az Előretolt Helyőrség, 1999-től a Székelyföld szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Piros autó lányomai a hóban* (versek, 2017).

Iancu Laura (1978, Magyarfalva) József Attila-, Bella István- és Jankó János-díjas költő, író, néprajzkutató. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Néprajztudományi Intézetének munkatársa, a Moldvai Magyarság szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Éjszaka a gyermek* (versek, 2017).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) egyetemi tanár, irodalomtörténész, a Magyar Napló és az Irodalmi Magazin főszerkesztője, a Kölcsey Társaság elnöke, 2007 és 2015 között a Nyíregyházi Főiskola (2016. jan. 1-től Nyíregyházi Egyetem) rektora volt. József Attila-díjas, legutóbbi könyve: *Ratkó József* (monográfia, 2016).

Kállay Zoltán (Budapest, 1969), író, újságíró. A Napút Online irodalmi folyóirat főszerkesztő-helyettese. 1990 óta publikál, legutóbbi kötete: *Egy buddhista csödgondnok jegyzeteiből* (álhaikuk, 2017).

Kertész László (1960, Budapest) az ELTE művészettörténet szakán végzett. A Praesens közép-európai kortárs képzőművészeti folyóirat alapító szerkesztője, 2002-től a Képző- és Iparművészeti Lektorátus művészeti főtanácsadója, 2008-tól 2012-ig szakmai igazgatója. A Lektorátus 2008-tól működő public art programjának kezdeményezője és vezető kurátora. 2013 óta független szakértő, kritikus és kutató. A 2014-es Art Market szobrászati szekciójának kurátora. Legutóbbi kötete: *Köztéri szobrok kincsestára. Válogatás a magyarországi köz-téri plasztika 1945 utáni remekeiből* (2017).

Kovács Eleonóra (1989, Szalóka) történelemtanár, felelős szerkesztő. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) tagja. Írásai 2011-től jelennek meg az Együtt című kárpátaljai irodalmi folyóiratban. Egy-egy írását közölte a Partium, az Irodalmi Szemle, három tudósítását a SZIFONline.

Kovács Flóra (1982, Hódmezővásárhely) irodalomtörténész, egyetemi óraadó (SZTE), PhD, szerkesztő. A kortárs irodalom, irodalomelmélet, színházelmélet, komparatiztika területén közöl írásokat. Megjelent kötete: *Az emlékezés a kortárs erdélyi irodalomban* (2013).

Latzkó Andor (Budapest, 1876 – Amszterdam, 1943) irodalmi pályafutását magyarul írt szindarabokkal kezdte. Huszonöt éves korától kezdve – Max Reinhardt rábeszélésére – kizárólag németül publikált. Leghíresebb kötete a *Meinchen im Krieg*, amely a WorldCat katalógus szerint 2015-ig összesen 136 kiadást ért meg.

Lengyel János (1973, Beregszász) író, újságíró. Az ELTE történelem szakán végzett 2011-ben, 2009 óta tagja a Magyar Írószövetségnek. 2004-től rendszeresen publikál a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja Együtt című irodalmi folyóiratában, az ÚjNautilus című internetes irodalmi folyóiratban, valamint számos anyanyelvű és határon túli folyóiratban. Legutóbbi kötete: *Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története* (elbeszélések és regény, 2012).

Lövétei László (1972, Lövéte) költő, műfordító. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar–román szakán végzett 1998-ban, azóta a Székelyföld szerkesztője, 2010 óta főszerkesztője. A Romániai Írók Szövetségének Debüt-díjában (1998), továbbá Faludy- (2001) Déry Tibor- (2005), Radnóti Miklós- (2008) és József Attila-díjban (2009) részesült. Legutóbbi kötete, az *Alkalmi* (versek, 2017) a Magyar Művészeti Akadémia Az Év Legjobb Könyve díjában (2017) részesült.

Marcsák Gergely (1990, Kárpátalja, Kincseshomok) Együtt-nívódíjas költő, író. Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán végzett. A Debreceni Egyetem PhD-hallgatója. 2012 és 2016 között pedagógus Ungváron. 2010 óta publikál folyóiratokban. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság alapító tagja, 2017-től alelnöke.

Nagy Gábor (1972, Körmend) József Attila- és Bella István-díjas költő, író, irodalomtörténész. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. A debreceni KLTE magyar–német szakán végzett, az irodalomtudomány doktora. A Széphalom Könyvműhely, a Magyar Napló, jelenleg a Hítel szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Kijátszott holnap* (versek, 2015).

Nagy Tamás (1996, Beregszász) költő. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán végzett. 2015-től a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagja. Verseit korábban az Irodalmi Jelen, az Együtt és a SZIFONline közölte.

Péntek Imre (szül. Molnár Imre, 1942, Lenti) József Attila- és Radnóti-díjas költő, író. A Kilencek tagjaként indult. Az ELTE magyar–filozófia szakán végzett. Az Árgus alapító-főszerkesztője, 2003–2016 között a Pannon Tükör főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Emlékpróba* (versek, 2015).

Shrek Tímea (1989, Beregszász) író 2013-ban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola magyar nyelv és irodalom szakán szerzett diplomát. 2009-től a Beregszászi 7. Számú Általános Iskola szervező pedagógusa és magyartanára. A beregszászi székhelyű Kovács Vilmos Irodalmi Társaság alapító tagja. 2016-ban elnyerte a Nemzeti Kulturális Alap által meghirdetett Gion Nándor-ösztöndíjat, jelenleg az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagja.

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. 1989 és 1996 között a Stádium Fialat Írók Körének alapító tagja, 2000 és 2010 között a Magyar Napló szerkesztője. Gerecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Szomjú-ság* (kisregény, 2016), amely a Magyar Művészeti Akadémia 2016. évi Könyv Nívódíjában részesült.

Tari István (1953, Zenta) József Attila-, Arany János-díjas, Balassi Bálint-emlékkardos költő, író, műfordító, képzőművész. Tanulmányait Zentán és Újvidéken végezte. Az óbcesei Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör alapító elnöke, 2000–2005 között Óbecse alapigármestere, 2003–2012 között a Magyarkanizsai Írótábor vezetője. Legutóbbi kötete: *Lopata zárú – Egy lapát parázs* (versek lengyelül és magyarul, 2012).

Vasadi Péter (1926, Budapest – 2017, Budapest) József Attila-, Kossuth-, Füst Milán-, Arany János-, Stephanus- és Déry Tibor-díjas költő, író, esszéista. A Nemzet Művésze. Közgazdasági munkakörben, majd újságíróként dolgozott. 1967-től az Új Ember és a Vigilia munkatársa volt. Legutóbbi kötete: *Csönd születik* (versek, 2016). Válogatott és új verseinek kötete megjelenés előtt áll kiadónknál.

Vári Fábián László (1951, Tiszaújlak) költő, műfordító, folklorista. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának elnöke és az Együtt című folyóirat főszerkesztője. Többek között József Attila- (2003), Balassi Bálint- emlékkard-díjas (2004), a Salvatore Quasimodo-életműdíj (2015) és a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2011) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Ereimben az idő* (versek, 2015).

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Lengyel kultúrkincsek. Fejezetek a lengyel-magyar barátság évezredéből* (esszék, 2016).

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:
 Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára
 Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
 Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok • Szociográfia
 Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák
 ► www.magyarnaplo.hu

PÁLYÁZATI KIÍRÁS

Az Írók Alapítványa, az Írók Szakszervezete, a Sárvári Tinódi Gimnázium és Sárvár Város Önkormányzata meghirdeti

a 41. Kárpát-medencei Középiskolás Irodalmi Pályázatot,
 és 2018. április 3-tól április 6-ig
 Sárvár városában megrendezi az irodalmi pályázat táborát.

Pályázni vers, próza és tanulmány kategóriában lehet. Várjuk minden 14–18 éves középiskolás diák magyar nyelven írt írásait. Egy pályázat maximális terjedelme kategóriánként 15 kéziratoldal lehet (számítógéppel, 14 pontos betűnagysággal írva, de ugyanilyen terjedelmű, kézzel írt, jól olvasható írásokat is elfogadunk).

A pályázat benyújtási határideje: 2018. február 15.

A pályázatok beküldhetők:

- **e-mailben**, csatolt mellékletként (word-dokumentum formátumban), az iroszak@t-online.hu címre. Kérjük, hogy minden mellékletben tüntesse fel a pályázó a nevét, címét, e-mail címét, (esetleg telefonszámát), valamint iskolája nevét és címét. **Fontos:** Ha valaki két kategóriában pályázik, két külön mellékletet küldjön e-mailben (pl. külön a verseket és külön a prózákat, az ezt tükröző elnevezéssel: „XY versei”, „XY prózái”. **Kérjük, hogy senki ne küldje egy-egy versét vagy novelláját stb. külön-külön mellékletben, hanem kategóriánként egy mellékletbe másolja be pályaműveit.** Fontos, hogy minden egyes írás fölött szerepeljen az író neve!)
- **postai úton**, egy példányban. Aki több kategóriában küld pályaműveket, külön borítékban küldje a vers, a próza ill. a tanulmány pályázatát. Kérjük, hogy a borítékra írja rá, hogy mi található benne (pl. „vers-pályázat”, „prózapályázat” stb.). A postán érkező pályázatban is kérjük feltüntetni a pályázó nevét, címét, e-mail címét, (esetleg telefonszámát) és iskolája nevét, címét, e-mail címét.

A pályázatokat postán az Írók Alapítványa, 1093 Budapest, Lónyay u. 43. fszt. 1. címre várjuk.

A pályázat nem jelíges.

A pályázatok visszaküldését nem tudjuk vállalni.

Az ötven legjobb pályázat szerzőjét meghívjuk a sárvári irodalmi táborba, ahol a műhelymunka során neves írókból, költőkből álló zsűri értékeli a pályaműveket, és sor kerül a díjkiosztó ünnepségre is. A meghívót 2018. március 19-ig juttatjuk el a meghívottakhoz. A meghívottak számára a sárvári irodalmi tábor díjmentes, szükség esetén útiköltségtérítést is biztosítunk részükre.

Budapest, 2018. január 2.

A rendezők nevében minden érdekeltnek jó munkát kíván:

Mezey Katalin sk.
 szervező,

Írók Szakszervezete, Írók Alapítványa